

РАМСАХАЇ ТА ІНШІ ПРОТИ НІДЕРЛАНДІВ (RAMSAHAI AND OTHERS v. THE NETHERLANDS)

У справі «Рамсахаї та інші проти Нідерландів»

Європейський суд з прав людини (третя секція), засідаючи у палаті, до складу якої увійшли такі судді:

- пан Б. М. Жупанчич (B. M. Župančič), Голова Суду
 - пан Дж. Хедіган (J. Hedigan)
 - пан Л. Кафліш (L. Caflisch)
 - пані М. Цаца-Ніколовська (M. Tsatsa-Nikolovska)
 - пан В. Загребельський (V. Zagrebelsky)
 - пан Давід Тор Бьоргвінссон (David Thór Björgvinsson)
 - пані В. Томассен (W. Thomassen), суддя *ad hoc*
 - а також пан В. Берже (V. Berger), Секретар Суду,
- після наради за зачиненими дверима 20 жовтня 2005 року постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 52391/99) проти Нідерландів, поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція) трьома громадянами Нідерландів, паном Рене Гасута Рамсахаї (*Renee Ghasuta Ramsahai*), пані Мілдред Віолою Рамсахаї (*Mildred Viola Ramsahai*) і паном Ріккі Моравіа Гасута Рамсахаї (*Ricky Moravia Ghasuta Ramsahai*) (заявники), 8 вересня 1999 року.

2. Заявники були представлені паном Г. П. Гамером (*G. P. Hamer*), практикуючим адвокатом з Амстердама. Уряд Нідерландів (Уряд) представляли уповноважені особи, пан Р. А. А. Бюкер (*R. A. A. Böcker*) і пані Й. Шуккінг (*J. Schukking*) з Міністерства іноземних справ Нідерландів.

3. Заявники стверджували зокрема, що обставини смерті пана Моравія Сіддхарта Гасута Рамсахаї (*Moravia Siddharta Ghasuta Ramsahai*), онука перших двох заявників і сина третього заявника, застреленого офіцером поліції, становили порушення Статті 2 Конвенції. Вони також стверджували, що подальше слідче провадження не було достатньо ефективним і незалежним.

4. Заяву було передано другій секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). До складу створеної в зазначеній секції палати, яка мала розглянути справу (пункт 1 статті 27 Конвенції), увійшли судді відповідно до пункту 1 правила 26 Регламенту Суду.

5. 1 листопада 2004 року було змінено склад секцій Суду (пункт 1 правила 25). Справа перейшла у відання новоствореної третьої секції (пункт 1 правила 52). Пана Мійєра (Муґеґ), суддю, обраного від Нідерландів, було відведено від участі у розгляді справи (правило 28). Уряд, відповідно, призначив пані В. Томассен суддею *ad hoc* (пункт 2 статті 27 Конвенції і пункт 1 правила 29).

6. Рішенням від 3 березня 2005 року Суд визнав заяву прийнятною.

7. І заявники, і уряд подали зауваження по суті справи (пункт 1 правила 59). Сторони дали письмові відповіді на зауваження одна одній.

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8. Перші два заявники, пан Рене Гасута Рамсахаї і пані Мілдред Віола Рамсахаї, обоє 1938 року народження, — дід і баба покійного пана Моравія Гасута Рамсахаї (Моравія Рамсахаї). Вони були опікунами свого онука до досягнення ним повноліття, тобто до моменту, коли йому виповнилося 18 років. Третій заявник, пан Ріккі Моравія Гасута Рамсахаї, 1960 року народження, є батьком покійного Моравія Рамсахаї.

9. Моравія Рамсахаї народився 6 грудня 1979 року, а помер 19 липня 1998 року.

A. Обставини загибелі Моравія Рамсахаї

10. Недільного вечора 19 липня 1998 року у районі Бійлмермеєр (*Bijlmermeer*), Амстердам, під час проведення заходів з нагоди свята «Квакое» («*Kwakoe*») (відзначення спільнотою сурінамських емігрантів скасування рабства в Сурінамі 135 роками раніше) Моравія Рамсахаї примусив власника моторолера, наставивши на нього пістолета, віддати зазначений засіб пересування. Захопивши моторолер, він утік на ньому.

11. Власник моторолера розповів про викрадення офіцерові поліції, а той зв'язався з флієрбосдреефським (*Flierbosdreef*) відділенням амстердамської по-

ліції. Звідти черговий офіцер віддав відповідне розпорядження поліцейським, які здійснювали патрулювання в районі, де трапився інцидент.

12. Приблизно через п'ять хвилин двоє офіцерів в уніформі, Бронс (*Brons*) і Бультстра (*Bultstra*), що їхали в патрульному поліційному автомобілі з розпізнавальними знаками, побачили, як біля висотного будинку під назвою «Гуйгенбос» (*Huigenbos*) зупинився моторолер, на якому їхав чоловік, чия зовнішність відповідала одержаному ними описові. Вони зупинились і вийшли з автомобіля. Офіцер Бультстра побіг до чоловіка, котрий, як вони бачили, приїхав на моторолері, — пізніше його було ідентифіковано як Моравія Рамсахаї, — і спробував заарештувати його.

13. Як видається, офіцер Бультстра побачив, що Моравія Рамсахаї витягує пістолета з-за пояса брюк. Тоді офіцер Бультстра витягнув свого табельного пістолета і наказав Моравія Рамсахаї опустити його зброю. Моравія Рамсахаї не виконав вимоги. У цей момент наблизився офіцер Бронс — водій патрульного автомобіля. Як видається, Моравія Рамсахаї навів свого пістолета на офіцера Бронса, котрий вихопив свого табельного пістолета і вистрелив. Куля потрапила Моравія Рамсахаї в шию. О 10:03 вечора офіцер Бронс передав по рації повідомлення до флієрбосдреефського поліційного відділення про те, що він підстрелив невідомого, і попросив викликати швидку допомогу.

14. Приблизно о 10:15 вечора, коли на місце події прибула карета швидкої допомоги, бригада лікарів констатувала, що Моравія Рамсахаї уже був мертвим.

15. Після повернення до флієрбосдреефського поліційного відділення офіцера Бронса викликав до себе керівник корпусу поліції Амстердама/Амстелланда, комісар поліції ван Ріессен (*van Riessen*).

16. Місцеві поліцейські зафіксували речові докази й записали імена кількох свідків.

17. Пізніше тієї самої ночі офіцери спеціального оперативного загону (*Mobiele Eenheid*, «мобільний підрозділ») поліції Амстердама/Амстелланда опитали всіх мешканців будинку «Гуйгенбос», які на той час були вдома. Ніхто не зміг надати їм інформацію щодо інциденту.

18. 20 липня 1998 року було проведено розтин тіла Моравія Рамсахаї, після чого тіло було передане його найближчим родичам.

19. Також 20 липня 1998 року бюро громадської інформації поліції Амстердама/Амстелланда опублікувало такий прес-реліз:

«Поліція застрелила озброєного викрадача моторолера

Учора приблизно о 10-й вечора біля будинку "Гуйгенбос" поліцейський застрелив вісімнадцятирічного юнака, котрий витягнув вогнепальну зброю. Незабаром після цього той помер від ран на місці події.

Незадовго перед тим постраждалий побував на місці проведення заходів з нагоди свята "Квакое". Там він підійшов до молодого чоловіка, котрий був

на новісінькому моторолері. Він приставив пістолета до тулуба молодого чоловіка і наказав йому віддати моторолер. Він також змусив власника моторолера пояснити, як відключити захисну сигналізацію, а потім кинувся геть.

Власник моторолера повідомив про пограбування двом офіцерам поліції, які несли чергування. Вони розпочали переслідування викрадача і викликали по рації підтримку.

Викрадач зміг завести моторолер і хутко зник з місця події.

Незабаром підозрюваного у викраденні, котрий їхав на моторолері, на шосе Гунтумдрееф (*Huntumdreef*) помітили офіцери, які здійснювали патрулювання у поліційному автомобілі. Хлопець (*knaap*) звернув з проїзної частини вулиці на траву і попрямував до одного з під'їздів будинку "Гуйгенбос". Діставшись туди, він заїхав на моторолері до коридора.

Офіцер-пасажир поліційного автомобіля пішки рушив за підозрюваним і також підбіг до під'їзду. Коли він дістався туди, підозрюваний з'явився знову. Незнайомець витягнув пістолет. Поліцейський кілька разів скомандував: "Кидай зброю!". На той момент інший поліцейський також дістався до входу в будинок. Він побачив, що підозрюваний наводить вогнепальну зброю на офіцера-напарника (*het vuurwapen op zijn collega begon te richten*), і, щоб запобігти небезпеці, вистрелив з табельного пістолета, вразивши підозрюваного, який незабаром помер.

Вилучено пістолет підозрюваного, який виявився зарядженим. Державний департамент кримінальних розслідувань (*Rijksrecherche*) розпочав слідство у зв'язку з застосуванням зброї».

20. Пізніше, як стверджують заявники, багатотиражна щоденна газета «Де Телеграаф» (*«De Telegraaf»*) процитувала таке висловлювання комісара поліції ван Ріессена: «Хоч би який додатковий слідчий комітет не було створено, я не підпушу їх [до розслідування]» (*«Wat voor een onderzoekscommissie er daarnaast ook wordt ingesteld, ze komen er bij mij niet in»*).

21. Офіцери Бронс і Бульстра повернулися до виконання службових обов'язків через кілька днів після інциденту.

22. Було розпочато кримінальне розслідування, під час якого офіцерам Бронсу і Бульстрі допомагав один і той самий найнятий поліцією адвокат, пан Л. Й. Б. Г. ван Клеєф (*L. J. B. G. van Kleef*). Зрештою прокурор, яка вела справу, визнала, що офіцер Бронс діяв у межах законного самозахисту, і вирішила не притягувати його до відповідальності.

23. Заявники ініціювали два провадження: метою одного — в Амстердамському апеляційному суді (*gerechtshof*) — була видача судового наказу про скасування рішення прокурора щодо непритягнення офіцера Бронса до відповідальності, метою іншого — в Колегії зі скарг на дії поліції (*Commissie voor Politieklachten*) — отримання відшкодування за помилкові, на їхню думку, дії

поліції Амстердама/Амстелланда після смерті Моравія Рамсахая. Жодне з проваджень не принесло результату, якого вони добивалися.

В. Поліційне розслідування

1. Опитування жителів будинку «Гуйгенбос»

24. Недільної ночі 19 липня 1998 року загін офіцерів поліції — членів спеціального мобільного оперативного підрозділу — під керівництвом суперінтенданта поліції здійснив обхід усіх 135 квартир будинку «Гуйгенбос» з тим, щоб записати свідчення мешканців.

25. Згідно з офіційним рапортом, підготовленим наступного дня сержантом-детективом поліції Амстердама/Амстелланда Воутером Барендом Ніколаасом Долманом (*Wouter Barend Nicolaas Dolman*), у трьох квартирах не мешкав ніхто. Мешканці 75 квартир були відсутніми. Мешканці 47 квартир були вдома, але нічого не чули і не бачили. Мешканці дев'яти квартир чули звук пострілу. В одній квартирі дванадцятирічна дівчинка на ім'я Сангіта Едвіна Памела Мунгра (*Sangeeta Edwina Pamela Mungra*) заявила, що коли вона відкрила двері ліфта на нижньому поверсі, вони зачепили моторолер, який лежав на підлозі. Вийшовши з ліфта, вона почула звук пострілу. Вона побачила двох офіцерів поліції і почула, як один з них сказав: «Я зробив постріл». Вона побачила постраждалого чоловіка, що лежав на землі. Вона злякалася, забігла до ліфта і повернулася додому.

2. Заяви, записані різними офіцерами корпусу поліції Амстердама/Амстелланда

а) Заява Вінода (Вінодкумара) Гоесені (*Vinod (Vinodkumar) Hoesen*), датована 19 липня 1998 року

26. Пан Гоесені поінформував поліцію Амстердама/Амстелланда про викрадення свого моторолера 19 липня 1998 року, приблизно об 11:15 вечора. Його заяву записав старший офіцер поліції Олав Петрус Бентем (*Olav Petrus Benthem*) з відділу розслідувань (*afdeling recherche*) флієрбосдреефської поліційної дільниці поліції Амстердама/Амстелланда.

27. Пан Гоесені придбав моторолер того самого тижня. Уночі 19 липня 1998 року він поїхав на моторолері на свято Квакое, де зустрівся зі своєю дівчиною. Коли він був з нею, невідомий йому юнак підійшов до нього і сказав: «Злазь. Злазь. Я застрелю тебе, я застрелю тебе.» («*Deraf. Deraf. Ik schiet jou, ik schiet jou.*»). Пан Гоесені відчув, як щось уперлося йому в правий бік. Він подивився вниз і визначив, що то був дамський пістолет. Він не хотів віддавати моторолера, проте його подружка порадила йому зробити це, аби тільки його не застрелили. Тоді він віддав моторолер і побіг до першого поліцейського, якого побачив.

28. Пан Гоесені сказав офіцерові поліції, що у нього під дулом пістолета вкрали моторолер і що поліцейські повинні кинутися слідом за викрадачем.

Він вказав прикмети моторолера й викрадача. Пан Гоесені та два офіцери поліції рушили за викрадачем, проте той поїхав геть.

29. З переговорів поліцейських по рації пан Гоесені довідався, що його моторолер знайдено. Офіцери поліції привели його на вкриту травою ділянку, і там він почув звук сигналізації свого моторолера. Він побачив поліцейських навколо моторолера, в якому впізнав свій власний.

30. Викрадач виявився невідомою йому особою.

б) Свідчення Аніти Анд'їєдеві Бхондое (Anita Andjiedewie Bhondoe), допитаної 19 липня 1998 року

31. Пані Бхондое була допитана сержантом-детективом Долманом 19 липня 1998 року об 11:15 вечора.

32. Пані Бхондое разом з братом пішла на свято Квакое, де зустрілася з своїм хлопцем Вінобом (Вінодом/Вінодукмаром). Віноб (*Vinob*) щойно придбав нового моторолера. Брат пані Бхондое пішов купити напої для всіх трьох.

33. Приблизно через п'ятнадцять хвилин до неї та Віноба підійшов юнак, який, як вона помітила, почав розглядати її та моторолер. Юнак сказав Вінобу: «Злазь, злазь» (*«Star af, star af»*) — і притиснув до його живота предмет, схожий на вогнепальну зброю. Вона спочатку подумала, що це якийсь друг Віноба розігрує їх, проте з виразу на обличчі Віноба зрозуміла, що це не так. Вона переконана Віноба злізти з моторолера, коли юнак сказав: «Злазь, злазь, бо інакше я тебе застрелю» (*«Ga eraf, ga eraf, anders ga ik schieten»*). Тоді Віноб побіг за допомогою, а за цей час юнак завів моторолера і поїхав на ньому геть. Віноб повернувся з двома офіцерами поліції, і втрьох вони побігли за хлопцем на моторолері. Пані Бхондое приєдналася до них на якийсь час, але потім її покликав брат. Разом вони побігли в тому самому напрямку, що й офіцери поліції. Коли вони добралися до будинку «Гуйгенбос», то побачили там велику кількість автомобілів. Віноб розповів їм, що юнака спіймано і що поліція застрелила його. Після того, як Віноб поговорив з поліцейськими, її та його відвезли до поліційної дільниці, щоб записати їхні свідчення.

с) Свідчення Петруса ван ден Хойвеля (Petrus van den Heuvel), допитаного 19 липня 1998 року

34. Цього свідка було допитано сержантом поліції Марією Корнелією де Брюїйн (*Maria Cornelia de Bruijn*) з регіонального відділення поліції Амстердама/Амстелланда. Він повідомив, що мешкає на п'ятому поверсі будинку «Гуйгенбос». Випадково поглянувши вниз з коридора, він побачив поліцейського, котрий біг до дверей під'їзду. Він побачив темношкірого чоловіка з бритою головою, який виходив з під'їзду. Він побачив, що поліцейський намагається схопити темношкірого чоловіка за руку. Темношкірий чоловік відхилив свою руку вбік, показуючи, що не хоче йти з поліцейським, і поліцейський не зміг його схопити. Тоді темношкірий чоловік витягнув пістолет або револьвер — чи то з кишені, чи то з-за пояса брюк, пан ван ден Хойвель не помітив. Зброя була

сріблясто-сірого кольору, з темною рукояткою. Пан ван ден Хойвель інстинктивно сховався за балюстрадою коридора. Коли потім він на мить виглянув з цікавості, то йому здалося, що поліцейський відступив на кілька кроків убік. Темношкірий чоловік все ще тримав зброю в руці. Він не цілився в якомусь конкретному напрямку, але й не опускав її. Все це зайняло дуже мало часу, можливо, менш ніж півхвилини. Тим часом підбіг ще один поліцейський. Свідок почув дуже голосний викрик «Кидай зброю!», що пролунав якнайменше чотири рази. Темношкірий чоловік напевно чув це, але не реагував.

35. Пан ван ден Хойвель не міг пригадати, чи стояв нерухомо другий поліцейський після того, як прибіг на місце події. Він почув звук пострілу і побачив, що темношкірий чоловік упав. Зброя впала дотолу на відстані кількох метрів. Перший поліцейський підійшов до темношкірого чоловіка, щоб подивитися, що з ним. Другий поліцейський поговорив по якомусь пристрою, після чого прибула допомога. Пан ван ден Хойвель подзвонив у поліцію зі свого телефону, проте йому сказали, що допомога вже на підході. Він ще трохи постояв і поспостерігав, перш ніж зійти донизу, щоб поліцейські записали його ім'я як свідка.

d) Свідчення офіцера поліції Баса Деккера (*Bas Dekker*), допитаного 20 липня 1998 року

36. Офіцера Деккера було допитано старшим офіцером поліції Бентемом.

37. Приблизно о 10:05 вечора попередньої ночі офіцер Деккер разом з офіцером Боонстрою (*Boonstra*) здійснював патрулювання під час проведення заходів з нагоди свята Квакое. До нього підійшов невідомий йому молодий чоловік, який сказав, що його стягли з власного моторолера і відняли моторолер; це відбулося менш ніж за хвилину до того. Молодий чоловік передав йому страхові документи на моторолер і вказав напрямок, у якому викрадач покотив моторолер.

38. Офіцери Деккер і Боонстра, разом з молодим чоловіком, побігли у вказаному ним напрямку. На ходу офіцер Деккер передав по рації прикмети моторолера іншим офіцерам поліції. У цей момент він не знав, що викрадач погрожував зброєю; власник моторолера не згадав про це. Офіцер Деккер припустив, що викрадач скористався лише фізичною силою, оскільки власник моторолера заявив, що його стягли із зазначеного засобу пересування.

39. На той момент, коли вони помітили викрадача, той зумів завести моторолер. Вони продовжували бігти, проте моторолер рухався швидше. Офіцер Деккер передав по рації власний опис моторолера й чоловіка, що на ньому їхав, можливі напрямки руху та номер страхової картки. Вони продовжили бігти; досягши підземного пішохідного переходу, офіцер Деккер почув по своїй рації, як інший поліцейський повідомив про постріл, а згодом викликав швидку допомогу. За оцінкою офіцера Деккера, між моментом, коли він передав прикмети моторолера, і повідомленням про постріл пройшла приблизно хвилина, однак він не був цілком впевнений у цьому.

40. Поки офіцери Деккер і Боонстра стояли й розмірковували над тим, чи є зв'язок між пострілом і викраденням моторолера, власник моторолера, який вочевидь почув повідомлення по поліційній рації, сказав їм, що викрадач мав при собі невеличкого пістолета сріблястого кольору.

41. Офіцери Деккер і Боонстра, а також власник моторолера побігли до місця стрілянини перед будинком «Гуйгенбос». Вони побачили когось, хто лежав навznak на землі, а біля нього на колінах стояли два офіцери поліції в уніформі. Підійшовши ближче, вони впізнали моторолер. Офіцер Деккер записав інформацію про власника моторолера і віддав розпорядження, щоб його з подругою відвезли до поліційної дільниці для запису свідчень.

е) Свідчення офіцера поліції Паулуса Антоніуса Браама (*Paulus Antonius Braam*), допитаного 20 липня 1998 року

42. Допит офіцера Браама у флієрбосдреефській поліційній дільниці провів сержант Теодорус Йоханнес Герарда Лімбеєк (*Theodorus Johannes Gerarda Limbeek*), який працював у бюро сприяння розслідуванням поліції Амстердама/Амстелланда. Функції офіцера Браама полягали в основному в підтриманні двостороннього радіозв'язку та вирішенні пов'язаних з цим проблем.

43. 19 липня 1998 року о 9:55 вечора офіцер Браам сидів за своїм робочим столом, коли по мережі двостороннього радіозв'язку почув повідомлення чергового офіцера про те, що він переслідує юнака, який щойно викрав моторолер. Трохи пізніше офіцер передав по рації, що викрадачеві вдалося завести моторолер, і повідомив про напрямок, в якому поїхав викрадач. Голос офіцера звучав спокійно, так, ніби це було «звичайне» викрадення моторолера.

44. Оскільки зазначений офіцер пересувався пішки, він попросив про допомогу «моторизованого» колеги. При цьому він повідомив прикмети моторолера. Офіцер Браам попросив колегу на мотоциклі поїхати у відповідному напрямку.

45. Коли поліцейський на мотоциклі виїхав з переднього двору дільниці, офіцер Браам почув повідомлення офіцера Бультстри про те, що він зі своєї патрульної машини побачив, як викрадач зтяг моторолер до будинку «Гуйгенбос» через двері, які ведуть до третього ліфта, і що він має намір піти слідом за викрадачем. Офіцер Бультстра також говорив спокійно.

46. Через чотири чи п'ять хвилин після цього, а може й швидше, офіцер Браам почув слова офіцера Бультстри: «Підозрюваного підстрелено, потрібна швидка допомога». Знову-таки офіцер Бультстра говорив спокійно й професійно. Тоді офіцер Браам зателефонував до відповідної служби.

47. Офіцер Браам не чув фраз офіцера Бронса під час радіопереговорів. І це узгоджувалося з загальною практикою, а саме, з тим, що водій поліційного автомобіля — в даному випадку офіцер Бронс — мав двосторонній радіозв'язок на частоті центральної диспетчерської, тимчасом як рація «пасажира» — офіцера Бультстри — була налаштована на частоту, використовувану місцевим відділенням.

**f) Свідчення офіцера поліції Ренати Кіріни ван Дааль
(*Renate Quirina van Daal*), допитаної 20 липня 1998 року**

48. Офіцера ван Дааль допитав старший офіцер поліції Амстердама/Амстелланда Петрус Вільгельмус Мартінус Леєркес (*Petrus Wilhelmus Martinus Leerkes*).

49. Офіцер поліції ван Дааль працювала в головній групі сприяння поліції і носила уніформу. Того вечора вона просиділа за робочим столом з 8:15 до півночі. До пострілу ніч була спокійною. Офіцер ван Дааль перебувала разом з офіцером Браамом і суперінтендантом поліції Каспером Сіккінгом (*Casper Sicking*).

50. Приблизно о 10-й вечора вона почула на радіочастоті, що її використовує районне поліційне відділення, повідомлення про те, що офіцер поліції переслідує моторолер, а також про напрямок руху моторолера. Вона точно не запам'ятала ні текст повідомлення, ні будь-які прикмети того, хто вів моторолер.

51. Незабаром після того вона почула голос офіцера Бульстри, котрий повідомляв, що побачив моторолер. Через одну-дві секунди офіцер Бульстра повідомив, що бачить моторолер у дверях будинку «Гуйгенбос».

52. Суперінтендант поліції Сіккінг звернувся по радіозв'язку: «Гаразд, хлопці, всі рушайте до "Гуйгенбоса"» (*Jongens met z'n allen naar Huigenbos*).

53. Дуже скоро офіцер Бульстра сказав: «Потрібна швидка допомога, я зробив постріл» (*Ik heb geschoten*). Суперінтендант поліції Сіккінг попросив повторити фразу. Офіцер Бульстра повторив: «Я зробив постріл». Тоді більшість присутніх офіцерів поліції рушила до місця події, а офіцери ван Дааль і Браам зв'язалися з відповідними службами термінової допомоги.

54. Офіцер ван Дааль пізніше чула слова офіцера Бронса про те, що карета швидкої допомоги необхідна терміново, оскільки стан підозрюваного дуже поганий.

55. Тільки згодом офіцер ван Дааль дізналася від інших офіцерів поліції, що стріляв саме офіцер Бронс.

g) Свідчення офіцера поліції Бруїна Яна ван Донгена (*Bruin Jan van Dongen*), допитаного 20 липня 1998 року

56. Офіцер ван Донген працював у флієрбосд্রেєфському поліційному відділенні кінологом і мав звання сержанта. Його допитав сержант поліції Амстердама/Амстелланда Лоф (*Lof*).

57. Офіцер ван Донген того вечора здійснював чергування у супроводі поліційного пса.

58. По радії двостороннього зв'язку він почув, що на святі Квакое викрадено моторолер. Було вказано напрямок, у якому поїхав викрадач. В описі йшлося про темношкірого чоловіка в чорному одязі, котрий їхав на червоному моторолері. Офіцер ван Донген рушив у вказаному напрямку.

59. Повз автомобіль офіцера ван Донгена проїхав патрульний автомобіль з двома офіцерами поліції. Він упізнав водія, офіцера Бронса, а пасажирів — ні. Він побачив, як автомобіль зупинився, і з нього вийшов пасажир.

60. Офіцер ван Донген також припаркував свій автомобіль, маючи намір принагідно пошукати викрадача. Він саме виводив з машини поліційного пса, коли почув пістолетний постріл.

61. Він побіг разом з псом у напрямку, звідки пролунав постріл. Коли він добіг до будинку «Гуйгенбос», йому назустріч вийшов офіцер поліції Бронс. Він побачив офіцера Бульстру, що стояв навколішках біля чоловіка, який лежав розпростертий на землі.

62. Він запитав офіцера Бронса, що трапилось. Офіцер Бронс відповів, що відбулася стрілянина. Офіцер ван Донген запитав, хто стріляв. Офіцер Бронс відповів, що на них був націлений пістолет, а тому поліцейський вистрелив.

63. Офіцер Бронс показав на пістолет сріблястого кольору, що лежав на землі неподалік від чоловіка. Офіцер Бульстра надавав першу допомогу. Офіцер ван Донген не бачив рани. Він намагався триматися від чоловіка подалі, оскільки був з псом.

64. Чоловік, що лежав на землі, мав ті ж прикмети, що й особа, яка викрала моторолер. При вході в під'їзд лежав червоний моторолер, і офіцер ван Донген зрозумів, що це був саме той чоловік, кого підозрювали у вчиненні викрадення.

65. Офіцер ван Донген почув, як офіцер Бронс викликає місцеву службу охорони здоров'я, а також чергового суперінтенданта поліції. Офіцер ван Донген охороняв місце події до прибуття слідчих у кримінальних справах (*recherche*) і експертів-криміналістів. Він залишався там, поки вони не закінчили свою роботу, і повернувся до поліційної дільниці опівночі.

h) Свідчення офіцера поліції Клааса Боонстри (*Klaas Boonstra*), допитаного 20 липня 1998 року

66. Допит офіцера поліції Боонстри, що проходив однорічне стажування в реммерденплейнському (*Remmerdenplein*) поліційному відділенні, провів сержант-детектив Долман.

67. Офіцер Боонстра разом з офіцером поліції Басом Деккером вийшов на патрулювання під час проведення заходів з нагоди свята Квакое; вони мали завдання спостерігати за подіями і запобігати правопорушенням самою своєю присутністю. У якийсь момент до них підбіг чоловік-гіндустані¹ і знаками почав кликати за собою. Оскільки гіндустані давав зрозуміти, що щось трапилось, вони побігли за ним. На ходу він пояснив офіцерові Деккеру, що сталося. Офіцер Боонстра біг позаду, на відстані близько десяти метрів.

68. Офіцер Боонстра почув по своїй рації двостороннього зв'язку, що викрадено моторолер. Йому одразу стало зрозуміло, що моторолер належав цьому гіндустані.

¹ Гіндустані: житель Суринаму (або член емігрантської спільноти суринамців у Нідерландах), предками якого були робітники-контрактники, що прибули з індійського субконтиненту в дев'ятнадцятому столітті.

69. У якийсь момент вони побачили моторолер попереду на відстані тридцяти метрів; він рухався повільно. Офіцер Деккер сказав офіцерові Боонстрі, що саме цей моторолер було викрадено. Той, хто їхав на моторолері, помітив офіцерів поліції, проте замість того, щоб зупинитися, збільшив швидкість. Рухаючись у напрямку будинку «Гуйгенбос», вони почули по рації повідомлення про стрілянину. Вони не одразу пов'язали стрілянину з викраденням моторолера. Все ще супроводжувані гіндустані, вони продовжили рух у напрямку будинку «Гуйгенбос», де побачили три чи чотири поліційні машини. Гіндустані впізнав свого моторолера.

**і) Свідчення Наїми Буєдайне (*Najima Boujedaine*),
допитаної 21 липня 1998 року**

70. Пані Буєдайне допитали старші офіцери поліції Амстердама/Амстелланда Петрус Вільгельмус Мартінус Леєркес і Антоніус Петрус Лоф.

71. Пані Буєдайне працювала головним касиром у ресторані «Бургер Кінг» («*Burger King*») в районі Лейдсеплейн (*Leidseplein*) у Амстердамі. 19 липня 1998 року вона вийшла на нічну зміну, з 6:30 вечора до 5-ї ранку наступного дня.

72. Вона звернула увагу на певного юнака, що був присутнім з 6:30 вечора. Згідно з її описом, за походженням він був сурінамцем або антільцем, йому було вісімнадцять років, він був лисим і мав два золотих зуби в роті, був одягненим у чорну теніску, брюки й чорні черевики, а на шиї носив золотий ланцюжок. З 7:30 вечора вона бачила, як він відволікав від роботи одну з касирок, молоду жінку на ім'я Ненсі (*Nancy*).

73. Коли пані Буєдайне вилаяла Ненсі за те, що та не виконує як слід своїх обов'язків, дівчина пояснила, що це її хлопець. Юнак відреагував сердито, заявивши пані Буєдайне, щоб не чіплялася до Ненсі, бо інакше...

74. Сказавши Ненсі жартома, що їй, можливо, доведеться попрацювати трохи довше, пані Буєдайне побачила, що юнак втупився в неї очима. Це її налякало, однак вона не хотіла показувати свого переляку. Перш ніж вона повернулася, щоб дістати безалкогольний напій, вона побачила, що його рука потяглася до поясу його брюк.

75. Сестра пані Буєдайне Мімоунт (чи Мімоут) (*Mimount/Mimout*), яка також працювала в цьому самому ресторані, сказала тоді: «Наїма, він наводив на тебе пістолет!» Пані Буєдайне повернулась і побачила, як юнак засовує щось за пояс брюк. Пізніше Мімоунт описала пістолет як маленьку модель сріблясто-сірого кольору, відому під назвою «вбивця леді» («*ladykiller*»).

76. Після того дівчина-сурінамка запитала юнака щось на своїй мові, і той відповів їй. Тоді вона сказала пані Буєдайне, що запитала юнака, чи він носить із собою пістолет, на що він дав ствердну відповідь.

77. Юнак виглядав так, ніби накурився гашишу, але пані Буєдайне не була в цьому впевнена.

78. Він продовжував заважати Ненсі працювати. Кілька разів він ішов геть і знову повертався. У якийсь момент він повернувся на новісінькому сріблястому моторолері.

79. Юнак завів розмову з пані Буєдайне, заявивши, що після закриття ресторану має намір обчистити сейф; він хотів, щоб вона сказала йому коди сейфа. Під час розмови він розглядав відділення для грошей касового апарата.

80. Кілька разів він повторював, що уже 9-а вечора і що пані Буєдайне повинна закривати касу Ненсі.

81. Пані Буєдайне почувалася незручно і боялася, особливо коли юнак висловив намір скрутити в'язи менеджерів.

82. Юнак знову розізлився о 9-й вечора, коли пані Буєдайне припинила розмову. Тоді пані Буєдайне закрила касовий апарат Ненсі на ключ. Вона побачила, як юнак і Ненсі поїхали геть приблизно о 9:30 вечора на моторолері, на якому він приїхав раніше.

**ж) Свідчення Роналда де Гетруве (Ronald de Getrouwe),
допитаного 22 липня 1998 року**

83. Пан де Гетруве звернувся до поліції після того, як почув про стрілянину біля будинку «Гуйгенбос». Він хотів повідомити про загрози на свою адресу. Його заяву записав сержант-детектив Долман.

84. У неділю, 19 липня 1998 року, о 8:15 вечора пан де Гетруве був на святі Квакое разом з дружиною і кількома друзями. Перед собою вони бачили групу юнаків, один з яких сидів на моторолері або мопеді (*bromfiets*). За словами пана де Гетруве, засіб пересування мав голубий обтічник. У певний момент юнак завів мотор і раз по раз відкривав дросель, випускаючи велику кількість вихлопних газів. У відповідь на це друзі пана де Гетруве почали висловлювати невдоволення. Тоді сам пан де Гетруве підійшов до хлопця і попросив його або від'їхати, або виключити мотор, оскільки він отруював усіх довкола отруйним димом. Юнак виключив мотор і, підійшовши до пана де Гетруве, сказав йому: «Ти куриш [цигарку], так що теж скоро помреш». Пан де Гетруве подумав, що юнак хоче обговорити питання, як серйозна людина. Натомість юнак витягнув з правої кишені маленького пістолета металевого кольору і сказав: «Ніхто не вчить мене, що я маю робити. Я роблю те, що хочу, все одно ми всі помremo».

85. Дружина пана де Гетруве, яка дуже занервувала, побачивши пістолет, відтягла свого чоловіка геть. Юнак знову заліз на моторолер.

86. Ніхто із очевидців — а їх було багато — не прийшов на допомогу. Їх вочевидь стримувало те, що вони бачили пістолет.

**к) Свідчення Санчааї Кумара Бхондое (Sanchaai Kumar Bhondoe),
допитаного 22 липня 1998 року**

87. Пана Бхондое допитав старший офіцер поліції Амстердама/Амстелланда Лоф.

88. У неділю, 19 липня 1998 року, між 8:30 і 10 вечора, пан Бхондое був на святі Квакое в компанії своєї сестри та її друга Вінода. Він відійшов від них, щоб купити які-небудь напої для всіх трьох. Він почув крики, а потім побачив, як Вінод біжить до присутніх там офіцерів поліції. Він побіг за Вінодом і спитав його, що трапилось. Вінод відповів, що розповість йому пізніше. Він знайшов свою сестру в сльозах і спитав її, що трапилося. Вона розповіла йому, як Вінода під дулом пістолета примусили віддати свій моторолер.

89. Сестра пана Бхондое злякалася і втекла до Утрехта. Друзі викрадача розшукують Вінода, котрий збирається переховуватись від них.

**I) Свідчення Наїми Буєдайне (*Najima Boujedaine*),
допитаної 23 липня 1998 року**

90. Пані Буєдайне було допитано повторно, цього разу у неї вдома, старшими офіцерами поліції Амстердама/Амстелланда Петрусом Вільгельмусом Мартінусом Леєркесом і Пієтом Воуда (*Piet Wouda*).

91. Вона дала зрозуміти, що боїться помсти з боку сім'ї юнака, і попросила офіцерів поліції вилучити її свідчення з матеріалів справи.

92. Сестра пані Буєдайне Мімоут (чи Мімоунт), котра дала свідчення щодо подій у ресторані «Бургер Кінг» в Лейдсеплейні, була налаштована так само. Це змусило офіцерів поліції прийняти рішення не допитувати її.

**С. Розслідування, проведене старшим офіцером-детективом
ван Дуїйвенвоорде (*Van Duijvenvoorde*)
з Державного департаменту кримінальних розслідувань**

93. Провести розслідування було доручено головному суперінтенданту-детективу з Державного департаменту кримінальних розслідувань (*hoofdinspecteur van politie-rijksrecherche*) ван Дуїйвенвоорде. Він склав рапорт про свої дії та висновки і записав заяви, що їх підсумовано нижче.

94. У рапорті головного суперінтенданта-детектива ван Дуїйвенвоорде про проведене ним розслідування сказано, що після 1:30 дня 20 липня 1998 року поліція Амстердама/Амстелланда здійснювала слідчі дії на прохання Державного департаменту кримінальних розслідувань «стосовно Моравія Рамсахай».

**1. Свідчення, записані старшим офіцером-детективом
ван Дуїйвенвоорде**

**а) Свідчення Петруса ван ден Хойвеля,
допитаного 21 липня 1998 року**

95. Доповнюючи своє попереднє свідчення, пан ван ден Хойвель, якого цього разу допитав головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде, описав те, що він бачив з коридора п'ятого поверху висотного будинку. Він побачив офіцера поліції в уніформі, що біг до дверей. Він побачив темношкірого чоло-

віка, що вийшов з дверей назустріч поліцейському. Цей чоловік ішов дуже повільно, черепашачою ходою. Офіцер поліції хотів схопити цього чоловіка за ліву руку, як здалося панові ван ден Хойвелю. Темношкірий чоловік зробив такий жест, ніби хотів відштовхнути від себе офіцера поліції. Він вдарив офіцера поліції, і той трохи похитнувся, що дало змогу темношкірому чоловікові обминати його. Проходячи повз офіцера поліції, темношкірий чоловік витягнув пістолет чи револьвер, — в усякому випадку, то була вогнепальна зброя, яку він тримав у правій руці. Він трохи зігнув руку донизу, так що пістолет був націлений до землі, і зробив спробу піти далі. Пан ван ден Хойвель не бачив, як витягали свої пістолети офіцери поліції. Сприймавши витягнутий темношкірим чоловіком пістолет як загрозу для себе і не бажаючи бути враженим випадковою кулею, він рвучко заховався. А тому він не був свідком самої стрілянини, проте кілька разів почув викрик «Кидай зброю!».

b) Свідчення офіцера поліції Бронса, допитаного 22 липня 1998 року

96. Офіцер Бронс, який на той час перебував під слідством за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, у другій половині дня 22 липня 1998 року був допитаний головним суперінтендантом-детективом ван Дуїйвенворде. При цьому був присутній пан ван Клеєф — адвокат, найнятий для нього і офіцера Бульстри.

97. Офіцер Бронс поступив на службу до муніципальної поліції Амстердама (*gemeentepolitie*), як вона тоді називалася, у 1984 році. У 1985 році став офіцером-оперативником поліції (*agent*); у флієрбосдреефському відділенні працював із самого початку. 1 лютого 1996 року йому було присвоєно звання сержанта. Він був спеціалістом з безпеки руху.

98. Офіцери Бронс і Бульстра завершили виконання певних завдань і повернулися до поліцейського відділення. Вони їхали у патрульному автомобілі з розпізнавальними знаками, за кермом був офіцер Бронс. І тут вони почули по радіо повідомлення про викрадення моторолера. Їх поінформували про марку і колір моторолера, а також про загальний вигляд викрадача і напрямок, у якому він рушив. Їм не сказали, що він був озброєним.

99. Їдучи у вказаному їм напрямку, офіцери Бронс і Бульстра побачили, що моторолер, яким керував чоловік, вигляд котрого відповідав описові, повертає до під'їзду, що веде до ліфту багатоквартирного будинку «Гуйгенбос». Це здивувало їх, оскільки вони гадали, що він зробить спробу уникнути арешту, помітивши, що за ним їде поліцейський автомобіль з розпізнавальними знаками.

100. Офіцери Бронс і Бульстра вирішили, що за викрадачем піде офіцер Бульстра, поки офіцер Бронс припаркує автомобіль. Офіцер Бульстра побіг до дверей, тримаючи в руці рацію двостороннього зв'язку. Коли офіцер Бульстра перебував на відстані двадцяти — двадцяти п'яти метрів від дверей, з'явився викрадач, який пробіг невелику дистанцію. Побачивши офіцера Бульстру, він зупинився, підняв руки і прокричав щось нерозбірливе. Офіцер Бульстра схопив викрадача обома руками і спробував повернути його обличчям до будинку. Однак

викрадач вчинив опір. Офіцер Бультстра щось крикнув йому — що саме, офіцер Бронс не розібрав. Офіцер Бронс зрозумів, що викрадач не заспокоїться і що офіцерові Бультстрі потрібна допомога; тому він вийшов з автомобіля і побіг до них. Він був уже на відстані п'яти-семи метрів від викрадача, коли той зміг вирватися і опинився на відстані трьох метрів від офіцера Бультстри. Раптом офіцер Бронс побачив, що викрадач тримає у руці зброю сріблястого кольору; коли він встиг її витягти, офіцер Бронс не помітив. Це був невеликий пістолет, і його було націлено донизу. Офіцер Бронс не бачив, чи був зведений курок пістолета. Йому здалося, що офіцер Бультстра також побачив пістолет, оскільки офіцер Бультстра відступив, діставши свій табельний пістолет і зайнявши захисну позицію. Він почув, що офіцер Бультстра щонайменше двічі прокричав: «Кидай зброю! Не будь дурнем, чоловіче!» («*Laat vallen dat wapen! Doe nou normaal man!*»). Викрадач не відреагував на це і зброї не кинув, що дуже здивувало офіцера Бронса, який бачив, що офіцер Бультстра тримає його під прицілом. Оскільки викрадач був озброєним і вочевидь не мав наміру виконувати наказ, офіцер Бронс вирішив, що для офіцера Бультстри існує загроза. Він подумав, що дуже ймовірно, що викрадач застосує свою зброю проти офіцера Бультстри. Він повністю зосередився на викрадачеві. Він бачив тільки викрадача, котрий тримав палець на курку пістолета. У цей момент офіцер Бронс ще не вирішив, чи витягувати йому власний табельний пістолет, оскільки викрадач перебував під прицілом офіцера Бультстри. Його рука була біля кобури, але не на ній.

101. Тоді офіцер Бронс побачив, що викрадач повернувся направо, у його напрямку, і став обличчям до нього на відстані п'яти-семи метрів. Він побачив, що викрадач піднімає пістолет і цілиться в його напрямку. Боячись, що викрадач вистрелить у нього, офіцер Бронс блискавично (*bliksemsnel*) витягнув свій пістолет і одразу вистрелив у викрадача, причому постріл був один. У нього не було часу цілитись у певну частину тіла. Він і досі був впевнений, що якби не вистрелив першим, то викрадач застрелив би його.

102. Офіцер Бронс у той момент подумав, що куля влучила викрадачеві в груди. Лише пізніше він дізнався, що куля вразила викрадача у шию. Якийсь час викрадач залишався на ногах; потім він захитався і впав, упустивши пістолет. Він спробував звестися, роблячи кругові рухи руками. Офіцер Бронс відштовхнув ногою пістолет викрадача, щоб той його не схопив.

103. Офіцер Бультстра підійшов до чоловіка, що лежав на землі. Переконавшись, що викрадач більше не становить загрози, він поклав свого пістолета назад до кобури.

104. Офіцер Бронс зв'язався по радіо з поліційним відділенням і попросив звернутися за допомогою до місцевої служби охорони здоров'я (*Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst*, «GG&GD»). Вважаючи, що надто довго нікого немає, він знову викликав поліційне відділення і попросив пришвидшити виїзд.

105. Офіцер Бультстра зайнявся потерпілим. Сам він, офіцер Бронс, відійшов від місця інциденту. Він побачив, як якийсь чоловік намагається увійти до

будинку, і попросив його не робити цього, оскільки навколишню територію мало бути відгороджено для проведення слідчих дій.

106. Назад до поліційного відділення офіцерів Бронса і Бультстру підвіз колега-офіцер. Прибувши туди, офіцер Бронс здав свій пістолет. Офіцери Бронс і Бультстра дістали допомогу і моральну підтримку з боку своїх колег і керівників; їх також поінформували про подальшу процедуру.

107. Офіцер Бронс зробив тільки один постріл. Він стріляв не для того, щоб убити, а для того, щоб покласти кінець загрозливій для життя ситуації. Він відчував, що вибору у нього не було. Він дуже шкодував, що викрадач помер.

108. Офіцер Бронс упізнав пістолет викрадача на фотографіях.

с) Свідчення офіцера Бультстри, допитаного 22 липня 1998 року

109. Як і офіцер Бронс, офіцер Бультстра був допитаний у присутності адвоката пана ван Клеєфа.

110. Поліційна кар'єра офіцера Рене (*René*) Бультстри розпочалася в 1988 році, коли він поступив на службу до відділення поліції при аеропорті. У 1992 році, коли обов'язки, що їх виконувало поліційне відділення при аеропорті, взяла на себе Королівська військова поліція (*Royal Military Constabulary*), його було переведено до тодішньої муніципальної поліції міста Амстердам. У 1994 році він, пройшовши перепідготовку, став офіцером-оперативником поліції. 1 червня 1997 року йому було присвоєне звання старшого офіцера поліції (*hoofdagent van politie*) Амстердама/Амстелланда.

111. Він і офіцер Бронс поверталися до флієрбосдреефського поліційного відділення, виконавши завдання, коли по рації двостороннього зв'язку почули, що інший поліцейський пішки переслідує злодія, який щойно викрав моторолер. Вони почули опис моторолера і викрадача, а також інформацію про напрямок, у якому рушив викрадач. Про те, що викрадач озброєний, не повідомлялося. Тоді вони змінили маршрут, щоб перехопити викрадача.

112. Побачивши особу і засіб пересування, які відповідали описам, — підозрюваний прямував до конкретного висотного будинку, — поліцейські вирішили, що припаркують автомобіль і заарештують чоловіка. Вони домовилися, що офіцер Бультстра негайно вийде з автомобіля і почне переслідування підозрюваного, після чого офіцер Бронс зачинить дверцята автомобіля і приєднається до нього.

113. Офіцер Бультстра побачив, як чоловік на моторолері підїхав до дверей будинку. Наблизившись до будинку на відстань двадцяти метрів, офіцер Бультстра побачив, що чоловік вибіг з дверей. Помітивши офіцера Бультстру, чоловік запитав: «Ну в чім справа? У чім справа?» (*«En wat nou? En wat nou?»*) Його руки були опущені вздовж тулуба. Він трохи підняв їх, коли задавав це запитання. Офіцер Бультстра і чоловік наближалися один до одного. Чоловік подивився вбік, направо і наліво, вочевидь шукаючи способу уникнути затримання. Здавалося, що він віддає перевагу втечі через підземний прохід під будинком,

тому офіцер Бульєстра рушив на перехоплення. Він мав намір захопити чоловіка і арештувати його.

114. Офіцер Бульєстра ухопив чоловіка за ліву руку і притиснув його до стіни будинку. У нього склалося враження, що чоловік налаштований агресивно, — про це свідчила його поза і манера розмовляти; здавалося, що він чинитиме опір арештові. Він зміг вирватися і повернувся обличчям до офіцера Бульєстри. Далі він зробив два кроки назад, у напрямку дверей. Його руки були притиснуті до тулуба; він подався вперед, і в його позі відчувалася загроза.

115. Далі чоловік підніс праву руку до лівої сторони грудей чи живота, ніби збирався вихопити звідти вогнепальну зброю. Він подивився офіцерові Бульєстрі прямо в очі і сказав: «Ну в чім справа?» (*«En wat nou?»*). Офіцер Бульєстра не помітив, чи засунув чоловік руку в одяг. Побачивши зазначений жест, офіцер Бульєстра подумав, що незнайомиць діє як людина, яка збирається витягти зброю. Здоровий глузд підказував офіцерові, що треба пильнувати. Він відступив назад і поклав праву руку на табельний пістолет, одночасно розстібнувши кобуру. Він не витягнув свого табельного пістолета, але підготувався до того, щоб зробити це будь-якої миті. Вказуючи на чоловіка лівою рукою, він викрикнув: «Покажи свої руки! Не будь дурнем!» (*«Laat je handen zien! Doe normaal!»*) Тоді чоловік опустив руку і вернувся до попередньої пози, так що його руки знову виявилися опущеними вздовж тулуба. Він сказав: «Ну що таке? Що таке?» (*«En wat dan? En wat dan?»*) — і відійшов від офіцера Бульєстри. І його тіло, і погляд все ще були спрямовані в бік офіцера Бульєстри. Офіцер Бульєстра залишався в тій самій позі.

116. Чоловік знову підніс свою праву руку до тулуба, зайнявши колишню позицію, і щось дістав. Офіцер Бульєстра не зміг побачити, що то було. Після того, як рука чоловіка віддалилася на деяку відстань від тулуба, офіцер Бульєстра побачив, що в кулаку він тримає невеликий пістолет сріблястого кольору. Тепер ситуація стала настільки загрозливою, що офіцер Бульєстра витягнув свій табельний пістолет з метою самозахисту. З огляду на поведінку чоловіка, він боявся, що той вистрелить. Офіцер Бульєстра схопив табельну зброю обома руками і, ставши в захисну позицію, націлювався чоловікові в груди. Він пригадує, що кілька разів викрикнув: «Кидай зброю!» (*«Laat vallen!»*). Він, можливо, кричав ще щось, але не пам'ятає, щоб кричав щось інше, крім «Не будь дурнем! Кидай зброю!» (*«Doe normaal! Laat vallen!»*). Він побачив, що чоловік опустив руку, яка тримала пістолет, спрямувавши її вздовж тулуба, так що тепер ствол був спрямований вниз. Чоловік залишався обличчям до офіцера Бульєстри, ноги трохи розставлені, руки дещо висунуті наперед — тобто вони не звисали вільно вздовж тулуба; він продовжував повертати руки, так що і пістолет при цьому змінював напрямок. Проте ствол залишався спрямованим вниз. Офіцер Бульєстра описав позу чоловіка як позу ковбоя, який може розпочати стрілянину будь-якої миті. Він відчував настільки велику загрозу, що вирішив стріляти, як тільки чоловік спрямує на нього свій пістолет. Він боявся за своє життя, не сумніваючись, що чоловік застрелить його, якщо матиме шанс. Наскільки

він міг пригадати, така ситуація тривала три чи чотири секунди, впродовж яких він двічі наказав чоловікові кинути пістолет. Чоловік не зробив цього. Події розгорталися дуже швидко, за його оцінкою, з моменту, коли він схопив, чоловіка, до фатального пострілу пройшло не більше п'ятнадцяти-двадцяти секунд.

117. Офіцер Бульстра побачив, що чоловік раптово на щось відреагував. Залишаючись у «позі ковбоя», чоловік зробив чверть оберту наліво. Офіцер Бульстра не міг пригадати, скільки часу тривала наступна фаза, проте переконаний, що дуже мало. Чоловік трохи підняв свою праву руку, в якій був пістолет, — так, як раніше ще не робив. Це змусило офіцера Бульстру подумати: «От тепер я стрілятиму». Оскільки чоловік піднімав руку і долоню, офіцер Бульстра був певний, що незнайомиць збирається стріляти; він якраз напружував м'язи правої руки, щоб натиснути на курок табельного пістолета, коли почув справа голосний звук пострілу, який він ідентифікував як постріл з пістолета. Він одразу подумав: «[Офіцер Бронс] "дістав" його». Офіцер Бульстра відчував таку загрозу, що вистрелив би, якби цього не зробив офіцер Бронс. Він одразу помітив, що куля вразила чоловіка. Той трохи підняв верхню частину тулуба. Потім його коліна зігнулись, і він упав на землю. Падаючи, він випустив пістолет. Він спробував піднятися, але не зміг. Офіцери Бронс і Бульстра наблизилися до чоловіка з двох боків, все ще тримаючи його під прицілом. Підійшовши до чоловіка впритул, офіцер Бульстра поклав табельний пістолет назад до кобури, а потім взяв чоловіка за плече. Він хотів не дати чоловікові змоги піднятися і, можливо, підняти пістолет. Він присів поруч з чоловіком. Той лежав так, що його спина уперлася в коліна офіцера Бульстри. У той момент офіцер Бульстра побачив, що офіцер Бронс наближається справа. Він не міг пригадати, чи офіцер Бронс все ще тримав у руці свій табельний пістолет. Офіцер Бронс ногою відштовхнув пістолет чоловіка подалі, щоб чоловік не зміг до нього дотягтись.

118. По радіо офіцер Бронс передав повідомлення до поліційного відділення, попросивши звернутися за терміновою медичною допомогою до місцевого відділення служби охорони здоров'я. Офіцери Бронс і Бульстра залишили місце події недоторканим до прибуття інших офіцерів поліції. Щоправда, офіцер Бульстра зсував одяг на чоловікові, щоб з'ясувати, куди потрапила куля. Його було поранено в шию, і сорочка просякла кров'ю. Офіцер Бульстра запитав його ім'я, однак відповіді не було. У чоловіка в горлі клокотіла кров. Він вже не міг реагувати ні на що. Смерть настала швидко.

119. Після прибуття інших поліцейських офіцерів Бронса і Бульстру відвели назад до флієрбосдреефського поліційного відділення, де вони залишалися деякий час — за оцінкою офіцера Бульстри, три години. Офіцерові Бронсу довелося здати свою табельну зброю. Вони переговорили з кількома колегами-офіцерами, у тому числі з комісаром поліції ван Рієссеном, начальником районного відділу поліції (*districtschef*) та «командою самопомоги» (*zelfhulpteam*).

120. Офіцер Бульстра заявив, що чоловік сам контролював хід подій (*zelf het scenario heeft bepaald*). У нього були всі можливості не витягати зброї або кинути

її після того, як він її витягнув. Офіцер Бультстра раз по раз викрикував йому попередження. Він не реагував. Натомість він став перед офіцером Бультстрою в загрозливій позі, з пістолетом, готовим до негайного використання. Офіцерові Бультстрі не залишалося нічого іншого, ніж витягти свого табельного пістолета з метою самозахисту. Ситуація була настільки загрозливою, що офіцер Бультстра сам би вистрелив на ураження, щоб ліквідувати загрозу для себе і, можливо, для інших. Та все одно потреба в цьому відпала, оскільки офіцер Бронс вистрелив першим.

d) Свідчення Генни Емеліти Рійссель (*Henna Emelita Rijssel*), допитаної 24 липня 1998 року

121. Пані Рійссель, жителька Амстердама, працювала в службі соціальної допомоги.

122. 19 липня приблизно о 10-й вечора вона і її дочка, пані Сиріта Мішель Лієвельд (*Syreeta Michelle Lieveld*), поверталися додому зі свята. У підземному переході їм довелося відійти вбік, щоб дати проїхати моторолеру, керованому чоловіком, якого вона описала як юнака негроїдного типу, що не мав на собі захисного шолома. Вони побачили, як він їхав прямо, а потім звернув до одного з під'їздів висотного будинку. Вони помітили, що він їхав незвично повільно, проте більше не звертали на нього уваги. Проте згодом вони побачили, що юнак вийшов з дверей, а моторолер залишився всередині. Хоча вони були не так вже й близько, проте добре бачили, що відбувалося; ще не стемніло.

123. Вони побачили, як юнак вийшов з дверей, а назустріч йому кинувся поліцейський. Тоді вони помітили поліційний автомобіль, якого раніше не побачили і мотора якого не почули.

124. Вони побачили, як юнак вийшов з дверей, тримаючи праву руку в жакеті чи сорочці. Його долоня перебувала біля живота, трохи вище пояса брюк. Вони вирішили підійти ближче, оскільки явно щось відбувалося.

125. Пані Рійссель побачила, що юнак ішов до поліцейського. Вона помітила, як він підняв руку, показавши жестом: «Чого вам треба?». Вона не чула жодних слів. Поліцейський схопив юнака за руку і розвернув спиною до себе. У неї було таке враження, що відбувався арешт юнака. Вона побачила, що поліцейський намагається повернути юнака обличчям до стіни. Це йому не вдалося; юнак вирвався.

126. Далі вона знову побачила юнака — той засовував руку за сорочку так само, як вона вже раз бачила. Вони не помітила, чи витягав він щось; у жоден момент вона не бачила, щоб юнак витягнув вогнепальну зброю.

127. Поліцейський залишився там, де стояв, і не рушив у напрямку до юнака. Юнак відступив убік. Пані Рійссель не бачила, як поліцейський витягнув свою зброю.

128. Підбіг ще один поліцейський. Він зупинився на відстані приблизно шести метрів. Юнак усе ще тримав руку за сорочкою біля пояса брюк. Тоді вона

помітила, що другий поліцейський витягнув свого пістолета і навів його на юнака. Один раз вона почула крик «Поклади зброю!» («*Leg neer!*»), що, на її думку, пролунав з вуст поліцейського, який тримав юнака під прицілом. Це відбулося після того, як поліцейський спрямував свого пістолета на юнака. Безпосередньо після викрику «Поклади зброю!» вона почула один постріл. Юнак одразу впав.

129. Пані Рійссель категорично стверджувала, що в жоден момент не бачила, щоб юнак наводив на поліцейського пістолет або щось подібне до нього. Вона запам'ятала, що юнак засунув руку за сорочку, тримаючи її близько до пояса брюк. У цьому вона була впевнена, незважаючи на швидкість, з якою розгорталися події.

130. Одразу після пострілу вона побігла до того місця, де впав юнак. Вона прокричала поліцейським: «Я бачила, що ви зробили. Це ж людина» («*Ik heb gezien wat jullie hebben gedaan. Het is een mensenkind*»).

131. Поліцейський помацав пульс юнака. Рука юнака безвільно впала додолу.

132. Прибуло ще кілька офіцерів поліції, у тому числі один на мотоциклі, який попросив її дати свідчення. Вона відмовилася, тому що не бажала давати свідчень, які можна було б використати проти юнака, а також тому, що її слова могли бути неправильно витлумачені. Вона розповіла двом офіцерам поліції, чоловікові і жінці, які відгороджували місце події, що їм не потрібно відділяти мотузкою таку широку ділянку. Один з офіцерів поліції звинуватив її у тому, що вона намагається підняти скандал, і сказав їй, що вона не знає, що стало причиною інциденту. Вона відповіла, що не знала про причину інциденту, однак знає, що трапилось, і спитала, хіба не повинні поліцейські зробити попереджувальний постріл, перш ніж стріляти у людину. Цілком можливо, що вона сказала щось іше, оскільки дуже розхвилювалася.

133. 20 липня 1998 року пані Рійссель повернулася на місце, де було застрелено юнака, щоб покласти квіти. Там вона зустрілася з членами сім'ї юнака і поговорила з ними. Вони розповіли їй, що найняли адвоката пана Гамера, і вона дала їм номер свого телефону. Пізніше пан Гамер зв'язався з нею і попросив дати свідчення головному суперінтендантові поліції ван Дуїйвенвоорде.

е) Свідчення Сиріті Мішель Лієвельд, допитаної 24 липня 1998 року

134. Пані Лієвельд — школярка 1983 року народження, дочка пані Рійссель. Увечері 19 липня 1998 року, приблизно о 10-й годині, вони удвох поверталися додому зі свята Квакое. Коли вони йшли підземним переходом, повз них проїхав юнак на моторолері. На юнакові був одяг чорного кольору. Він не був цілком темношкірим. Його волосся було коротко підстрижене. Захисного шолома на ньому не було. Пані Лієвельд не змогла описати моторолер.

135. Юнак звернув на моторолері з доріжки і поїхав по траві до будинку «Гуйгенбос». Пані Лієвельд не бачила, щоб він через двері заїхав на моторолері до під'їзду.

136. У той момент мати пані Лієвельд сказала: «Дивись, там поліція». Пані Лієвельд побачила офіцера поліції, що стояв перед будинком, на невеликій відстані від юнака. Тоді вона та її мати попрямували до них. Пані Лієвельд побачила, що офіцер поліції намагається заарештувати юнака, схопивши його і повернувши обличчям до стіни. Проте юнак вирвався. Він зробив руками жест, ніби хотів сказати: «Чого вам від мене треба?».

137. Юнак зробив рух рукою — пані Лієвельд не могла пригадати, якою саме, — в напрямку до пояса своїх брюк. Здавалося, що він хоче показати, що там у нього пістолет, проте він, звичайно, блефував.

138. Підбіг ще один поліцейський. Пані Лієвельд почула крик «Кидай зброю!»; вона пригадує, що чула його лише раз. Вона побачила двох офіцерів поліції, які витягли свої табельні пістолети. Вона побачила першого офіцера поліції — того, що намагався заарештувати юнака, — з витягнутим пістолетом, однак не бачила, щоб він націлив його на юнака. Вона не помітила у хлопця пістолета чи чогось подібного.

139. Інший офіцер поліції також тримав табельний пістолет у руці. Він навів пістолет на юнака. На її думку, постріл пролунав одразу після викрику «Кидай зброю!». Після пострілу юнак трохи розвернувся і впав. Вона побачила, що він щось упустив, і подумала, що то був мобільний телефон. Пізніше, підійшовши ближче до місця подій, вона побачила біля юнака мобільний телефон; вона припустила, що саме його упустив хлопець.

140. Пані Лієвельд не могла сказати, наскільки далеко стояла вона від місця падіння юнака, однак це було не зовсім близько. Все сталося дуже швидко, не наче в одну мить.

141. В офіційному протоколі сказано, що свідок дала свідчення в присутності своєї матері, з огляду на свій емоційний стан.

**f) Свідчення Мерлїйна ван Рїя (Merlijn van Rij),
допитаного 24 липня 1998 року**

142. Мерлїйн ван Рїй — школяр, 1982 року народження, мешканець будинку «Гуйгенбос».

143. 19 липня 1998 року, приблизно о 10-й вечора, він перебував удома разом з батьком, у вестибюлі їхньої квартири на першому поверсі. Був теплий вечір, і вікна були відчинені.

144. У певний момент він почув, як хтось один раз крикнув: «Стояти на місці!». Не більш ніж через секунду після цього він почув звук, схожий на пістолетний постріл, що долинув від дверей під'їзду. Оскільки злочинець навряд чи міг крикнути «Стояти на місці!», він зробив висновок, що постріл здійснив поліцейський. Він хотів вийти і подивитися, але мати не дозволила йому, тому що, на її думку, негарно виявляти інтерес до чужих неприємностей. Пізніше тієї самої ночі його батько вийшов вигуляти собаку і побачив багато поліцейських, а також когось, хто лежав, вкритий простиралом.

**г) Свідчення Метью Іржі Оостбурґа (Matthew Jiri Oostburg),
допитаного 24 липня 1998 року**

145. Метью Іржі Оостбурґ — школяр, 1983 року народження.

146. 19 липня 1998 року, приблизно о 10-й вечора, він і його батько йшли з місця проведення заходів з нагоди свята Квакое до будинку «Гуйґенбос», де жила подружка його батька. Вони помітили присутність поліцейських на мотоциклах, які вочевидь щось чи когось шукали.

147. Перш ніж увійти до підземного переходу, вони почули звук, що його батько пана Оостбурґа визначив як пістолетний постріл. Він долинув від будинку «Гуйґенбос». Вони побачили, як до будинку «Гуйґенбос» заходять поліцейські, однак відстань була надто значною, щоб розгледіти, що відбувалось.

148. По дорозі до будинку їх зупинили поліцейські, які відгороджували місце події.

149. Увійшовши до будинку через інший вхід, вони піднялися на перший поверх, і пан Оостбурґ подивився вниз. Він побачив темношкірого юнака, що лежав нерухомо перед входом до під'їзду. Він побачив невеликий блискучий пістолет біля ніг юнака. Він почув, як інші люди розповідали, що спочатку подумали, що юнак витягнув мобільний телефон і що поліція вистрелила, помилково сприйнявши його за пістолет. Але це безперечно був пістолет.

150. Пан Оостбурґ та інші припустили, що юнак витягнув пістолет і навів його на поліцейського і що саме з цієї причини поліцейський вистрелив.

151. Пізніше він побачив приїзд карети швидкої допомоги. Було ясно, що юнак мертвий, оскільки його вкрили білим простиралом.

**h) Свідчення офіцера поліції Клааса Боонстри,
допитаного 27 липня 1998 року**

152. Офіцера поліції Боонстру допитав головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде.

153. Офіцер Боонстра заявив, що ні він, ні його колега офіцер поліції Деккер не знали, що Моравія Рамсахаї був озброєний. До нього і офіцера Деккера підійшов темношкірий юнак, котрий попросив їх слідувати за ним, а потім побіг. Оскільки він і офіцер Деккер одразу не побігли за ним, юнак обернувся і жестами показав, щоб вони слідували за ним. Це примусило їх припустити, що справді щось трапилось, і вони рушили слідом за ним. З юнаком поговорив офіцер Деккер, який був ближче до нього, ніж офіцер Боонстра. Також саме офіцер Деккер передав по радіо повідомлення про номер страхової картки і, можливо, про колір моторолера, а також про точне місцезнаходження поліцейських і напрямом, у якому вони рушили з юнаком, проте він не пригадує, щоб офіцер Деккер давав опис викрадача.

154. Після того, як моторолер зник з їхнього поля зору, вони почули по радіо повідомлення про стрілянину біля будинку «Гуйґенбос». Офіцери Боонстра і Дек-

кер попрямували туди, щоб з'ясувати, чи можуть вони бути корисними. Не знаючи, щоб особа, яка вкрала моторолер, озброєна, вони не пов'язували стрілянину з викраденням.

155. Лише коли вони і власник моторолера дісталися місця, де пролунав постріл, і власник упізнав свій транспортний засіб, вони запитали його, що ж, власне, трапилось. І саме тоді власник моторолера розповів їм, що його змусили віддати моторолер під дулом пістолета. Офіцер Боонстра сказав йому, що слід було раніше повідомити про це («*Dat had je wel eens eerder mogen zeggen*»).

156. Пізніше офіцер Деккер сказав офіцерові Боонстра, що він також не знав, що викрадач мав при собі вогнепальну зброю і що так само обурений тим, що йому про це не сказали. Обидва офіцери вважали, що їм пощастило, що в них не стріляли під час переслідування.

і) Свідчення Вінодкумара Гоесені, допитаного 31 липня 1998 року

157. Пан Гоесені був допитаний повторно, цього разу головним суперінтендантом-детективом ван Дуїйвенвоорде. Його попросили пояснити, в який момент він повідомив про вогнепальну зброю офіцера поліції Деккера.

158. Пан Гоесені заявив, що його моторолер було викрадено у нього на місці проведення заходів з нагоди свята Квакое 19 липня 1998 року, між 9-ю і 10-ю годинами вечора. Темношкірий юнак примусив його віддати моторолер під дулом пістолета. Пістолет на фотографії за номером 10 (опис фотографій наведено нижче) він упізнав як той, яким йому загрожували. Він помітив, що курок було зведено і пістолет був готовий до стрільби. Це налякало його настільки, що він віддав моторолер.

159. Побачивши двох офіцерів поліції, він підбіг до них і попросив слідувати за ним. Вони зробили це не відразу, а лише тоді, коли він помахав їм удруге. Поки вони бігли, він розповів їм про викрадення моторолера і передав страхові документи на моторолер, а також описав моторолер і викрадача.

160. Пан Гоесені розповів офіцерам поліції про вогнепальну зброю у той момент, коли передавав їм страхові документи.

161. Почувши по радіо двостороннього зв'язку, якою користувалися офіцери поліції, про стрілянину, він одразу пов'язав її з викраденням свого моторолера. Тоді він сказав офіцерам поліції, що викрадач мав при собі невеликий пістолет сріблястого кольору.

**ж) Свідчення Владіміра Мохаммеда Абзелла Алі Чітаньє
(*Wladimir Mohammed Abzell Ali Chitanie*),
допитаного 3 серпня 1998 року**

162. Пан Чітаньє, 1945 року народження, працював у службі соціального захисту.

163. 19 липня 1998 року, приблизно о 10-й вечора, він їхав у своїй машині по шосе Гунтумдрееф (*Huntumdreef*). У дзеркало заднього виду він побачив полі-

ційний автомобіль з розпізнавальними знаками. Поліційний автомобіль раптово зупинився, з нього одразу вискочив офіцер поліції і побіг у напрямку до під'їзду будинку «Гуйгенбос». Захотівши дізнатися, що відбувається, пан Чітаньє вирішив з'ясувати це самостійно. Він припаркував свій автомобіль і пішов до під'їзду, куди раніше попрямував поліцейський. Вуличні ліхтарі вже були включені. Сутеніло. За його оцінкою, від того місця, де він знаходився, до під'їзду будинку «Гуйгенбос» було від 75 до 100 метрів.

164. Він побачив, як з під'їзду вийшов юнак років двадцяти, на якому був одяг темного кольору. Ніякого моторолера у дверях він не побачив. Навпроти юнака, на відстані близько шести метрів, стояв поліцейський. Офіцер поліції наставив на юнака свій пістолет. Юнак тримав якийсь предмет темного кольору, який пан Чітаньє не зміг ідентифікувати, у своїй правій руці, навівши його на офіцера поліції. Офіцер поліції робив юнакові знаки однією рукою, вочевидь наказуючи йому викинути те, що було у нього в руці, і тримаючи юнака під прицілом свого табельного пістолета, що був у його іншій руці. Пан Чітаньє не чув ні криків, ні слів, оскільки відстань була надто значною. Він побачив, як юнак викинув неопізнаний предмет, який раніше тримав у правій руці.

165. Поки перший офіцер поліції тримав юнака під прицілом, пан Чітаньє побачив другого офіцера поліції, що біг до свого колеги з очевидним наміром допомогти йому. Цей другий офіцер поліції витягнув свій табельний пістолет і взяв його обома руками, націлившись у голову юнака. Пан Чітаньє одразу почув постріл. Постріл було зроблено, коли юнак уже викинув предмет геть. Події розвивалися дуже швидко: проміжок часу між моментом, коли юнак викинув предмет, і моментом пострілу становив кілька десятих секунди. Юнак зробив кілька рухів у напрямку стовпа ліхтаря, а потім упав.

166. Після того почалася паніка. На автомобілях і мотоциклах прибули поліцейські. Після пострілу до пана Чітаньє приєдналися інші люди. Поліцейські наказали їм розійтися; пан Чітаньє разом з іншими пішов геть. Пан Чітаньє запитав офіцера поліції, чому не викликають швидку. Офіцер поліції відповів: «Ми займемося цим пізніше».

167. Увійшовши до будинку «Гуйгенбос» і подивившись на місце події з другого поверху, пан Чітаньє побачив, що постраждалого вкрили білим простирадлом. Він не помітив, щоб поруч з тілом був пістолет. Від сторонніх осіб, що зібралися там, він почув, що юнак викинув мобільний телефон, але сам він цього не бачив.

168. На другому поверсі будинку пан Чітаньє опинився через шість-сім хвилин. Він побачив, як розставляють знаки з номерами і роблять фотографії. Як з'ясувалося, сторонні особи не повинні були спостерігати за цим, оскільки офіцери поліції тримали над тілом велике простирадло, роблячи знімки під ним. Пан Чітаньє подумав, що на той момент юнак ще міг бути живим, оскільки він чув хрипи, так, ніби горло юнака було переповнене кров'ю.

169. За оцінкою пана Чітаньє, карета швидкої допомоги прибула через тридцять хвилин, або й більше. Він побачив, як хтось, у кого були медичні інструменти, обстежив постраждалого, причому в обстеженні взяла участь ще одна особа — наскільки він зрозумів, то був прокурор.

170. На думку пана Чітаньє, після того, як юнак викинув предмет, жодної загрози вже не існувало. Він не був свідком того, що відбувалося раніше.

171. Пан Чітаньє доповнив своє свідчення намальованою від руки схемою.

к) Свідчення офіцера поліції Бронса, допитаного 3 серпня 1998 року

172. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде поставив офіцера Бронса перед фактом, що, згідно зі свідченням свідка Чітаньє, Моравія Рамсахаї викинув щось ще до фатального пострілу. Офіцер Бронс заперечив це твердження. З огляду на загрозу, джерелом якої був викрадач, офіцер Бронс пильно придивлявся до рук викрадача. Поки викрадач не витягнув пістолета, в його руках не було нічого.

l) Свідчення офіцера поліції Деккера, допитаного 3 серпня 1998 року

173. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде зажадав, щоб офіцер поліції Деккер дав додаткове роз'яснення щодо того, в який момент він дізнався, що викрадення моторолера супроводжувалося загрозою застосування вогнепальної зброї.

174. Пан Гоесені сказав йому, що його стягли з моторолера, але не згадав те, що при цьому йому загрожували вогнепальною зброєю. А тому офіцер Деккер, так само як і офіцер Боонстра, припустили, що було застосовано лише фізичну силу.

175. Пан Гоесені передав офіцерові Деккеру страхові документи на моторолер одразу і з власної ініціативи, водночас давши опис викрадача. Офіцери Деккер і Боонстра, до яких приєднався пан Гоесені, побігли за викрадачем. Проте вони загубили його. Тоді офіцер Деккер передав по своїй рації двостороннього зв'язку інформацію про гаданий напрямок руху викрадача і реєстраційний номер страховки.

176. Поки вони бігли, пан Гоесені жодного разу не сказав, що викрадач був озброєним. Однак офіцер Деккер помітив, що пан Гоесені був наляканий і говорив тихо. Так що цілком могло бути, що пан Гоесені згадав цей факт, але офіцери не почули його слова під час бігу.

177. Лише після того, як надійшло повідомлення про стрілянину, офіцер Деккер почув, як пан Гоесені сказав: «У нього був невеликий пістолет сріблястого кольору». Тоді вони йшли у напрямку будинку «Гуйгенбос». Офіцер Деккер запитав пана Гоесені: «Чому ви не сказали нам цього раніше?», але пан Гоесені не дав чіткої відповіді. Він виглядав дуже засмученим.

178. Пізніше офіцери Деккер і Боонстра замислилися над тим, наскільки їм пощастило, що їх не застрелили. Якби офіцеру Деккеру сказали на більш ран-

ній стадії, що викрадач скористався пістолетом, щоб викрасти моторолер, він передав би цю інформацію негайно і в першу чергу. Крім того він і офіцер Бонстра не бігли б за викрадачем: їхні наглядові обов'язки під час свята вимагали, щоб самі вони не були озброєними.

**m) Свідчення офіцера поліції Бульстри,
допитаного 4 серпня 1998 року**

179. Головний суперінтендант-детектив ван Дуйвенвоорде поставив офіцера Бульстру перед фактом, що свідчення свідка Чітаньє суперечили його власним.

180. Офіцер Бульстра вважав малоімовірним, щоб пан Чітаньє міг так швидко припаркувати свого автомобіля і повернутися до місця, звідки, за його твердженням, він спостерігав за подіями. Самому офіцерові Бульстрі знадобилося до десяти секунд на те, щоб добігти від місця парковки поліційного автомобіля до Моравія Рамсахаї і офіцера Бронса.

181. Як видається, пан Чітаньє пропустив момент боротьби з Моравія Рамсахаї; він не згадував її у своїх свідченнях. Це логічно пояснюється відстанню між тим місцем, де пан Чітаньє припаркував свого автомобіля, і тим, де розгорталися події.

182. Те, що офіцер Бронс тримав табельну зброю в одній руці, було порушенням правил. У захисній позиції зброю потрібно тримати обома руками. Офіцер Бронс робив жести, але це було до того, як Моравія Рамсахаї витягнув свій пістолет.

183. У руках Моравія Рамсахаї не було нічого, поки він не витягнув пістолет. Втім, він не націлив його на офіцера Бульстру; пістолет був спрямований донизу. Він безперервно тримав пістолет у своїй руці. Безсумнівно, він нічого не викидав і не випускав з рук. Пістолет він випустив лише тоді, коли офіцер Бронс підстрелив його, та й то тільки в момент падіння.

184. Коли офіцер Бульстра вийшов із поліційного автомобіля, він тримав рацію у лівій руці. Він ніс її, поки не викинув. Він не міг пригадати, в який момент це сталося, але це напевно було до того, як він витягнув свій табельний пістолет, оскільки в захисній позиції він мав тримати зброю обома руками. Не міг він пригадати і те, чи вже випустив рацію на той момент, коли розпочалася боротьба. Однак пізніше він побачив її на землі, на рівні грудей Моравія Рамсахаї і на відстані близько шістдесяти сантиметрів від його тіла. Він залишив її там.

185. Швидко допомогу викликали негайно, причому не один раз, а двічі. Офіцер Бульстра не бачив приїзду бригади лікарів. На той час його і офіцера Бронса вже везли до поліційного відділення; на місці подій вони встигли пробути від п'яти до семи хвилин.

186. Офіцер Бульстра почув передсмертні хрипи Моравія Рамсахаї. Вони вже припинилися на момент, коли він і офіцер Бронс від'їжджали. Офіцерові Бульстрі здалося, що легені Моравія Рамсахаї наповнювалися кров'ю, однак офіцер Бульстра нічого не міг вдіяти, щоб зупинити цей процес.

187. В офіційному протоколі допиту сказано, що офіцер Бульстра погодився на те, щоб його допитали за відсутності його адвоката.

**п) Свідчення Петруса ван ден Хойвеля,
допитаного 4 серпня 1998 року**

188. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде вирішив допитати цього свідка вдруге, з огляду на свідчення pana Чітаньє.

189. Свідок повторив, що зосередився на темношкірому чоловікові з вогнепальною зброєю. Він чітко бачив, що темношкірий чоловік тримає у правій руці вогнепальну зброю, яка була спрямована донизу. В іншій руці темношкірого чоловіка не було нічого.

190. Пан ван ден Хойвель не бачив сам момент пострілу, оскільки сховався за балюстрадою. Він виглянув, щоб побачити, що трапилось, одразу після пострілу. Пройшла якась частка секунди. Він не бачив, як пістолет темношкірого чоловіка падав на землю. Коли пан ван ден Хойвель виглянув, пістолет вже лежав на землі, поруч із темношкірим чоловіком, як це зафіксовано на фотографії № 5. Пістолет, зображений на фотографії № 10, дуже схожий на той, що його пан ван ден Хойвель бачив у руці темношкірого чоловіка.

191. Що стосується інших моментів, пан ван ден Хойвель підтвердив правильність свого попереднього свідчення.

**о) Свідчення офіцера поліції Бруїна Яна ван Донгена,
допитаного 4 серпня 1998 року**

192. Офіцер ван Донген вів поліцейський автомобіль, у якому перебував і його поліцейський пес, по шосе Гунтумдрееф. Офіцер ван Донген почув, що на місці проведення заходів з нагоди свята Квакое було викрадено моторолер, а також почув опис моторолера й викрадача. Він приступив до пошуку викрадача. Проте, що викрадення відбулося «під дулом пістолета», не повідомлялось.

193. Повз офіцера ван Донгена проїхав інший поліцейський автомобіль. У водіїві він упізнав офіцера Бронса. Він побачив, як зазначений автомобіль зупинився, і з нього вийшов «пасажир».

194. Офіцер ван Донген припаркував свій автомобіль і вийшов з нього. При цьому він побачив, як з іншого автомобіля вийшов офіцер Бронс. Коли офіцер ван Донген підійшов до задніх дверцят свого автомобіля, щоб випустити пса, то почув пістолетний постріл, що пролунав з боку будинку «Гуйгенбос». Пес різко відреагував на звук. Пса потрібно було вести дуже обережно, оскільки той у збудженні міг напасти на людей.

195. Він зустрів офіцера Бронса і запитав його, що сталося. Офіцер Бронс відповів, що на поліцейського було наведено пістолет, проте вистрелив поліцейський, але не назвав по імені офіцера, який зробив цей постріл.

196. Офіцер ван Донген підійшов до потерпілого, що лежав на землі, тримаючись від нього на відстані двох метрів, з огляду на непередбачуваність пове-

дінки пса. Потерпілий не рухався, лише кілька разів відкрив і закрив рота. Офіцер ван Донген не чув передсмертних хрипів.

197. Коли офіцер ван Донген прибув на місце інциденту, там знаходилися лише два офіцери поліції та потерпілий. Нікого іншого він поблизу не побачив. Пес відреагував би, якби там був ще хтось.

198. Офіцер ван Донген додав до свого свідчення власноруч накреслену схему.

**р) Свідчення Ламбертіни Гелени Гуп (Lambertina Helena Hup),
допитаної 5 серпня 1998 року**

199. Пані Гуп було допитано головним суперінтендантом-детективом ван Дуїйвенворде. Вона — водій карети швидкої допомоги, яка поїхала на виклик до Моравія Рамсахаї після того, як його було поранено.

200. О 10:02 вечора бригада швидкої допомоги одержала розпорядження виїхати до будинку «Гуйгенбос», оскільки там хтось дістав вогнепальне поранення. Карета виїхала о 10:04 вечора з включеною синьою мигалкою і звуковою сиреною. Рух був порівняно пошвидшений, однак це не створювало суттєвих перешкод для пані Гуп. Карета прибула на місце інциденту о 10:14 вечора, тим самим вклавшись у відведений інструкцією час, який становить п'ятнадцять хвилин.

201. Пані Гуп та інший член бригади швидкої допомоги, пан ван Андель (*van An del*), витягли ноші і передали їх офіцерам поліції. Після цього пані Гуп і пан ван Андель взяли інструменти й побігли до потерпілого. Вона описала потерпілого як юнака негроїдного типу. Біля нього лежав невеликий пістолет сріблястого кольору, якого вона і пан ван Андель не повинні були торкатися під час роботи.

202. Пані Гуп не чула у потерпілого ні хрипів, ні інших звуків. Вона асистувала панові ван Анделю, коли той надавав невідкладну допомогу. Вони під'єднали постраждалого до монітору серцевої діяльності. Пан ван Андель перевіряв зіничний рефлекс, посвітивши ліхтариком у кожне око, однак реакції не було, а крім того він констатував відсутність пульсу та дихання. На підставі зазначеної інформації пан ван Андель зробив висновок, що потерпілий помер на місці.

203. Пані Гуп і пан ван Андель побачили рану в місці проникнення кулі, — вона знаходилась у правій частині шиї. Вони не побачили вихідного отвору.

204. Після того пані Гуп і пан ван Андель накрили тіло білим простирадлом. Вони деякий час поспілкувалися з офіцерами поліції. Вони не забирали тіла, його було вивезено пізніше в спеціальному автомобілі.

**q) Свідчення Леєндерта ван Анделя (Leendert van An del),
допитаного 5 серпня 1998 року**

205. Пан ван Андель, фельдшер, був другим членом бригади, що приїхав у кареті швидкої допомоги, яку вела пані Гуп.

206. Близько 10:02 вечора їм було віддано розпорядження виїхати до будинку «Гуйгенбос», де хтось дістав вогнепальне поранення. Вони одержали вказівки щодо маршруту. Виїхали вони о 10:04. Їхній автомобіль належав до категорії «А-1», що давало їм право в термінових випадках використовувати світлові та звукові сигнали. Синя мигалка і сирена були увімкнуті одночасно. Вони прибули на місце інциденту о 10:14.

207. Свідок і пані Гуп швидко побігли до потерпілого. Офіцери поліції несли ноші, а він разом з пані Гуп — медичні інструменти.

208. Пан ван Андель описав потерпілого як юнака сурінамського походження, віком близько двадцяти років. Офіцер поліції сказав йому, що юнака підстрелено. Вхідний отвір кулі він побачив в області шиї, поте вихідного отвору не було видно. Біля потерпілого лежав невеликий пістолет. Пан ван Андель не помітив на землі ніякої рації.

209. Потерпілий не подавав ознак життя. Хрипів не було чути. Пан ван Андель перевіряв його життєві функції і відзначив відсутність серцевої діяльності (яку було перевірено за допомогою серцевого монітору) та зниженої реакції. Взявши до уваги ці факти, а також наявність вогнепального поранення, пан ван Андель дійшов висновку, що юнак помер. Коротко переговоривши з одним із присутніх там офіцерів поліції і повідомивши його, що потерпілому нічим не можна зарадити, свідок і пані Гуп накрили тіло простиралом.

210. Після того пан ван Андель і пані Гуп повернулися до карети швидкої допомоги і о 10:35 вечора передали повідомлення, що готові виконувати нове завдання. Тіло забрали пізніше. Це належало зробити місцевому відділенню охорони здоров'я, яке для таких цілей використовувало автомобіль, зовні схожий на карету швидкої допомоги, проте це, певно, відбулося дещо пізніше.

г) Свідчення Джона Пела (John Pel), допитаного 7 серпня 1998 року

211. Пан Пел працював експертом-криміналістом (*technisch rechercheur*). Увечері 19 липня 1998 року він виїхав на виклик. Він дістав завдання вирушити до будинку «Гуйгенбос», де сталася стрілянина. Він прибув туди, коли карета швидкої допомоги вже поїхала геть.

212. Прибувши на місце, він побачив, що тіло потерпілого накрите білим простиралом, а на землі лежить пістолет.

213. Пан Пел разом з колегою, паном Поппінгом, визначили предмети, які мали стати речовими доказами, і позначили їх номерами, перш ніж сфотографувати їх. Він також оглянув тіло потерпілого і зокрема його руки, шукаючи сліди пороху (*schotrestbemonstering*). Через це довелося підняти простирало, яким було накрите тіло.

214. Пан Пел не чув передсмертних хрипів.

с) Свідчення Гелени Міліан Ялінк (Hèlen Milian Jalink), допитаної 11 серпня 1998 року

215. Пані Ялінк — тітка матері Моравія Рамсахаї.

216. У понеділок, 20 липня 1998 року, тітка Моравія Рамсахаї розповіла їй, що він викрав моторолер і у зв'язку з цим був застрелений поліцейськими. Того самого вечора, між 6-ю і 7-ю годинами, вона разом з іншими родичами покійного провели поминальну молитву на місці, де стався інцидент.

217. Під час поминального зібрання їй представили двох осіб, які, як стверджувалося, були свідками того, що трапилось. Вони розповіли їй, що, їдучи в автомобілі, побачили припаркований поліцейський автомобіль, двері якого були відкриті, а також одного поліцейського, що стояв біля будинку «Гуйгенбос», і ще одного поліцейського, який біг у тому самому напрямку. Вони побачили юнака, який вочевидь вийшов з під'їзду, а тепер ішов з піднятими руками. Їй не сказали, наскільки високо були підняті його руки, а сказали лише, що він їх підняв. Не було жодної згадки про боротьбу між юнаком та офіцером поліції. Нічого не було сказано і про те, що перший офіцер поліції тримав юнака під прицілом свого табельного пістолета. Другий офіцер поліції — той, що підбіг, — застрелив юнака. Вони не бачили у юнака вогнепальної зброї; у цьому вони були впевнені. Вони бачили, як юнака підстрелили і як він падав. Вони бачили, як його тіло накривали простирадлом.

218. Декотрі з присутніх згадували мобільний телефон, який, за словами поліції, був пістолетом.

219. Ті двоє, що нібито стали свідками пострілу, не дали однозначної відповіді на запитання, чи готові вони свідчити у поліції. Вони вважали за краще поговорити з юристом. З цією метою було призначено зустріч з паном Гамером, представником заявників у цьому провадженні в Суді, але вони на неї не прийшли. Як чула пані Ялінк, вони виїхали до Німеччини.

220. Ці люди були циганами, які погано говорили нідерландською та англійською мовами. Пані Ялінк не мала уявлення, чому вони не захотіли повноцінно співробітничати зі слідством.

t) Свідчення Владіміра Мохаммеда Абзелла Алі Чітаньє, допитаного 17 серпня 1998 року

221. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде допитав пана Чітаньє вдруге.

222. Пан Чітаньє повторив, що не бачив боротьби між потерпілим та першим офіцером поліції.

223. Коли його запитали, чи бачив він поліцейського з псом, він відповів, що не звертав уваги на будь-що інше, крім того, що відбувалося там, де лежав потерпілий. Однак він бачив офіцерів поліції з псами; скільки їх було — він не пригадує. Там були і цивільні особи з собаками. Жоден офіцер поліції з псом не проходив біля нього, поки він стояв нерухомо, спостерігаючи за подіями з певної відстані.

224. Пан Чітаньє запам'ятав, що якийсь офіцер поліції сказав йому, що «вони» — тобто поліцейські — самі вирішать, коли має приїхати швидка допомога;

що хоча потерпілий вже не міг говорити, зате «вони» могли; а також що були й інші поранені, які втекли.

225. Пан Читанье бачив циган і йому сказали, що вони все бачили. Однак на співробітництво зі слідством вони не пішли, оскільки належали до злочинної організації.

2. Інша інформація, що містилася в рапорті старшого офіцера-детектива ван Дуїйвенвоорде

226. На початку розслідування головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде запитав експертів-криміналістів, якою була відстань між офіцером Бронсом і Моравіа Рамсахай у момент пострілу. Йому сказали, що вона становила кілька метрів. 24 липня 1998 року він поговорив з патологоанатомом, що проводив розтин (див. нижче), доктором К. Й. Й. Генсом (*C. J. J. Hens*), і той сказав йому, що, безсумнівно, під час пострілу контакту між пістолетом і тілом Моравіа Рамсахай не було.

227. 29 липня 1998 року головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде зателефонував до Королівського нідерландського метеорологічного інституту і запитав про погодні умови, що спостерігались увечері 19 липня. Йому було надано таку інформацію:

«Теплий день і вечір; невелика хмарність	
9:45 вечора.	Захід сонця
10-а вечора	Присмерк
10:30 вечора	Стемніло»

228. 30 липня 1998 року головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде допитав дванадцятирічну Сангіту Едвіну Памелу Мунгру. Вона підтвердила те, що розповіла членам спеціального мобільного оперативного підрозділу вночі 19 липня. Вона додала, що виглянула назовні лише після того, як почула звук пострілу. Моравіа Рамсахай вже лежав на землі. Вона як слід не роздивилась офіцерів поліції. Вона піднялася вище, подивилася вниз з сьомого поверху і пішла додому.

229. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде повернувся на місце інциденту з пані Рійссель і пані Лієвельд, а також з паном Читанье і його дружиною, після того, як записав їхні свідчення. Вони показали йому, де стояли, а головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде зміряв кроками відстань до стовпа ліхтаря, біля якого лежав Моравіа Рамсахай. У випадку пані Рійссель і пані Лієвельд вона дорівнювала приблизно 57 метрів, а у випадку пана і пані Читанье — приблизно 58 метрів.

230. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде сховався на місце інциденту також і разом з офіцером Бультстрою, котрий показав йому, де саме, на його думку, офіцер Бронс припаркував автомобіль. Звідти до стовпа ліхтаря

було приблизно 48 метрів. Він попросив офіцера Бультстру пробігти цю відстань і зафіксував час за допомогою секундоміра. Він виявився рівним 9,4 секунди. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде зазначив у своєму рапорті, що фактична відстань від місця паркування автомобіля, виміряна в ніч, коли стався інцидент, становила 56 метрів.

231. 4 серпня 1998 року пан Гамер зателефонував головному суперінтенданту-детективу ван Дуїйвенвоорде і розповів йому, що незадовго до того стався інцидент за участю Моравія Рамсахаї і офіцера поліції — можливо, бійка. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде з'ясував цей момент наступного дня. Як виявилось, ім'я Моравія Рамсахаї фігурувало в кількох поліційних рапортах, але ні один з інцидентів не був жодним чином пов'язаний ні з офіцером Бронсом, ні з офіцером Бультстрою.

232. 7 серпня 1998 року головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде допитав заявників. Вони сказали йому, що не знали, що у Моравія Рамсахаї був пістолет, і не могли в це повірити. Проте у Моравія Рамсахаї був мобільний телефон, який невідомо куди подівся. Третій заявник також розповів головному суперінтенданту-детективу ван Дуїйвенвоорде, що чув про двох циганів, які були свідками інциденту з пострілом, але не бажали надавати інформацію, оскільки проживали в Нідерландах нелегально.

233. Про циган головному суперінтенданту-детективу ван Дуїйвенвоорде вже розповідав пан Гамер. Головний суперінтендант-детектив ван Дуїйвенвоорде обговорив це питання з прокурором де Врієс (*de Vries*), котра вирішила, що їх слід допитати в приміщенні Державного департаменту кримінальних розслідувань у присутності адвоката, який представляє інтереси офіцерів Бронса і Бультстри, пана ван Клеефа, і що їхні справжні імена повинні бути вказані в офіційному документі. 10 серпня пан Гамер поінформував головного суперінтенданта-детектива ван Дуїйвенвоорде, що зазначених двох циганів не вдалося розшукати.

D. Документальні свідчення

1. Вилучення табельного пістолета офіцера Бронса

234. Офіцер Бронс здав свою табельну зброю і патрони суперінтендантові поліції Амстердама/Амстелланда Якобусу Вільгельму Рійкенбергу (*Jacobus Wilhelm Rijkenberg*) 19 липня 1998 року об 11:15 вечора.

235. У зазначеній зброї — автоматичному пістолеті моделі «Вальтер Р5» (*Walther P5*) — було сім патронів: один у патроннику, а інші в магазині. Офіцер Бронс також здав запасний магазин, у якому було ще вісім патронів.

236. То були стандартні поліцейські патрони (тобто патрони 9x19 мм «Парабелум», «Action 3», див нижче).

237. Зброя і патрони були передані комісарові поліції і зберігалися в поліційному відділенні до прийняття рішення прокурором.

238. Власником пістолета і патронів вважалося регіональне відділення поліції Амстердама/Амстелланда.

2. Опис пістолета Моравія Рамсахі

239. Опис вилученої зброї наведено в офіційному рапорті, датованому 23 липня 1998 року і складеному старшим офіцером Андре Столте (*André Stolte*), що працював у бюро слідчої інформації центрального слідчого департаменту поліції Амстердама/Амстелланда.

240. Зазначена зброя — напівавтоматичний пістолет «*Beretta 950 B*» калібру 6,35 мм (0,25 дюйма), заряджений п'ятьма бойовими патронами, один з яких перебував у патроннику, а чотири — в магазині, і кулями з цільною оболонкою.

3. Виїзний лист бригади швидкої допомоги

241. Виїзний лист не підписано, проте в ньому вказані особисті ідентифікаційні номери членів бригади Гуп і ван Анделя; згідно з записом, бригада швидкої допомоги виїхала до будинку «Гуйгенбос» на терміновий виклик, щоб забрати звідти чоловіка, чиє ім'я було невідоме, але повернулася звідти без потерпілого. Виклик було отримано о 10:02 вечора, бригада виїхала о 10:04. До пацієнта лікарі дісталися о 10:14. Бригада була готова до виїзду на інші виклики о 10:35, а повернулася на станцію швидкої допомоги о 10:50.

242. Вид інциденту був записаний як такий, що не підпадає під жодну стандартну категорію. Було зазначено, що пацієнт — як стверджувалося, пішохід — виявився мертвим на момент приїзду бригади. Було проведено фізичний огляд пацієнта, у тому числі перевірку за допомогою відповідних інструментів наявності пульсу і дихання, стану легенів, зіничної реакції і серцевої діяльності.

243. В області шиї було виявлено поранення.

244. Було вказано, що пацієнт був «застрелений під час переслідування» і помер на місці.

4. Начерк карти, зроблений старшим офіцером-детективом ван Дуїйвенвоорде

245. На великомасштабній карті території перед будинком «Гуйгенбос» вказані точки, де лежало тіло Моравія Рамсахі, де стояли офіцери поліції Бронс і Бульгстра, де знаходився стовп ліхтаря, що освітлював місце інциденту, а також — у вертикальній проекції — місце, де на п'ятому поверсі перебував свідок ван ден Хойвель; відстані зазначені з округленням до 10 см.

246. У супровідному офіційному рапорті сказано, що офіцери Бронс і Бульгстра власноруч помітили місце, де, на їхню думку, вони перебували в момент пострілу.

5. Оглядова карта, підготовлена експертами-криміналістами

247. На карті з меншим масштабом, яка охоплює більшу територію, вказані позиції Моравія Рамсахаї, офіцерів Бронса і Бульстри та їхнього автомобіля, офіцера ван Донгена, невідомих циган, карети швидкої допомоги, а також свідків ван ден Хойвеля, Рійссель, Лієвельд, Оостбурга і Читаньє.

6. Рапорт про застосування сили

248. Цей рапорт було складено старшим офіцером поліції Амстердама/Амстелланда Петрусом Вільгельмусом Мартінусом Леєркесом разом з сержантом поліції Бронсом 24 серпня 1998 року.

249. У ньому сказано, що сержант Бронс, якому виповнилось сорок років, прослужив у поліції чотирнадцять років. Як сказано, застосування сили, що стало предметом цього рапорту, мало місце 19 липня 1998 року о десятій годині п'ять хвилин вечора, під час чергування сержанта Бронса біля громадського шосе — конкретніше, поряд з будинком «Гуйгенбос» в Амстердамі, на траві біля третього ліфта. У відповідних частинах рапорту сказано (із збереженням нумерації, застосованої в оригіналі):

- «9. Тип діяльності під час інциденту: Основна поліційна робота, тобто за межами підготовлених операцій. ...
- 13. Дії під керівництвом старшого офіцера: Дії не здійснювалися під керівництвом старшого офіцера.
- 14. Вказівки з боку офіцера-доповідача (*reporting officer*): Офіцер-доповідач не давав вказівок щодо дій у зазначеному місці.
- 15. Кількість присутніх офіцерів поліції: 2.
- 16. Кількість офіцерів поліції, що скористалися зброєю: 2.
- 17. Одяг під час вчинення дій: Уніформа.
- 18. Тип застосування сили: Вогнепальна зброя. ...
- 24. Тип використання вогнепальної зброї: Самозахист.
- 19. Ціль застосування сили: Запобігання насильству (*afwenden van geweld*) стосовно офіцера (офіцерів) поліції, про якого (яких) ідеться (самозахист).
- 20. Досягнення цілі: Так. ...
- 25. Дата останнього випробовування бойових патронів (*'toets' beurt scherp*): Понеділок, 10 липня 1998 року.
- 26. Дата останнього тестування за допомогою "Тренувальної системи використання зброї" [тобто на стимуляторі] (*'toets' beurt FATS*): Понеділок, 20 квітня 1998 року.
- 27. Дата останнього теоретичного заняття (одноденна програма): Середа, 27 серпня 1997 року.

28. Використана табельна зброя: Вальтер Р5.
29. Використані патрони: Action 3.
30. Дозвіл компетентного органу на спеціальне застосування сили (*inzet bijzondere geweldsmiddelen*): Не надавався.
31. Попередження перед застосуванням сили: Не було.
32. Кількість попереджувальних пострілів: Жодного.
33. Кількість зроблених пострілів: 1.
34. Кількість випадкових пострілів: Жодного.
35. Точка (точки) застосування зброї: Особа, один раз.
36. Ціль, по якій стріляли, перебувала: У русі.
37. Конкретна точка (точки) прицілу при використанні вогнепальної зброї: Тіло, в цілому.
38. Відстань до цілі (у метрах): 5–7 метрів.
39. Позиція під час використання зброї: Стоячи.
40. Тримання за рукоятку під час стрільби: Так.
41. Ураження в результаті стрільби, здійсненої поліцією: Так.
42. Уражена частина тіла: Тулуб/шия. ...
44. Позиція об'єкту (об'єктів) чи особи (осіб): У русі.
45. Наслідки застосування сили поліцією для підозрюваного (підозрюваних): Смерть. ...
46. Характер рани/ран у підозрюваного: Вхідне й вихідне поранення.
47. Наслідки застосування сили поліцією для офіцера (офіцерів) поліції: Жодних.
48. Наслідки застосування сили поліцією для третьої сторони/сторін: Жодних.
49. Особа підозрюваного (підозрюваних), наперед відомого (відомих) офіцерові поліції: Не було.
50. Загроза та/або насильство з боку підозрюваного незадовго до або під час застосування сили поліцією, спрямовані проти: Самого офіцера поліції та колеги-офіцера.
51. Тип загрози або насильства з боку підозрюваного (підозрюваних): Вогнепальна зброя.
52. Використане захисне спорядження: Жодного. ...
53. Наслідки застосування сили підозрюваним (підозрюваними) для іншого підозрюваного (підозрюваних): Жодних.
54. Наслідки застосування сили підозрюваним (підозрюваними) для третьої сторони/сторін: Жодних. ...

58. Освітлення на місці інциденту: Присмерк (з огляду на час доби або погодні умови).
59. Обстановка: Серед будинків.
60. Вільний простір для стрільби: Так.
61. Інші особи на місці інциденту: Колега — офіцер поліції».

7. Рапорт коронера

250. Коронер міста Амстердам (*lijkschouwer*) пан Г. ван Венроой (*H. van Venrooij*), лікар-практик, оглянув тіло Моравія Рамсахаї у п'ять хвилин на першу ніч, перед тим, як його було вивезено з місця інциденту. Його рапорт було записано у заздалегідь видрукованому формулярі, адресованому прокуророві.

251. У попередні два роки він не консультував і не лікував Моравія Рамсахаї. Особисто оглянувши тіло, він заявив, що не впевнений, що смерть стала наслідком природних причин.

252. Від руки доданий такий текст:

«Смерть настала в результаті пострілу на вулиці, перед будинком "Гуйген-бос", на рівні ліфта 3.

Огляд 20-7-1998, 00:05 годин, на місці злочину [*sic*].

Кульове поранення у правій частині шиї.

Подальший огляд припинено з огляду на судовий розтин, який має бути проведено.

Проміжний висновок: помер від пострілу з вогнепальної зброї, який заподіяв ушкодження життєво важливих органів/структур в області шиї.

Амстердам 20-7-1998

(підпис) Г. ван Венроой, медик-практик».

8. Офіційний рапорт про розпорядження тілом, датований 20 липня 1998 року

253. Старший детектив Якоб Корнеліс Петер Шульц (*Jacob Cornelis Peter Schultz*), офіцер поліції з флієрбосдреефського поліцейного відділення, офіційно прийняв тіло у розпорядження на тому місці, де воно лежало з 10:02 вечора, і тимчасово ідентифікував його як тіло Моравія Рамсахаї на підставі ідентифікаційних документів, виявлених в одязі покійного.

254. Тіло було вивезено в 0:45 ночі 20 липня до моргу лікарні Вільного університету Амстердама під особистим наглядом старшого детектива Шульца.

**9. Кримінологічне дослідження місця перестрілки,
датоване 22 липня 1998 року**

255. У рапорті, складеному експертами-криміналістами (*technisch rechercheurs*) Джоном Пелом і Яном Поппінгом, описано дії, вчинені після інциденту на місці, де він відбувся, з метою фіксування інформації та речових доказів.

256. Детективів було поінформовано, що колега в уніформі намагався здійснити арешт і зробив постріл зі своєї табельної зброї, наслідком чого стала смерть Моравія Рамсахая.

257. У рапорті описано місце, де лежало тіло. Поруч з ним вони виявили пістолет «Beretta 950 B» калібру 6,35 мм зі зведеним курком. Вони також знайшли використаний патрон.

258. Біля дверей під'їзду вони виявили моторолер.

259. Поруч з дверима знаходилися східці, зовні закриті високими вікнами. В одному з цих вікон вони виявили кульовий отвір. На підлозі під отвором вони знайшли кулю. На східцях не було виявлено слідів рикошету. Це унеможливило визначення точної траєкторії кулі.

260. Із зовнішньої сторони дверей вони знайшли жовту затичку для вух, яка, як вони припустили, відірвалась від ствола табельного пістолета, використаного їхнім колегою в уніформі, коли той зробив постріл.

261. Вони зафіксували як речові докази пістолет «Beretta», жовту затичку, кулю, використаний патрон і білу одноразову запальничку, знайдену під тілом потерпілого, а також взяли мазки з його рук, щоб визначити, чи є на них сліди пороху.

262. 21 липня 1998 року їм було передано табельний пістолет «Вальтер Р5» офіцера Бронса разом з двома магазинами, в одному з яких було сім патронів, а в другому — вісім.

263. Куля, використаний патрон і табельний пістолет офіцера Бронса були передані співробітникам Криміналістичної лабораторії (*gerechtelijk laboratorium*) у Рійсвійку (*Rijswijk*). Пістолет «Beretta», жовта затичка, одноразова запальничка і мазок з рук Моравія Рамсахая були передані співробітникам флієрбос-дреефського поліцейного відділення.

264. До протоколу було долучено двадцять дев'ять фотографій, чорно-білі фотокопії яких містяться в матеріалах справи, що знаходяться в розпорядженні Суду.

265. На перших восьми фотографіях показаний загальний вид того, що у рапорті названо місцем злочину (*plaats delict*). Їх вочевидь зроблено вночі: вони темні, і при цьому включені ліхтарі та інше електроосвітлення. Помітно, що ділянка перед висотним будинком огорожена двоколірною стрічкою. На фотографіях під номерами 5–8 видно білий або світлого кольору об'єкт, який може бути тілом, покритим білим простирадлом. На фотографії номер 5 видно пісто-

лет або предмет у формі пістолета, що лежить поруч із зазначеним об'єктом білого чи світлого кольору. На фотографії номер 8 видно невеликі знаки з номерами.

266. На фотографіях під номерами 9 і 10 видно, що на землі лежить автоматичний пістолет. На фотографії номер 10 можна розрізнити, що пістолет зроблений з блискучого металу і на ньому написана назва марки «*Beretta*». Курок у зведеній позиції.

267. Фотографію під номером 11, на якій представлено ще один загальний план, зроблено приблизно з тієї самої точки, що і фотографію номер 5. Знаки з номерами поміщені поруч з конкретними об'єктами, у тому числі пістолетом — у нього номер 1 — і об'єктом білого чи світлого кольору, який має номер 2. Знак з цифрою 3 видно на задньому плані, перед будинком і неподалік від нього.

268. На фотографії під номером 12 видно невеликий предмет, що лежить на землі; у рапорті стверджується, що це жовта затичка для вух. Поруч з нею поставлений знак з номером 3.

269. На фотографії під номером 13 видно високі вікна, а крізь них проглядають східці. Перед ними поставлено знак з цифрою 3. Поруч зі східцями розташовані двері до під'їзду, і там на підлозі лежить об'єкт, який, можливо, є моторолером, а біля нього стоїть знак з цифрою 6.

270. На фотографії під номером 14 видно дірку у віконному склі, яка в рапорті названа діркою від кулі, знайденої у вікні сходової клітини. Дірку показано стрілкою і помічено цифрою 4.

271. На фотографії під номером 15 показано те, що в рапорті названо внутрішньою частиною вікон, за якими йдуть східці. Видно дірку у віконному склі, помічену цифрою 4. На підлозі біля того самого вікна, недалеко від нього, лежить невеликий предмет, позначений цифрою 5.

272. На фотографії під номером 16 видно невеликий предмет, названий у рапорті кулею; цей предмет, якому відповідає знак з цифрою 5, лежить на підлозі під вікном.

273. На фотографії під номером 17 видно те, що названо дверима під'їзду, де було виявлено моторолер. Видно двері ліфта, ідентифікованого, відповідно до знака, як «Ліфт 3». У нижній частині фотографії вгадується предмет, який важко визначити на фотокопіях у матеріалах справи, які має в своєму розпорядженні Суд, але це, можливо, моторолер.

274. На фотографіях 18–22 показані частини моторолера, який, як видається, лежить на боці.

275. На фотографії під номером 23 показано ще один загальний план за межами будинку; видно об'єкт, вкритий чимось, схожим на простирadlo, а також, як видається, фасад офісу на нижньому поверсі, яскраво освітлену ділянку на задньому плані, яку можна визначити як вхід до сходової частини та вестибюлю, і знак з цифрою 7. Знак з цифрою 7 розташований на певній відстані від

об'єкту, вкритого чимось, що схоже на простирadlo. Як сказано у рапорті, номер 7 відповідає використаному патрону.

276. На фотографії під номером 24 представлено ще один загальний план, на якому видно знак з цифрою 7.

277. На фотографії під номером 25 представлено загальний план, на якому видно об'єкт, вкритий чимось, схожим на простирadlo, а також знак з цифрою 7.

278. На фотографіях під номерами 26 і 27 видно тіло чоловіка, що лежить на землі. На тілі одяг темних кольорів. Сорочка розстебнута, і видно тулуб. Видно, що тіло лежить на лівому боці, ліва рука витягнута. Волосся або дуже коротко стрижене, або збрите.

279. На фотографії 28 видно тулуб, голову і шию тіла чоловіка. Голову повернуто таким чином, що видно праву сторону шиї, на якій є рана, можливо, спричинена проникненням кулі, що вилетіла з вогнепальної зброї.

280. На фотографії 29 показано голову тіла темношкірого чоловіка, який лежить навзніч на землі. Видно обличчя. Волосся або підстрижене на дуже невеликій відстані від шкіри голови, або збрите.

10. Офіційний рапорт про ідентифікацію тіла, датований 20 липня 1998 року

281. У цьому рапорті, складеному старшим детективом Шульцем, сказано, що 20 липня 1998 року о 2:15 ночі тіло було показано пані Рут Гелен Верстеєг-Теварі (*Ruth Helen Versteeg-Tewari*), матері Моравія Рамсахая, та панові Карлітто Марціано Фаруку Аліхусаїну (*Carlito Marciano Farook Alihusain*), його двоюрідному братові. Вони обоє впізнали тіло, ідентифікувавши його як тіло Моравія Рамсахая.

11. Офіційний рапорт про розтин тіла та висновки, датований 20 липня 1998 року

282. Цей рапорт склали суперінтендант поліції Єлле Сійболт Аттема (*Jelle Sijbolt Attema*) і старший офіцер поліції Абрахам Марія Гоут (*Abraham Maria Hout*), співробітники Центральної служби розслідувань (*Dienst Centrale Recherche*) поліції Амстердама/Амстелланда, тимчасово відкомандировані до Бюро з питань тактики (*Bureau Taktiek*) Відділу тяжких злочинів (*Produktgebied Ernstige Delicten*).

283. У рапорті сказано, що прокурор Амстердамського регіонального суду (*arrondissementsrechtbank*) пані С. Н. де Врієс віддала наказ про проведення судово-медичного розтину тіла Моравія Рамсахая. Відповідно, тіло було вивезено з моргу до лікарні Вільного університету міста Амстердам і передано криміналістичній лабораторії в Рійсвійку. Розтин провів патологоанатом доктор К. Й. Й. Генс.

284. У рапорті наведено опис одягу та прикрас, знятих з тіла. Вказано, що в кишені сорочки було знайдено ще один патрон калібру 6,35 мм. Щодо цих предметів було складено окремі протоколи вилучення.

285. До рапорту додано написані від руки проміжні висновки патологоанатома. Ось вони:

«А. 1. У шиї, справа, є гаданий вхідний кульовий отвір. Траєкторія кулі йде вглиб, до центру й дещо вниз, до гданого вихідного отвору в спині справа.

В. 1. Рвана рана плечеголовної (безіменної) артерії і вени спини.

2. Інтенсивна кровотеча у м'яких ділянках шиї.

3. У правій грудинній порожнині 1 300 куб. см. крові, внутрішні органи та слизові оболонки знекровлені.

С. Жодних патологічних органічних аномалій.

Д. Подальше дослідження:

дослідження на наявність алкоголю, токсикологічне дослідження та подальше патолого-анатомічне дослідження.

Проміжний висновок: Проникна рана від кулі в напрямку спереду назад (*doorschotverwonding*).

Причина смерті: значні uszkodження тканин, масивна внутрішня кровотеча».

12. Рапорт про результати розтину тіла

286. 20 липня 1998 року в криміналістичній лабораторії (*Laboratorium voor Gerechtelijke Pathologie*) у Рійсвійку, що поблизу Гааги, медик-практик і патологоанатом доктор К. Й. Й. Генс провів повний розтин тіла Моравія Рамсахаї.

287. Нижче наведено резюме його рапорту і одержані ним дані (номера у дужках відповідають пунктам рапорту):

«а) Резюме

Результати розтину тіла такі:

А. У правій частині шиї є ймовірний вхідний отвір від кулі (6А). Траєкторія кулі йде вглиб, до середини й дещо вниз, до ймовірного вихідного отвору в спині справа (6В).

В. 1. Рвана рана плечеголовної (безіменної) артерії і вени справа (29, 30).

2. Сталась інтенсивна кровотеча в м'яких ділянках шиї (13).

3. Перфорації верхньої частки правої легені (17).

4. У правій грудинній порожнині [було] 1 300 кубічних сантиметрів крові, внутрішні органи та слизові оболонки виявилися знекровленими (11, 20, 26, 13).

С. Жодних пов'язаних зі смертю патологічних органічних аномалій не виявлено.

Д. Токсикологічне дослідження виявило, що рівень алкоголю склав 0,85 проміле у крові та 1,51 проміле в сечі, згідно з рапортом за номером 98.07.21.022.

Подальше токсикологічне дослідження на наявність інших сторонніх речовин буде предметом окремого рапорту Криміналістичної лабораторії.

Як заявив поліцейський офіцер-реєстратор (*verbalisant*), М. С. Г. Рамсахаї помер незабаром після того, як його було поранено пострілом з вогнепальної зброї.

З даних, наведених у пункті А, випливає, що М. С. Г. Рамсахаї було уражено однією кулею, що потрапила в область шиї. Пов'язані з кульовою раною ушкодження, що їх описано в пунктах В1–В3, призвели до його смерті внаслідок ураження органів і тканин, а також масивної внутрішньої кровотечі (з огляду на дані, наведені в пункті В4).

б) Висновок

У випадку Моравія Сіддхарта Гасута Рамсахаї, якому було 19 років, виявлено ушкодження, спричинені одним-єдиним пострілом, які, *inter alia*, призвели до перфорації великих кровоносних судин і правої легені. Його смерть сталася внаслідок цих ушкоджень».

288. Далі в цьому рапорті, датованому 31 серпня 1998 року, сказано, що зразок крові, певна кількість рідини зі скловидних тіл очей, шматочок шкіри з вхідної рани і зразки волосся зберігатимуться впродовж шести місяців, після цього вони, відповідно до стандартної процедури, будуть знищені за відсутності протилежного за змістом наказу.

13. Рапорт про вилучення відеоплівки 20 липня 1998 року

289. Цей рапорт, складений сержантом-детективом Долманом, пов'язаний з вилученням відеоплівки, записаної за допомогою камер спостереження в згаданому вище ресторані «Бургер Кінг» 19 липня 1998 року. У рапорті сказано, що на плівці Моравія Рамсахаї видно впродовж доволі тривалого часу і що зроблено копію запису.

14. Рішення прокурора де Врієс, датоване 22 липня 1998 року

290. Взявши до уваги рапорт коронера ван Венрооя, прокурор де Врієс дала дозвіл віддати тіло Моравія Рамсахаї на поховання або кремацію.

15. Офіційний протокол, 4 серпня 1998 року

291. Співробітник поліції Амстердама/Амстелланда суперінтендант Роналд Греневерген (*Ronald Groenewegen*) склав протокол із описом подій, свідком яких був він сам.

292. Увечері 19 липня 1998 року суперінтендант поліції Греневерген, одягнений в уніформу, керував діями поліційного підрозділу, якому було доручено підтримувати правопорядок під час проведення заходів з нагоди свята Квакое. О 9:55 вечора він почув по своїй рації двостороннього зв'язку, що два офіцери, які несли чергування, переслідують злодія, котрий викрав моторолер. На підставі інших повідомлень він дійшов висновку, що інші офіцери також підключилися до переслідування, у тому числі офіцери Бронс і Бульстра, які їхали в поліційному автомобілі. Приблизно о 10-й вечора суперінтендант поліції Греневерген почув, що офіцери Бронс і Бульстра переслідують викрадача, який рухається в напрямку будинку «Гуйгенбос». Незабаром після цього він почув, що відбулася стрілянина і виникла потреба в приїзді бригади швидкої медичної допомоги.

293. Суперінтендант поліції Греневерген негайно попрямував до будинку «Гуйгенбос».

294. Прибувши туди, він побачив чоловіка, який лежав на землі і був поранений у шию. На землі, на відстані близько одного метра від ніг чоловіка, він побачив пістолет сріблястого кольору. Він також помітив поліційну рацію, що лежала на землі, на відстані близько одного метра від тіла, на рівні стегна.

295. Швидка прибула приблизно о 10:20 вечора; лікарі вийшли з автомобіля, несучи ноші.

296. Трохи пізніше хтось віддав рацію в руки суперінтенданта поліції Греневергена, сказавши йому, що це рація офіцера Бульстри. Як зрозумів суперінтендант поліції Греневерген, саме цю рацію він бачив на землі.

16. Рапорт про результати токсикологічної експертизи, датований 23 грудня 1998 року

297. Цей рапорт було складено доктором К. Й. Лустгофом (*K. J. Lusthof*), фармацевтом і токсикологом, якому були передані частки тіла Моравія Рамсахаї; він мав визначити, чи містили вони сліди алкоголю, наркотичних речовин, стимуляторів або медичних препаратів, які можна придбати за рецептом лікаря.

298. Дослідження на наявність алкоголю проводилося двома аналітиками, що працювали незалежно один від одного і використовували метод, передбачений в інструкції. Було встановлено, що наданий зразок крові містить 0,85 міліграм алкоголю на літр, у сечі його рівень становив 1,51 міліграма на літр, у скловидному тілі лівого ока 1,53 міліграма на літр, правого ока — 1,55 міліграма на літр.

299. Спочатку існувала підозра на наявність амфетамінів у зразку сечі, однак подальше тестування її не підтвердило.

300. У сечі було також виявлено такі речовини як нікотин, котинін (продукт розпаду нікотину) і псілоцин (алкалоїд, що міститься в деяких галюциногенних грибах роду *Psilocybe*; у народі їх називають «магічними грибами»). Концентрація псілоцина в крові виявилася надто незначною, щоб її можна було конкретно визначити.

17. Інші поліційні протоколи

301. Матеріали справи містять офіційний протокол вилучення магнітної плівки із записами розмов поліцейських по двосторонньому радіозв'язку пізно увечері 19 липня 1998 року, а також розшифровку цих розмов.

302. В інших офіційних протоколах, складених офіцерами поліції, дається опис особистих речей, виявлених на тілі Моравія Рамсахаї — одяг, прикраси, вміст кишень, а також повідомляється про повернення цих речей найближчим родичам, про повернення Вінодкумару Гесені моторолера, який забрав у нього Моравія Рамсахаї, і про відкриття тимчасового реєстру документів цієї справи.

303. У матеріалах справи міститься також роздруківка результатів тренувань зі стрільби, в яких брав участь офіцер Бронс упродовж року, що передував 19 липня 1998 року. Як видно, за цей період офіцер Бронс зробив 390 тренувальних пострілів, середня влучність яких становила 88,8 %, а 10 липня 1998 року він пройшов перепідготовку.

Е. Провадження, ініційовані заявниками

1. Розвиток подій на початку

304. 22 липня 1998 року пан Гамер написав листа головному суперінтенданту-детективу ван Дуїйвенвоорде від імені третього заявника, батька Моравія Рамсахаї, а також сім'ї Рамсахаї. Він повідомив головного суперінтенданта-детектива ван Дуїйвенвоорде, що третій заявник має намір виступити як потерпіла сторона (*beledigde partij*) у будь-якому провадженні, яке може бути відкрито проти особи, відповідальної за те, що Моравія було застрелено на смерть, і звернувся з проханням надати йому інформацію щодо справи, у тому числі копії всіх документів, що фігурували в справі.

305. 28 липня 1998 року Гамер написав схожого за змістом листа до прокурора, відповідального за розслідування справи, пані С. М. де Вріес.

306. 13 серпня 1998 року прокурор відповіла, що ще не одержала матеріали справи. Однак робилися спроби розшукати свідків, запропонованих клієнтами пана Гамера.

307. 9 вересня 1998 року пан Гамер написав ще одного листа прокуророві з проханням надати йому копії матеріалів справи. Він висловив бажання, щоб рішення щодо того, розпочинати чи ні судове переслідування офіцера поліції, відповідального за фатальний постріл, не приймалося до того моменту, поки сім'ї Рамсахаї не буде надано можливість ознайомитися з матеріалами справи й представити власні зауваження (*becommentariëren*). Він також попросив прокурора подбати про те, щоб прокурорська служба не робила заяв з твердженням, що офіцер поліції діяв з метою самозахисту. Наступного дня, вочевидь у відповідь на лист, одержаний від прокурора, пан Гамер повторив своє прохання, цього разу сформулювавши його більш категорично.

308. 11 вересня прокурор написала листа батькам Моравія Рамсахаї. Крім висловленого прокурором співчуття, лист містив такий пасаж:

«Вивчивши документи розслідування, я вирішила не притягати до відповідальності офіцера поліції, який вистрелив у Вашого сина. На мою виражену думку (*naar mijn oordeel*), для офіцера поліції, про якого йдеться, а також для його колеги ситуація в момент пострілу була настільки загрозливою, що постріл був виправданим.

Якщо бажаєте, я поясню підставу для свого рішення при особистому спілкуванні».

309. Того самого дня прокурорський відділ видав прес-реліз, у якому було сказано:

«Інцидент зі стрільбою в південно-східній частині Амстердама

19 липня 1998 року в південно-східній частині Амстердама трапився інцидент зі стрільбою, в результаті якого офіцер поліції на смерть застрелив вісімнадцятирічного юнака, який перед тим викрав моторолер. Державний департамент розслідувань вивчив обставини стрілянини.

Прокурор вирішила не притягати до відповідальності офіцера поліції. Як показало розслідування, ситуація була загрозливою для життя, і дії офіцера поліції мали на меті покласти край ситуації, що загрожувала його життю, а також життю його колеги-офіцера. Постраждалий першим витягнув заряджений пістолет і, хоча йому було наказано кинути його, не зробив цього, а націлив його на одного з офіцерів поліції. Тому офіцер поліції має право стверджувати, що діяв з метою самозахисту.

Розслідування також показало, що одразу після пострілу поліція діяла належним чином (*adequaat*). Було також проведено розслідування у зв'язку з твердженнями, що карета швидкої допомоги прибула із затримкою, що підозрюваний упустив якийсь предмет, а також стосовно того, вказала чи не вказала особа, яка повідомила про викрадення моторолера, на те, що підозрюваний мав при собі вогнепальну зброю. Як виявилось, заяви [окремих] громадян, які зібралися на місці інциденту у великій кількості (*het toestromende publiek*), були неповними і неточними щодо цих моментів».

310. 14 вересня 1998 року пан Гамер написав прокуророві листа зі скаргою з приводу того, що досі не отримав копії матеріалів справи.

311. 8 жовтня 1998 року пан Гамер написав прокуророві листа із запитанням щодо того, чи проводилися будь-які кримінальні розслідування стосовно Моравія Рамсахая, і з проханням надати копії матеріалів відповідних справ, з тим щоб можна було з'ясувати, чи мав раніше Моравія Рамсахай якісь конфлікти з офіцерами Бронсом і Бульстрою.

312. 16 жовтня 1998 року пан Гамер написав прокуророві листа з проханням, серед іншого, надати копії замальовок видимих ран на тілі, зроблених, як він припускав, патологоанатомом, а також офіційно визначити траєкторію кулі, якщо це ще не зроблено.

313. 9 листопада 1998 року пан Гамер написав прокуророві листа, нагадуючи про її пропозицію зустрітися з третім заявником і пояснити йому особисто підстави її рішення не притягати до відповідальності старшого офіцера поліції Бронса. Пан Гамер зазначив, що третій заявник приймає згадану пропозицію прокурора, і попросив її дозволити представникам преси й телебачення бути присутніми на такій зустрічі.

314. Прокурор дала відповідь 12 листопада 1998 року, заявивши, що вона все ще готова зустрітися з клієнтами пана Гамера, але не в присутності представників ЗМІ.

315. 18 грудня 1998 року прокурор написала ще одного листа панові Гамеру. У відповідь на прохання, висловлені в його попередніх листах, вона дала йому дозвіл ознайомитися з матеріалами справи. Додаткової інформації, зокрема щодо точної траєкторії кулі, не існувало, оскільки її неможливо було одержати з технічних причин.

2. Скарга до Амстердамського апеляційного суду

316. 23 вересня 1998 року, дізнавшись, що прокурор не має наміру розпочати судове переслідування, пан Гамер написав прокуророві листа з повідомленням про намір третього заявника добиватися судового рішення про притягнення до відповідальності старшого офіцера поліції Бронса.

317. 2 жовтня 1998 року всі три заявники звернулися до Амстердамського апеляційного суду з проханням про видання такого наказу, опротестувавши рішення про непритягнення до відповідальності (стаття 12 Кримінально-процесуального кодексу — *Wetboek van Strafvordering*). Звернення було підписано паном Гамером як представником заявників, а також кожним із заявників особисто. Вони заявили, що наявна інформація не дає підстав для висновку, що застрелення Моравія Рамсахая офіцером Бронсом було достатньо виправданим. Вони також вказали на той факт, що деякі ключові частини розслідування інциденту було проведено поліцією Амстердама/Амстелланда — тобто безпосередніми колегами офіцера Бронса, — і на цій підставі стверджували, що розслідування не було «ефективним» та «незалежним». Було також висловлено

скарги у зв'язку з тим, що офіцерів Бронса і Бульстру було допитано лише через кілька днів після інциденту; що не всіх офіцерів поліції, які прибули на місце події після пострілу, було розпитано про те, що говорили офіцери Бронс і Бульстра; що не було визначено точну траєкторію кулі (заявники стверджували, що це було можливо); що не було взято мазки з метою виявлення слідів пороху на руках офіцерів Бронса і Бульстри; вказувалося також і на інші ствердження прорахунки слідства. У зверненні також йшлося про заяву комісара поліції ван Ріессена, цитовану в газеті «Де Телеграаф», який дав зрозуміти, що не допустить проведення незалежного розслідування, і вказувалося на те, що загальна відповідальність за проведення слідства і судове переслідування, якщо таке буде розпочато, лежала на головному прокуророві (*hoofdofficier van justitie*) міста Амстердам.

318. 8 січня 1999 року виконувач обов'язків генерального прокурора (*plaatsvervangend procureur-generaal*) Амстердамського апеляційного суду представив свою думку у відповідь на скаргу заявників щодо непритягнення старшого офіцера поліції Бронса до відповідальності. Він висловив повну згоду з офіційним рапортом, підготовленим прокурором де Врієс і переданим йому головним прокурором 28 грудня 1998 року. Він вважав, що наявні докази доволі чітко вказують на те, що офіцер Бронс діяв з метою самозахисту, і не бачив підстав стверджувати, що прокурор де Врієс, яка ухвалила рішення не розпочинати судового переслідування, була хоч якось упереджена. Хоча, можливо, хтось і вважав би за краще, щоб рішення про непритягнення до відповідальності приймалось органом, більш далеким від амстердамської поліції, проте суди не повинні брати таке бажання до уваги. З цього випливало, що скарга заявників від 2 жовтня 1998 року була необґрунтованою.

319. 23 лютого 1999 року пан Гамер, якого було поінформовано про дату проведення розгляду скарги заявників, написав листа до апеляційного суду з проханням про проведення відкритого слухання.

320. Того самого дня пан Гамер написав листа виконувачу обов'язків генерального прокурора апеляційного суду зі скаргою щодо відмови канцелярії зазначеного суду надати йому копії всіх матеріалів справи і з проханням виправити порушення. Аналогічне прохання він надіслав і до голови апеляційного суду.

321. Секретар апеляційного суду дав відповідь 24 лютого 1999 року, зазначивши, що стояло питання про те, чи проводити судовий процес; за таких обставин учасникам слухань належало мати доступ до матеріалів справи, проте з міркувань безпеки копії документів їм не видавалися. Окремим листом, датованим тим самим числом, секретар інформував пана Гамера, що слухання не буде відкритим, однак пан Гамер, якщо забажає, зможе порушити відповідне питання на самому слуханні.

322. Виконувач обов'язків генерального прокурора дав відповідь 25 лютого 1999 року, заявивши, що до його компетенції не входить розгляд скарг на ріше-

ння секретаря апеляційного суду не видавати документи. Так чи інакше, пан Гамер зміг ознайомитися з усіма наявними документами.

323. Скарга заявників за статтю 12 Кримінально-процесуального кодексу розглядалася на закритому засіданні «делегованим суддею» (*raadsheer-commissaris*) 1 березня 1999 року. Пан Гамер зробив велику кількість усних подань від імені заявників. Серед них було клопотання про відкладення слухання з тим, щоб до матеріалів справи можна було долучити офіційний рапорт прокурора де Врієс і довідку про послужний список офіцера Бронса (із зазначенням, зокрема, будь-яких зареєстрованих скарг на його дії).

324. 19 березня 1999 року, заручившись згодою генерального адвоката, який брав участь у цій справі, пан Гамер написав листа до судді, що очолював відділ апеляційного суду, який мав розглянути скаргу заявників на рішення про непритягнення до відповідальності; у зазначеному листі він стверджував, що існує невідповідність між заявами офіцерів Бронса і Бульстри та заявами інших офіцерів поліції, наведеними в прес-релізі, а це, як сказано в його поданні, становить підставу для подальшого кримінального розслідування.

325. 26 квітня 1999 року апеляційний суд відхилив скаргу заявників на рішення прокурора не розпочинати судові переслідування. У мотиваційній частині його ухвали було зокрема сказано:

«3. Закрите слухання

Подання скаргників було розглянуто делегованим суддею на закритому судовому засіданні 1 березня 1999 року. Правову допомогу їм надавав пан Гамер. Перед засіданням скаргники звернулися до апеляційного суду з проханням про розгляд їхньої скарги на відкритому засіданні. Делегований суддя не задовольнив це прохання, проте дозволив скаргникам повторити його на закритому засіданні і обґрунтувати його, що вони і зробили. Всупереч тому, що заявники стверджували на слуханні, їм було надано можливість разом зі своїм адвокатом наперед ознайомитися з матеріалами справи. Крім того, скаргники не можуть вимагати права ознайомитися з документом, що його не має в своєму розпорядженні сам апеляційний суд, — на додачу до інших документів, на які могли посилатися заявники, ідеться про лист головного прокурора, разом з яким офіційний рапорт прокурора пані С. М. де Врієс було направлено до генерального прокурора.

...

4. Документи, що стосуються скарги

Апеляційний суд розглянув, крім зазначених документів та додатків до них, офіційний рапорт про справу, складений прокурором міста Амстердам пані С. М. де Врієс і датований 21 грудня 1998 року, який було надіслано головним прокурором (...) генеральному прокурору, разом з долученими до нього офіційними протоколами та іншими документами.

...

5. Закрите слухання справи

5.1. Апеляційний суд підтримує рішення делегованого судді про те, що слухання має бути закритим, а не відкритим для публіки.

5.2. Скаржники вказали, що в разі, коли смерть сталася внаслідок насильства з боку держави, повинна існувати "певна форма незалежного і публічного розгляду, яка давала б змогу визначити, виправданим чи невинуватим було застосування сили за конкретних обставин" (Європейський суд з прав людини, справа "Гюлеч проти Туреччини" (*Güleç v. Turkey*), рішення від 27 липня 1998 року). У цьому зв'язку слід зауважити таке.

5.3. У даній справі розслідування було розпочато регіональним відділенням поліції, але продовжував його головним чином Державний департамент кримінальних розслідувань, який не залежить від регіонального поліцейського відділення, де працює офіцер Бронс, і підпорядкований генеральним прокурорам. До числа його обов'язків належить зокрема розслідування таких справ, як ця. Крім того, скаргу родичів було розглянуто тепер ще й апеляційним судом — незалежним судовим органом.

5.4. Скарга, що її подали скаржники, які посилаються, серед іншого, на статтю 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і домагаються розгляду своєї скарги у відкритому судовому засіданні, підпадає під дію передбачених новим законодавством правил, що регулюють закриті судові засідання. Суд вийшов би за межі своїх повноважень стосовно реалізації закону, якби слухання, що має на меті вирішити питання, чи повинна справа конкретної особи розглядатися у відкритому засіданні, саме було відкритим. Більше того, це суперечило б меті відповідних правових положень.

6. Розгляд скарги

6.0. Скарга стосується дій офіцера поліції, які призвели до загибелі особи.

6.1. Під час так званого свята Квакое в Амстердамі 19 липня 1998 року з місця, де проводилися святкові заходи, шляхом загрози використання малокаліберного пістолета було викрадено мопед-моторолер.

6.2. Сержант Й. Бронс і старший офіцер поліції Р. Бульстра, у відповідь на повідомлення колег-офіцерів поліції про зазначений інцидент, розпочали переслідування викрадача на поліцейному автомобілі з розпізнавальними знаками. Вони помітили викрадача, що їхав на викраденому моторолері. І моторолер, і водій відповідали отриманому ними описові. Особою, про яку йдеться, був майбутній постраждалий Моравія С. Г. Рамсахаї. Вони побачили, як Рамсахаї заїхав на моторолері у двері, що ведуть до ліфта номер 3 будинку "Гуйгенбос" на шосе Гунтумдрееф.

Бульстра вийшов з автомобіля, який там зупинився, і побіг до будинку, щоб здійснити арешт. Він тримав у руці рацію двостороннього зв'язку. Бульстра схопив Рамсахаї і спробував притиснути його до стіни будинку. Йому

не вдалося зробити цього. Далі Бульстра помітив, що Рамсахаї кілька разів брався за пояс своїх брюк, а потім витягнув пістолет, який, втім, він тримав таким чином, що дуло було націлене донизу.

6.3. У відповідь на це Бульстра кинув свою рацію, витягнув свого пістолета і націлив його на Рамсахаї, після чого кілька разів прокричав, щоб Рамсахаї кинув свою зброю. Рамсахаї не підкорився цьому наказові. Все це відбулося за дуже короткий проміжок часу.

Тим часом Бронс зачинив автомобіль і побіг до Бульстри і Рамсахаї. Коли Бронс перебував на відстані п'яти-семи метрів від Рамсахаї, той трохи розвернувся в напрямку Бронса і підняв на нього пістолет. Тоді Бронс негайно вихопив свого пістолета і вистрелив. Куля влучила Рамсахаї у праву частину шиї, і він упав. Незабаром він помер від ушкоджень, спричинених пострілом.

Наведену вище версію подій можна висувати із свідчень, які узгоджуються між собою, Бронса, Бульстри, а також свідка П. ван ден Хойвеля; останній бачив суттєві моменти подій з порівняно близької відстані, а саме, з коридора на п'ятому поверсі будинку.

6.4. За таких обставин імовірно, що мав місце безпосередній незаконний напад на двох поліцейських, і зокрема на Й. Бронса, з використанням потенційно смертоносною зброєю, а саме, пістолета, хай і з калібром лише 6,35 мм. Характер нападу був таким, що фатальний постріл виявився необхідним для захисту від цього нападу.

6.5. Якби було більше часу для того, щоб прицілитися, тоді видається цілком реальним, як це було сказано, що куля з пістолета Бронса потрапила б у менш вразливу частину тіла Рамсахаї. Однак імовірно, що все відбулося за дуже короткий проміжок часу, як, власне, і заявили поліцейські, і Бронс вистрелив, відреагувавши дуже швидко і не маючи досить часу для того, щоб ретельно прицілитися. За обставин справи необхідно було реагувати саме так швидко, оскільки після того, як Рамсахаї підняв свою зброю, він міг у будь-який момент зробити постріл. Бронс мав підстави припустити, що Рамсахаї може негайно почати стріляти, що й було доведено пізніше: як виявилось, у його зброї патрон знаходився в патроннику, а курок перебував на зводі.

6.6.1. Навіть при ретроспективному аналізі ситуації не видно причин вважати загрозу, створену поведінкою Рамсахаї, хоч трохи менш серйозною. Зрештою, саме того дня він викрав транспортний засіб, погрожуючи зарядженою вогнепальною зброєю, і імовірно, що того дня він скористався зброєю з метою погрози принаймні ще один раз. Вміст алкоголю в його крові становив 0,85 міліграма на мілілітр, а у сечі — 1,51 міліграма на мілілітр, а крім того в його крові було виявлено псілоцин — активний інгредієнт деяких галюциногенних грибів.

6.6.2. На надійність наведених вище доказів, яку було підтверджено апеляційним судом, суттєво не впливає той факт, що в прес-релізі поліція представила дещо іншу версію подій. Це стосується також і різних заяв свідка Читаньє (у випадку якого, з огляду на очевидні невідповідності стосовно місця і часу, можна вважали доволі ймовірним, що він взагалі не був там присутнім) і свідка ван Рійссель, яка стверджує, що у жоден момент не бачила у Рамсахаї пістолета, що малоймовірно, оскільки пістолет фактично був наявним, і свідок ван ден Хойвель, чия надійність не ставиться під сумнів, сховався, коли побачив зазначену зброю. Заяви інших свідків, на які посилаються скажники, або недоречні, або не відрізняються від наведених вище доказів у жодному суттєвому відношенні.

6.6.3. Всупереч твердженню скажників, немає підстав сумніватися в тому, що наявні докази, якщо розглядати їх у цілому, були добросовісно й ретельно вивчені, хоча апеляційний суд може погодитися зі скажниками в тому, що варто було провести реконструкцію подій.

6.6.4. Так само той факт, що, як стверджується, прокурор не забезпечив скажникам повного доступу до матеріалів справи і не дав їм змоги висловитися з приводу справи, перш ніж приймати рішення, яке вони потім оскаржили, не дає підстав для будь-якого іншого висновку.

...»

Це рішення не підлягало оскарженню.

3. Скарга до Поліційної колегії з розгляду скарг

326. 6 жовтня 1998 року, паралельно з провадженням в апеляційному суді, пан Гамер подав скаргу до Поліційної колегії з розгляду скарг від імені третього заявника у зв'язку з тим, що виданий поліцією Амстердама/Амстелланда прес-реліз був некоректним, а тому несправедливим щодо третього заявника.

327. В окремому листі, датованому тим самим числом і написаному від імені того самого заявника, пан Гамер поскаржився на те, що комісар поліції ван Ріессен мав розмову зі старшим офіцером поліції Бронсом, яку він не зафіксував в офіційному протоколі, і при цьому він не заарештував офіцера Бронса і не допитав його, а також не наказав офіцерам Бронсу і Бульстрі не розмовляти між собою, перш ніж їх буде допитано. Ще один момент, на який він скаржився у своєму листі, стосувався очевидної відмови комісара поліції ван Ріессена погодитися на проведення незалежного розслідування, про що повідомила газета «Де Телеграаф».

328. 23 грудня 1998 року регіональний офіцер-командувач поліції Амстердама/Амстелланда дав письмову відповідь на скарги третього заявника, подані до Поліційної колегії з розгляду скарг. Було заявлено, що комісар поліції ван Ріессен прибув до флієрбосдreesфського поліційного відділення після того, як його повідомили про події, з якими пов'язана заява, щоб надати моральну під-

тримку. Він не керував проведенням розслідування і навіть не був до нього причетним, так що його присутність не потрібно було фіксувати в протоколі. Комісар поліції ван Ріессен, всупереч газетному повідомленню, не заперечував проти незалежного розслідування; він просто не бачив сенсу проводити його, оскільки інцидент розслідував Державний департамент кримінальних розслідувань. Що стосується прес-релізу, було незрозуміло, з яких причин третій заявник заперечував проти нього.

329. 10 лютого 1999 року пан Гамер передав до Поліційної колегії з розгляду скарг спростування змісту листа регіонального офіцера-командувача від 23 грудня 1998 року, вказавши на моменти, які він вважав суперечливими. Зокрема, наведене в прес-релізі як факт твердження, що офіцер поліції, який застрелив Моравіа Рамсахаї, діяв з метою самозахисту, суперечило наявній інформації.

330. 8 березня 1999 року регіональний офіцер-командувач поліції Амстердама/Амстелланда представив до Поліційної колегії з розгляду скарг заперечення проти спростування. Було заявлено, що комісар поліції ван Ріессен поговорив з офіцером Бронсом після інциденту не для того, щоб з'ясувати факти, а для того, щоб надати офіцерові Бронсу моральну підтримку після надзвичайно неприємної події. Не було жодної потреби фіксувати зазначену розмову в офіційному протоколі. Рішення щодо того, складати чи не складати такі протоколи, було і залишилося в компетенції Державного департаменту кримінальних розслідувань. У цьому зв'язку заслуговує на увагу те, що слідчий офіцер не визнав за потрібне з'ясувати деталі зазначеної розмови. Поліція запропонувала повне співробітництво зі слідчими, а тому додаткове незалежне розслідування не було необхідним. Було представлено пояснення, чому в прес-релізі стверджувалося, що офіцер Бронс вистрелив, щоб захистити офіцера Бульгестру. Втім, зазначена суперечність була не надто суттєвою, а тому офіційне спростування даного твердження видалося зайвим.

331. 7 липня 1999 року Поліційна колегія з розгляду скарг представила свої рекомендації виконувачу обов'язків бургомістра (*loco-burgemeester*) міста Амстердам. Вона висловила думку, що заявам комісара поліції ван Ріессена в засобах масової інформації бракувало тактовності, вони цілком могли призвести до непорозуміння і бути сприйнятими як образливі по відношенню до третього заявника, тож у цій частині скарги третього заявника були обґрунтовані, але вони не були обґрунтованими в інших аспектах.

332. У листі від 2 вересня 1999 року виконувач обов'язків бургомістра поінформував третього заявника, що він вирішив підтримати висновок Поліційної колегії з розгляду скарг.

4. Скарга до національного уповноваженого з прав людини

333. Заявники стверджували, що подали ще одну скаргу до національного уповноваженого з прав людини (*Nationale Ombudsman*), але іншої інформації щодо цього не навели.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

А. Кримінальне право і процедура

1. Кримінальний кодекс

334. У положеннях Кримінального кодексу (*Wetboek van Strafrecht*), потенційно застосовних до даної справи, сказано:

Стаття 40

«Будь-яка особа, котру обставини, які вона не контролює, примушують вчинити певну дію, не підлягає покаранню за цю дію».

Стаття 41

«1. Будь-яка особа, яка вчинила дію, необхідну для захисту власної або чужої фізичної недоторканості (*lijf*), статевої недоторканості (*eerbaarheid*) або власності від безпосереднього незаконного нападу, не підлягає покаранню за цю дію.

2. Перевищення меж необхідного захисту не підлягає покаранню, якщо воно стало наслідком сильного емоційного потрясіння, спричиненого безпосередньо нападом».

Стаття 42

«Будь-яка особа, що вчинила дію, необхідну з точки зору закону, не підлягає покаранню за цю дію».

Стаття 287

«Будь-яка особа, яка невинно позбавила іншу особу життя, вважається винною у вбивстві (*doodslag*) і підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або штрафу п'ятої категорії».

Стаття 289

«Будь-яка особа, яка невинно і з попереднім злим наміром (*met voorbedachten rade*) позбавила іншу особу життя, вважається винною в навмисному вбивстві (*moord*) і підлягає покаранню у вигляді довічного позбавлення волі, позбавлення волі на строк до двадцяти років або штрафу п'ятої категорії».

2. Кримінально-процесуальний кодекс

335. У період, коли відбувалися події, які становлять предмет даної заяви, відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу передбачали таке:

Стаття 12

«1. Якщо особу, яка вчинила карну дію, не піддано судовому переслідуванню, або якщо її переслідування припинено, тоді кожен, хто має прямий інтерес (*rechtstreeks belanghebbende*), може подати скаргу у письмовій формі до апеляційного суду, на території юрисдикції якого було ухвалено рішення про непритягнення до відповідальності або про припинення судового переслідування.

2. Вираз "особа, яка має прямий інтерес" може стосуватися будь-якої юридичної особи (*rechtspersoon*), яка, як це видно з її цілей і фактичних дій, має інтерес, на який безпосередньо впливає рішення про непритягнення до відповідальності або про припинення судового переслідування».

Стаття 12d

«1. Апеляційний суд не повинен постановляти рішення, спочатку не розглянувши подання скажника або принаймні не викликавши скажника належним чином на судове засідання ...»

Стаття 12e

«1. Апеляційний суд може викликати особу, судового переслідування якої домагається скажник, на засідання, щоб вона мала змогу представити свої зауваження з приводу відповідного прохання, сформульованого в скарзі, та його підстав. Така повістка має або супроводжуватися копією скарги, або містити вказівку на факти, що становлять предмет скарги.

2. Наказ того виду, про який ідеться у статті 12k, не може бути виданий, якщо і до тих пір, поки особу, судового переслідування якої домагається скажник, не було вислухано в апеляційному суді або принаймні не було належним чином викликано туди».

Стаття 12f

«1. Скажникові та особі, судового переслідування якої він домагається, під час закритого судового слухання може надаватися правова допомога. Вони можуть бути представлені адвокатами...

2. Голова апеляційного суду повинен ... дозволити скажнику та особі, судового переслідування якої той домагається, а також їхнім адвокатам або уповноваженим представникам (*gemachtigden*) ознайомитися з матеріалами справи, якщо буде подано відповідне прохання. Ознайомлення відбуватиметься у спосіб, визначений головою. Голова може — за власною ініціативою або на прохання генерального прокурора — вилучити певні документи зі списку тих, з якими можна ознайомитися, якщо цього вимагають інтереси конфіденційності, слідства, судового переслідування за кримінальні дії, або на підставі важливих загальних інтересів».

Стаття 12g

«Особа, судового переслідування якої домагається скаржник, не зобов'язана відповідати на запитання, поставлені їй на закритому судовому слуханні. Про це їй необхідно поінформувати перед початком засідання, і цей факт повинен бути вказаний в офіційному протоколі».

Стаття 12h

«Повноваження щодо заслуховування аргументів скаржника та особи, судового переслідування якої він домагається, можуть також бути делеговані одному з суддів апеляційного суду».

Стаття 12i

«1. Якщо скарга підпадає під юрисдикцію апеляційного суду, [заяву] скаржника може бути прийнято до розгляду (*de klager ontvankelijk is*), а якщо апеляційний суд визнає, що слід було порушити або не припиняти судове переслідування, то апеляційний суд повинен віддати наказ про порушення або поновлення судового переслідування у зв'язку з фактом, що становить предмет скарги.

2. Апеляційний суд може також відмовитися видавати такий наказ з причин, пов'язаних із загальними інтересами.

3. Наказ може також містити розпорядження (*last*), щоб прокурор подав клопотання, про яке йдеться у статті 181 або в пункті 3 статті 237 [тобто клопотання на ім'я слідчого судді (*rechter-commissaris*), відповідно, щодо ініціювання або продовження попереднього судового слідства (*gerechtelijk vooronderzoek*)], або щоб особу, судового переслідування якої домагається скаржник, було викликано до суду. Перше із зазначених розпоряджень може бути видане апеляційним судом і тоді, коли за рішенням прокурора особу, судового переслідування якої домагається скаржник, вже було офіційно поінформовано про прийняття рішення про припинення попереднього судового слідства, а також тоді, коли строк, передбачений пунктом 3 статті 237, вже сплив.

4. В усіх інших випадках апеляційний суд повинен ... відхилити скаргу».

Стаття 12j

«Бажано, щоб судді апеляційного суду, які розглядали скаргу, не брали участі у судовому процесі».

Стаття 24

«1. У будь-якому рішенні, ухваленому на закритому засіданні, повинні бути зазначені його підстави. Якщо прийнято рішення про проведення судового процесу з обмеженим доступом публіки (*public hearing in chambers*), таке рішення повинно бути проголошене на відкритому судовому засіданні.

...

4. Якщо не передбачене інше, підозрюваний та інші учасники провадження повинні бути негайно поінформовані про прийняте рішення».

В. Прокурорська служба

1. Закон про судоустрій

336. У період, коли відбувалися події, які становлять предмет даної заяви, відповідні положення Закону про судоустрій (*Wet op de rechterlijke organisatie*) передбачали таке:

Стаття 4

«Прокурорська служба несе виключну відповідальність за захист законності; вона повинна порушувати судові переслідування за всі кримінальні дії та забезпечувати виконання всіх рішень у кримінальних справах. ...»

Стаття 5

«У ході виконання своїх посадових обов'язків посадовці прокурорської служби повинні виконувати накази, віддані їм компетентними органами, що діють від імені Монарха».

Стаття 5а

«... [П]рокурори та особи, що виконують обов'язки прокурорів, повинні звітувати про виконання ними своїх посадових обов'язків перед керівником відділу прокуратури (*parket*), в якому вони несуть службу».

2. Кримінально-процесуальний кодекс

337. Відповідними положеннями Кримінально-процесуального кодексу передбачено таке:

Стаття 140

«1. Генеральний прокурор апеляційного суду повинен — в межах юрисдикції апеляційного суду, до якого його призначено, — забезпечити належне розслідування кримінальних дій, розгляд яких віднесено до компетенції регіональних судів (*arrondissementsrechtbanken*) або районних судів (*kanton-gerechten*). ...

2. З цією метою він повинен віддавати накази керівникам відділів прокуратури, призначеним до регіональних судів».

Стаття 148

«1. На прокурора покладено обов'язок проводити розслідування кримінальних дій, розгляд яких віднесено до компетенції регіонального суду, до якого його призначено, і до компетенції районних судів у межах юрисдикції цього регіонального суду, а також розслідування — в межах юрисдикції цього регіонального суду — кримінальних дій, які належать до компетенції інших регіональних або районних судів.

2. З цією метою він повинен видавати накази іншим особам, яким доручено проведення [такого] розслідування. ...»

С. Підпорядкованість поліції

338. У відповідній частині Закону про поліцію 1993 року (*Politiewet*) сказано:

Стаття 12

«1. Міська поліція, що виконує функції підтримання правопорядку і надання допомоги громадянам (*hulpverleningstaak*), підпорядковується бургомістрові.

2. Бургомістр має повноваження видавати розпорядження офіцерам поліції стосовно виконання ними функцій, зазначених у першому пункті».

Стаття 13

«1. Поліція, яка виконує функції підтримання правопорядку шляхом реалізації положень кримінального законодавства або надає допомогу, пов'язану із здійсненням правосуддя, підпорядковується прокуророві.

2. Прокурор має повноваження видавати розпорядження офіцерам поліції стосовно виконання ними функцій, зазначених у першому пункті».

Д. Правила, що регулюють застосування сили поліцією

1. Закон про поліцію 1993 року

339. У пункті 1 статті 8 Закону про поліцію 1993 року сказано:

«Офіцер поліції, що виконує поліційні функції, має право застосовувати насильство в ході законного виконання своїх обов'язків, коли це виправдано метою його дій, а також зважаючи на небезпеки, пов'язані з таким застосуванням насильства, і лише у випадку, коли зазначеної мети не можна досягнути іншим способом. Перш ніж застосовувати насильство, слід, якщо це можливо, зробити попередження».

2. Постійний наказ-інструкція 1994 року

340. У час, про який ідеться, був чинним Постійний наказ-інструкція для поліції, Королівської військової поліції та офіцерів, наділених спеціальними слідчими повноваженнями (*Ambstinctructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewone opsporingsambtenaar*), у відповідній частині якого було сказано:

Стаття 7

«1. Використання вогнепальної зброї, іншої, ніж та, що годиться для ведення автоматичної стрільби або прицільної стрільби на великій відстані, дозволяється лише для того, щоб:

- a) заарештувати особу, яка є джерелом загрози застосування вогнепальної зброї (*vuurwapengevaarlijk persoon*);
- b) заарештувати особу, яка намагається або змогла уникнути арешту або припровадження до компетентного судового органу (*die zich aan zijn aanhouding of voorgeleiding tracht te onttrekken of heeft onttrokken*) і яка підозрюється або визнана винною у вчиненні тяжкого осудного злочину (*ernstig misdrijf*), який крім того повинен вважатися серйозним порушенням правопорядку.

...

3. У випадках, зазначених у підпунктах a) і b) першого пункту, вогнепальна зброя не повинна застосовуватися, якщо відомо, хто є особою, яку має бути заарештовано, і є резонні підстави вважати, що відкладення арешту не поставить правопорядок під загрозу у спосіб, який може бути визнаний неприпустимим. ...»

Стаття 12

«1. Безпосередньо перед використанням зброї, іншої, ніж та, що годиться для ведення автоматичної стрільби або прицільної стрільби на великій відстані, офіцер повинен голосно вимовити попередження про те, що стрілятиме, якщо його наказ не буде негайно виконаний, або зробити таке попередження в інший спосіб, який не може бути витлумачений неправильно. Без такого попередження, — яке в разі необхідності можна замінити попереджувальним пострілом, — можна обійтися лише тоді, коли обставини не дають змоги зробити його.

2. Попереджувальний постріл слід зробити в такий спосіб, щоб, наскільки це можливо, уникнути шкоди особам та майну».

3. Правила застосування зброї поліцією 1994 року

341. У відповідній частині Правил застосування зброї поліцією (*Bewapeningsregeling Politie*) 1994 року сказано:

Правило 1

«У цих Правилах термін ...

"пістолет" [означає] напівавтоматичний пістолет марки "Вальтер", типу P5, калібру 9x19 міліметрів; ...»

Правило 2

«Зброя, що її мають у своєму розпорядженні під час виконання службових обов'язків офіцер поліції та спеціальний офіцер поліції, статус якого зазначений у статті 43 Закону про поліцію, складається з:

- a. короткого кийка, марка і тип якого затверджені міністрами [міністром внутрішніх справ (*Minister van Binnenlandse Zaken*) та міністром юстиції (*Minister van Justitie*)];
- b. балончика зі слезоточивим газом;
- c. пістолета».

Правило 14

«Пістолет ... повинен бути заряджений патронами марки "*Dynamit Nobel A. G.*", типу "*Action*", моделі 3, калібру 9x19 міліметрів».

Правило 16

«Керівник регіональної поліції (*korpsbeheerder*) відповідає за те, щоб офіцер поліції ... мав у своєму розпорядженні зброю лише в тому випадку, якщо його кваліфікація щодо її використання відповідає вимогам, встановленим міністрами».

**Е. Документи, що регулюють діяльність
Державного департаменту кримінальних розслідувань**

1. Закон про поліцію 1993 року

342. У статті 43 Закону про поліцію сказано:

«1. Для виконання завдань, визначених міністром юстиції, за погодженням з міністром внутрішніх справ, у розпорядження генерального прокурора надаються офіцери поліції спеціального призначення (*bijzondere ambtenaren van politie*).

2. Обов'язки щодо керування офіцерами поліції, про яких ідеться в першому пункті, покладаються на міністра юстиції. Рішення щодо призначення цих офіцерів поліції, підвищення їх у званні, відсторонення їх від виконання службових обов'язків та їх звільнення ... приймає міністр юстиції».

2. Правила, що регулюють організацію оперативних підрозділів прокурорської служби

343. Згідно з правилом 1 Регламенту організації оперативних підрозділів прокурорської служби (*Organisatieregeling dienstonderdelen Openbaar Ministerie*), Державний департамент кримінальних розслідувань є загальнонаціональною службою, головну відповідальність за функціонування якої покладено на колектив генеральних прокурорів апеляційного суду. Її повсякденну діяльність скеровує директор, підзвітний генеральним прокурорам (правило 3).

3. Циркуляр щодо задач та критеріїв розгортання діяльності Державного департаменту кримінальних розслідувань

344. У період, про який ідеться, функції департаменту були визначені у виданому 10 липня 1997 року міністрами юстиції та внутрішніх справ документі під назвою «Циркуляр щодо задач та критеріїв розгортання діяльності Державного департаменту кримінальних розслідувань» (*Circulaire Taken en inzetcriteria Rijksrecherche*, офіційна газета «Стаатскурант» (*Staatscourant*)), № 135, 1997).

345. Державний департамент кримінальних розслідувань, як такий, не передбачений законами або підзаконними актами, на відміну від його співробітників — офіцерів поліції спеціального призначення, статус яких визначений у пункті 1 статті 43 Закону про поліцію (пункт 2 Цирюляру).

346. До числа конкретних задач, з метою вирішення яких створювався департамент, належало розслідування випадків смерті осіб, що перебували під поліційною вартою, та випадків використання офіцерами поліції вогнепальної зброї (пункт 3.1.4). Зокрема департамент мав розслідувати всі випадки застосування зброї офіцером поліції, що призвели до смерті або поранення (пункт 4.2.1).

347. Клопотання про проведення розслідування департаментом мало бути подане на ім'я керівника місцевого підрозділу департаменту головним прокурором. У разі відхилення такого клопотання головний прокурор міг звернутися з проханням про ухвалення позитивного рішення до генерального прокурора, що мав відповідний мандат (пункт 6.1).

348. Після того, як головний прокурор діставав згоду керівника відділення або, в залежності від обставин, уповноваженого генерального прокурора, відповідальність за розслідування лягала на плечі головного прокурора. Він же мав бути відповідальним і за можливе судове переслідування. Уповноважений генеральний прокурор міг в особливих випадках заявити, що має бажання взяти участь у підготовці головним прокурором будь-яких подальших рішень. Генеральні прокурори також могли прийняти колективне рішення взяти на себе пряму відповідальність за подальші рішення. Крім того головний прокурор повинен був періодично надсилати уповноваженому генеральному прокуророві рапорти щодо дій, пов'язаних з розслідуванням, що його проводив Державний департамент кримінальних розслідувань; такі рапорти мали колективно роз-

глядати *ex post facto* генеральні прокурори. Кожного офіцера поліції, щодо дій якого проводилося розслідування, належало поінформувати про результати розслідування після його закінчення (пункт 7).

Г. Процедура оскарження дій поліції

1. Закон про поліцію 1993 року

349. Відповідно до статті 61 Закону про поліцію, бургомістри міст, розташованих на території юрисдикції кожного поліцейного відділення (*regio*), повинні розробити процедуру оскарження, частиною якої має бути створення колегії незалежних радників керівника регіонального поліцейного відділення — тобто бургомістра одного з цих міст, призначеного відповідно до списку, доданого до Закону про поліцію (стаття 23), — які консультують його щодо пов'язаних зі скаргами питань.

2. Правила розгляду скарг на дії поліції Амстердама/Амстелланда

350. У відповідній частині Правил розгляду скарг на дії поліції Амстердама/Амстелланда (*Regeling met betrekking tot de behandeling, het onderzoek en de afdoening van klachten over het optreden van ambtenaren van het politiekorps Амстердам/Amstelland*) сказано:

Правило 3:

Цілі

«Процедура розгляду скарг покликана поліпшити — у сферах, де це можливо, — взаємини між громадянами та поліцією».

Правило 4:

Основні моменти процедури розгляду скарг

«1. Процедура розгляду скарг складається з двох частин:

- a) неофіційне посередництво з боку посередника з числа співробітників того місцевого відділення поліції, до якого має відношення скарга;
- b) офіційний розгляд [скарги] керівником регіонального поліцейного відділення після закінчення розслідування Колегією та представлення нею рекомендацій.

2. Офіційний розгляд має відбутись, якщо:

- a) скаржник категорично бажає цього;
- b) скаржник висловлює таке бажання за підсумками посередництва;
- c) зрозуміло, що спроба посередництва не приведе або не привела до адекватного вирішення питання, про яке йдеться у скарзі;

- d) Колегія вважає, що офіційний розгляд є бажаним з огляду на особливий характер скарги».

Правило 5:

**Процедура розгляду скарг у випадку підозри
щодо вчинення кримінального правопорушення (*misdrift*)**

- «1. Якщо існує підозра, що скарга може бути пов'язана з карним правопорушенням, вчиненим офіцером поліції, її необхідно передати головному прокуророві.
2. Процедурі розгляду скарги відповідно до цього Регламенту буде відновлено, якщо головний прокурор визнає за краще саме цей варіант.
3. Якщо відповідальність за розгляд скарги взяв на себе головний прокурор, скаржника необхідно поінформувати про це. Якщо в скарзі водночас ідеться про поведінку, щодо якої немає підозри, що вона становить карне правопорушення, головний прокурор повинен розглянути і цю поведінку в рамках розслідування і висловити свою думку щодо неї. Копію рішення головного прокурора стосовно скарги має бути передано Колегії.
4. Якщо на підставі скарги головний прокурор ініціював кримінальне переслідування, то заяви, зроблені в рамках процедури розгляду скарги, не братимуться до уваги, якщо офіцер поліції, про якого йдеться, не погоджується на це».

Правило 6:

Колегія з розгляду скарг на дії поліції

- «1. Створюється незалежна Колегія з розгляду скарг на дії поліції. Бажано, щоб вона складалася з шести членів, у тому числі голови.
2. Кандидатури членів та голови мають висуватися Колегією, а затверджуватися керівником регіонального поліцейного відділення за погодженням з бургомістрами міст, розташованих на території юрисдикції даного поліцейного відділення. Секретар Колегії має призначатися керівником регіонального поліцейного відділення.
3. Завдання Колегії полягає в представленні висновку щодо того, чи дії (*optreden*) офіцера поліції, про якого йдеться у скарзі, були належними (*behoorlijk*). Крім того, вона повинна дбати про якість і однаковість процедури в межах юрисдикції даного відділення поліції. Вона надаватиме поради бургомістрам та керівникові регіонального поліцейного відділення щодо пов'язаних зі скаргою питань, а також, якщо вважатиме за доцільне, представлятиме рекомендації щодо поліпшення організації та її внутрішньої процедури.
4. Колегія може додатково конкретизувати свою внутрішню процедуру в Регламенті».

Правило 8:

Інформація

«1. Після того, як скаргу подано, скаржника та офіцера поліції, про якого в ній ідеться, необхідно якомога швидше поінформувати про процедуру. У такій інформації повинно бути зазначено, що їм може допомагати адвокат або помічник, якому вони довіряють (*vertrouwenspersoon*). Їх також необхідно інформувати про хід провадження.

2. Головного прокурора необхідно поінформувати про те, як слід реєструвати та опрацьовувати скарги, подані в письмовій формі».

Правило 13:

Призупинення провадження щодо скарги

«Провадження щодо скарги повинно бути призупинене, якщо було подано кримінальну скаргу стосовно оскаржених дій, або якщо скаргу подано на ім'я головного прокурора, або якщо провадження відбувається у судовому органі, — до тих пір, поки стосовно даної скарги або у даному провадженні не буде ухвалено остаточного рішення, залежно від обставин. Те саме стосується і випадку, коли скаржник користується своїм правом подавати скаргу відповідно до статті 12 Кримінально-процесуального кодексу».

Правило 14:

Неприпустимість

«Якщо інстанції, зазначені в Правилі 13 цього Регламенту, або національний уповноважений з прав людини, або керівник регіонального поліційного відділення вже оприлюднили свої висновки (*uitspraak*) стосовно [оскарженої] дії, або якщо скарга стосується рішення, проти якого заявник може або міг подати заперечення чи апеляцію, [скарга] вважається неприпустимою».

Правило 21:

Повноваження Колегії

«Колегія має повноваження принагідно давати рекомендації, пов'язані з посередництвом».

Правило 32:

Формальний розгляд

«1. Керівник регіонального поліційного відділення повинен офіційно розглянути скаргу після того, як Колегія представила йому свої консультативні висновки.

2. За відсутності спроби посередництва посередник з питань, пов'язаних зі скаргами, який у такому випадку виконує функції доповідача, має вивчити скаргу. Він зобов'язаний повідомити про одержані результати. ...»

Правило 35:

Консультативні висновки

«1. Колегія повинна доповісти про свої висновки бургомістрові і представити йому рекомендації стосовно відповіді на скаргу.

2. Консультативні висновки Колегії можуть мати такий зміст:

- а) Колегія не змогла встановити, що дія, про яку йдеться у скарзі, насправді мала місце;
- б) Колегія вважає, що дія, про яку йдеться у скарзі, була [або не була] належною цілком або частково, залежно від обставин.

3. Колегія може, якщо ситуація зі скаргою вимагає цього, висловити свої погляди (*zienswijze*) щодо будь-яких заходів, що їх варто вжити. ...»

Правило 37:

Рішення

«1. Бургомістр або керівник регіонального поліцейного відділу повинен надіслати скаржнику своє рішення щодо скарги. До нього має бути долучений консультативний висновок Колегії. У рішенні повинно бути вказано, що скаржник, якщо він не згоден з прийнятим рішенням, може подати скаргу національному уповноваженому з прав людини.

2. Якщо рішення керівника регіонального поліцейного відділення суперечить консультативним висновкам Колегії, то це необхідно зазначити в мотиваційній частині рішення разом з підставами для такого розходження».

G. Цивільний кодекс

351. У відповідній частині Цивільного кодексу (*Burgerlijk Wetboek*) сказано:

Стаття 6:106

«1. Постраждала сторона (*benadeelde*) має право на компенсацію, розмір якої повинен бути визначений *ex aequo et bono*, стосовно моральної шкоди:

- а) якщо винна особа мала намір заподіяти таку шкоду;
- б) якщо постраждала сторона зазнала фізичного ушкодження, якщо було завдано шкоди її честі чи репутації, або якщо було заподіяно іншу шкоду цій особі (*op andere wijze in zijn persoon is aangetast*);
- с) якщо шкода полягає в оскверненні пам'яті про померлу людину і заподіяна чоловікові/жінці померлої особи (причому він/вона не відділений/не відділена від померлої особи за рішенням суду), зареєстрованому партнерові або кровному родичеві померлої особи першого чи другого ступеня спорідненості, за умови, що шкоду було завдано у спосіб, який давав би померлій особі, якби вона була жива, право на компенсацію за шкоду для її честі чи репутації.

2. Право на компенсацію, про яке йдеться у попередньому пункті, не може переходити до третьої сторони або підлягати судовій забороні, якщо це не передбачено договором або відповідний позов не подано до суду. Щоб воно вважалося об'єктом загального права власності, достатньо, щоб особа, яка має дане право, поінформувала іншу сторону, що вона вимагає таку компенсацію».

Стаття 6:108

«1. Якщо особа померла в результаті інциденту, відповідальність за який несе інша особа, то остання зобов'язана відшкодувати збитки, спричинені втратою годувальника:

- a) чоловікові/дружині померлої особи, якщо він/вона не відділений/не відділена від померлої особи за рішенням суду, зареєстрованому партнерові [померлої особи] та [її] неповнолітнім дітям, причому сума повинна бути не меншою, ніж та, яку вони отримували б на прожиток відповідно до закону;
- b) іншим родичам небіжчика по крові або по шлюбу, якщо небіжчик на момент своєї смерті повністю або частково забезпечував їхній прожиток або був зобов'язаний робити це відповідно до судового рішення;
- c) будь-якій особі, що проживала разом з небіжчиком в його сім'ї (*in gezinsverband*) перед тим, як стався інцидент, пов'язаний з настанням відповідальності, якщо її прожиток повністю або значною мірою забезпечувався [небіжчиком], — тією мірою, до якої, як можна припустити, така ситуація продовжувалася б, якби не сталася смерть, і якщо така особа тепер не може з поважних причин забезпечувати свій прожиток;
- d) будь-якій особі, що проживала разом з небіжчиком в його сім'ї, якщо небіжчик робив внесок у забезпечення її прожитку шляхом спільного ведення з нею домашнього господарства, — тією мірою, до якої [ця особа] зазнала шкоди внаслідок виникнення потреби змінити характер ведення господарства після його смерті.

2. Крім того, особа, яка несе відповідальність, зобов'язана відшкодувати витрати на похорони тій особі, що взяла на себе ці витрати, — тією мірою, до якої вони узгоджуються зі статусом небіжчика (*omstandigheden*).

3. Кожен, проти кого подано позов про відшкодування збитків відповідно до наведених вище пунктів, має право на такий самий правовий захист, як і у випадку, якби позов було подано небіжчиком».

Стаття 6:162

«1. Кожен, хто вчинив стосовно іншої особи громадянське правопорушення (*onrechtmatige daad*), вина за яке лягає на нього, повинен відшкодувати збитки, заподіяні цій особі.

2. Цивільне правопорушення полягає у порушенні права, у дії або бездіяльності на порушення встановленого законом обов'язку або правила неписаного закону, пов'язаного з належною соціальною поведінкою, за винятком випадку, коли це [правопорушення] є юридично виправданим.

3. Відповідальність за цивільне правопорушення лягає на особу, яка його вчинила, якщо воно сталося з її вини або якщо вона визнана відповідальною за нього на підставі закону або одержаного висновку».

Н. Практика

352. 23 червня 2004 року Амстердамський апеляційний суд постановив рішення (№ R04/001/12Sv) у провадженні за статтею 12 Кримінально-процесуального кодексу в іншій справі, пов'язаній зі смертю внаслідок використання офіцером поліції табельної зброї. У ньому міститься таке міркування:

«На думку апеляційного суду, кримінальне розслідування обставин летального застосування сили представником державної влади (*een opsporingsonderzoek dat is gericht op de toedracht van letaal overheids geweld*) [., проведене] такою інституцією, як Державний департамент кримінальних розслідувань, достатньою мірою відповідає вимозі, щоб слідчі, які фактично здійснюють роботу з розслідування (*recherche werk*), були незалежними від осіб, пов'язаних із зазначеним застосуванням сили представником державної влади. Крім того, апеляційний суд вважає прокурора достатньо незалежним і компетентним, щоб оцінити за об'єктивними стандартами, у світлі результатів розслідування, проведеного під його керівництвом, чи слід порушувати судове переслідування. Окрім (слідчого) судді, жоден інший державний службовець, в принципі, не повинен мати до цього стосунку.

...

Апеляційний суд вважає за необхідне проведення реконструкції подій під керівництвом слідчого судді, незалежного посадовця *par excellence*, за участю [офіцера поліції, про якого йдеться] і свідків. ...

Уже на цій стадії слід зауважити, що апеляційний суд бере до уваги можливість того, що в даній справі не можна довести, що проста зупинка [померлого] за допомогою заперечувального жесту, як це запропонував один із свідків, і використання балончика зі сльозоточивим газом були б реальними альтернативами пострілові, зробленому [офіцером поліції], як він стверджує, з метою самозахисту, — з огляду на значну ймовірність того, що такі методи виявилися б неефективними за описаних обставин. З іншого боку, апеляційний суд не бажає накладати обмеження на слідство, що його проводить слідчий суддя.

Тому апеляційний суд наказує [прокуророві] подати клопотання про проведення попереднього судового розслідування (*gerechtelijk vooronderzoek*). У такому разі прокурор зможе визначити, чи результати слідства дають під-

стави для подальшого, більш детального розслідування, або для передачі справи в суд, залежно від обставин, або, як альтернатива, чи слід йому домогатися ухвалення рішення про припинення судового переслідування.

...»

III. ПІСТОЛЕТ «ВАЛЬТЕР Р5» І ПАТРОНИ «АКШІОН 3»

353. «Вальтер Р5» — напівавтоматичний пістолет подвійної дії. Він має ряд запобіжних характеристик, у тому числі внутрішній механізм утримання бійка ударника, що не дає змоги бійку нанести удар по денцю гільзи, якщо курок не натиснуто до кінця. Це дає змогу безпечно носити з собою зброю з патроном у патроннику, готовим для негайного використання, тимчасом як випадковий постріл унеможливлено.

354. У варіанті, наданому в розпорядження поліції Нідерландів, «Вальтер Р5» стріляє патронами 9х19 мм (відомими також як 9 мм «Парабелум» або 9 мм «Люгер»). Стандартні патрони «Action 3», що випускаються в Німеччині фірмою «Динаміт Нобель АГ» (*Dynamit Nobel AG*), споряджені кулями, розробленими спеціально для використання в поліційній роботі. Така куля — пустотіла, не здатна деформуватися, з латунного сплаву, — втрачає значну частину своєї кінетичної енергії, коли влучає в твердий предмет (наприклад, людське тіло), що в ситуаціях, пов'язаних із заворушенням або взяттям заручників, дає змогу уникнути випадкового поранення особи, в яку не цілились, і водночас заподіяти якомога меншу шкоду тканинам тіла.

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

355. У статті 2 Конвенції сказано:

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який законом передбачене таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що його вчинено на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) при захисті будь-якої особи від незаконного насильства;
- б) при здійсненні законного арешту або для запобігання втечі особи, яка законно тримається під вартою;
- в) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання».

Заявники висунули кілька скарг за статтею 2 Конвенції.

По-перше, вони стверджували, що смерть Моравія Рамсахаї не була виключно необхідною для досягнення будь-якої з цілей, вказаних у другому пункті зазначеної статті.

По-друге, вони стверджували, що розслідування обставин смерті Моравія Рамсахаї було неадекватним. Конкретніше, вони доводили, що:

- a) розслідування не можна вважати «незалежним», оскільки значну частину цього розслідування було проведено поліцією Амстердама/Амстелланда, тобто саме тим відділенням, у якому працювали офіцери Бронс і Бульстрат;
- b) після першого обходу квартир у пошуках свідків всередині будинку «Гуйгенбос» більше не робилося спроб розшукати цивільних свідків, а від деяких фактично відвернулися;
- c) офіцерів Бронса і Бульстру було допитано лише через кілька днів після фатального пострілу, а за той час вони мали можливість обговорити інцидент з іншими, а також один з одним;
- d) кілька криміналістичних досліджень, проведення яких зазвичай варто було б очікувати в такому випадку, як цей, не було виконано, зокрема не було зроблено спроби встановити точну траєкторію кулі (що, як стверджували заявники, було можливо), на руках офіцерів Бронса і Бульстри не шукали слідів пороху, у матеріалах розслідування відсутній протокол огляду табельної зброї та амуніції офіцера Бронса, а також використаного патрона, і не проведено реконструкцію інциденту;
- e) відмова комісара поліції ван Ріессена співробітничати з будь-яким іншим слідством свідчила про суб'єктивну упередженість;
- f) Державний департамент кримінальних розслідувань не можна вважати незалежним та безстороннім, оскільки на той час він був підзвітним місцевому головному прокуророві, який водночас відповідав за діяльність місцевих прокурорської служби та поліції;
- g) правову допомогу офіцерам Бронсу і Бульстрі надавав один і той самий адвокат, що суперечило звичній практиці в Нідерландах;
- h) рішення не притягати до відповідальності офіцера Бронса було ухвалено прокурором міста Амстердам, котра безпосередньо відповідала за професійну діяльність флієрбосдреефського поліцейного відділення і залежала від офіцерів, які там працювали, в тому плані, що вони надавали їй допомогу та інформацію.

Заявники висунули скаргу і за статтею 2, і за статтею 6 Конвенції щодо того, що розслідування не було незалежним та ефективним. Вони висунули такі скарги стосовно процедури в апеляційному суді:

- a) слухання не було відкритим, і рішення було проголошено також не на відкритому засіданні;

- b) їм не було дозволено ознайомитися з деякими документами, у тому числі з офіційним рапортом прокурора, який, втім, був у розпорядженні виконувача обов'язків генерального прокурора апеляційного суду і самого апеляційного суду;
- c) було відхилено клопотання про публічний допит офіцерів Бронса і Бульстри, про ознайомлення з послужним списком офіцера Бронса (у тому числі скаргами на нього), а також про проведення реконструкції інциденту за участю офіцерів Бронса і Бульстри;
- d) Апеляційний суд не провів власного незалежного розслідування, а скористався інформацією, наданою йому поліцією Амстердама/Амстелланда та Державним департаментом кримінальних розслідувань;
- e) слухання проводив один суддя, тимчасом як рішення вочевидь було ухвалено трьома суддями;
- f) наскільки можна було встановити, не збереглося офіційного протоколу слухання в апеляційному суді, що суперечить закону.

Уряд заперечував, що було допущено будь-яке порушення статті 2.

А. Встановлення фактів

356. Суд має встановити факти, пов'язані зі смертю Моравія Рамсахаї.

357. Суд усвідомлює допоміжний характер своєї ролі і визнає, що йому слід виявити обережність, перебираючи на себе функції суду першої інстанції щодо встановлення фактів, оскільки це не є неминучим з огляду на обставини конкретної справи. Однак оскільки скарги висунуто за статтею 2 Конвенції, Суд повинен провести особливо ретельне дослідження, незважаючи на те, що вже завершені певні національні провадження і розслідування (див. «Акташ проти Туреччини» (*Aktaş v. Turkey*), № 24351/94, п. 271, 24 квітня 2003 року).

358. Без шкоди для висновків за статтею 2 в її процедурному аспекті Суд зауважує, що, як видається, офіційне розслідування подій, про які йдеться, було проведено ретельно, а його результати викладені достатньо детально. У рамках розслідування було допитано офіцерів поліції, пов'язаних з даною справою, а також велику кількість цивільних свідків, причому деяких — на прохання заявників, а також зібрано криміналістичні докази. У своєму дослідженні справи Суд спиратиметься на фактичну інформацію, відібрану ним з поданих офіційних документів, яку, якщо парафразувати сказане вище, він кваліфікує як необхідну на підставі інформації з інших джерел.

359. З доказів видно, що перед фатальним пострілом Моравія Рамсахаї двічі продемонстрував поведінку, пов'язану з загрозою використання пістолета. Перший такий інцидент відбувся в ресторані «Бургер Кінг» в районі Лейдсеплейн, де Моравія Рамсахаї навів пістолет на пані Наїму Буседайне. Другий стався на місці проведення заходів з нагоди свята Квакое, коли він, погрожуючи пістолетом, примусив пана Вінодкумара Гоесені, щоб той віддав йому свій моторолер.

360. Пан Гоесені повідомив про викрадення свого моторолера першим поліцейським, яких він побачив, — офіцерам Деккеру і Боонстрі, які здійснювали чергування і були неозброєні. Утрюх вони почали переслідування. Однак моторолер рухався надто швидко, щоб вони могли його наздогнати. Тоді офіцери по рації повідомили місцеве поліційне відділення про викрадення, навівши опис викрадача і моторолера, а також вказавши напрямок, у якому поїхав викрадач. Черговий офіцер негайно наказав усім наявним співробітникам поліції зайнятися переслідуванням викрадача.

361. Пізніше офіцери Деккер і Боонстра заявили, що пан Гоесені одразу не розповів їм про те, що Моравія Рамсахаї мав із собою пістолет; якби вони про це знали, то, оскільки самі вони не були озброєні, нізащо не погналися б за ним, а крім того, безперечно попередили б своїх колег. Пан Гоесені, однак, стверджував, що він насправді згадував про пістолет, але його не розчули як слід. Незалежно від точності заяви пана Гоесені, Суд визнає, що офіцери Деккер і Боонстра не почули від нього слів про те, що Моравія Рамсахаї був озброєний.

362. 3-поміж офіцерів поліції, що перебували в районі подій, на наказ першими відреагували офіцери Бронс і Бультстра, котрі удвох здійснювали патрулювання в районі Бійлмермеєр у поліційному автомобілі з розпізнавальними знаками. Вони помітили Моравія Рамсахаї, який їхав у напрямку до будинку «Гуйгенбос», і рушили за ним.

363. Офіцери Бронс і Бультстра побачили, як Моравія Рамсахаї в'їхав на моторолері у двері будинку «Гуйгенбос». Офіцер Бронс, який був за рулем, припаркував автомобіль. Тим часом офіцер Бультстра вийшов з автомобіля і побіг до дверей. Він тримав у руці портативну рацію двостороннього зв'язку.

364. Моравія Рамсахаї повівся зухвало і вчинив опір арештові. Він спробував утекти. Офіцер Бультстра намагався схопити його. Відбулася коротка сутичка, і Моравія Рамсахаї вдалося вирватися. Перебуваючи на відстані кількох метрів від офіцера Бультстри, Моравія Рамсахаї став у загрозливу позу і витягнув свій пістолет.

365. Суд не бере до уваги заяви цивільних свідків, котрі заявили, що Моравія Рамсахаї насправді був неозброєний. Ясно, що ці люди стежили за подіями із значних відстаней і при поганому освітленні. Крім того, ці заяви не узгоджуються з тим, що пізніше було знайдено пістолет, зі свідченням, що перед фатальним інцидентом Моравія Рамсахаї витягував пістолет, який відповідає описові знайденого, і загрожував двом іншим особам, а також із свідченням пана ван ден Хойвеля, котрий спостерігав за частиною подій з близької відстані.

366. Побачивши пістолет Моравія Рамсахаї і відчувши загрозу, офіцер Бультстра упустив або кинув свою рацію, витягнув табельний пістолет і голосно наказав принаймні раз, щоб Моравія Рамсахаї кинув свою зброю. Тоді Моравія Рамсахаї спрямував пістолет до землі, але зробив це у спосіб, який офіцер Бультстра сприйняв як загрозливий, і спробував піти геть.

367. На цей момент офіцер Бронс припаркував автомобіль, зачинив дверця-та і підбіг, щоб допомогти офіцерові Бультстрі. Він побачив, що Моравія Рамса-хаї тримав і не відпускав пістолет, попри те, що перебував під прицілом офіцера Бультстри, який наказував йому кинути зброю.

368. Пістолет, що його тримав у руці Моравія Рамсахаї, був заряджений п'ять-ма бойовими патронами, один з яких перебував у патроннику; курок був зве-дений, і пістолет був готовий до стрільби.

369. І офіцер Бронс, і офіцер Бультстра побачили, що Моравія Рамсахаї обер-тається і піднімає руку, в якій він тримав пістолет. Офіцер Бронс побачив, що Моравія Рамсахаї наводить пістолет у його напрямку. Тому він вихопив свій табельний пістолет, — який до того все ще перебував у кобурі, — і зробив один постріл.

370. Офіцер Бронс не мав наміру вбивати; власне, він не цілюся у якусь кон-кретну частину тіла Моравія Рамсахаї. Його метою було негайно покласти край загрозливій ситуації.

371. Пуля, випущена офіцером Бронсом, пройшла крізь плечеголовну (без-іменну) артерію — артерію, яка відходить від дуги аорти і забезпечує половину кровопостачання мозку, — а також крізь одну з головних вен у ший. Через кіль-ка секунд Моравія Рамсахаї втратив свідомість, а через кілька хвилин помер від втрати крові.

В. Застрелення Моравія Рамсахаї

1. Аргументи у Суді

а) Заявники

372. Заявники доводили, що застрелення Моравія Рамсахаї не стало наслід-ком застосування сили, яке було «виключно необхідним» для здійснення «за-конного арешту». Апеляційний суд у своєму рішенні від 26 квітня 1999 року не стверджував цього. Більше того, посилаючись на статтю 7 Постійного наказу-інструкції 1994 року, вони висловили думку, що викрадення моторолера, неза-лежно від того, було при цьому використано погрозу застосування зброї чи ні, навряд чи можна було вважати правопорушенням, яке заподіяло значну шкоду фізичній недоторканності чи особистому життю або становило загрозу суспіль-ству в цілому; так само, *a fortiori*, існування такої загрози не можна було вбачати у тому, що існувала підозра вчинення такого правопорушення юнаком, чия зовнішність відповідала описові, наданому офіцерам Бронсу і Бультстрі.

373. У своєму альтернативному поданні заявники доводили, що навіть коли припустити, що насильство, спрямоване на Моравія Рамсахаї, мало на меті здійснення його «законного арешту», все одно офіцери Бронс і Бультстра не

спланували свої дії належним чином. Вони не подбали про те, щоб дістати відповідну інформацію, подальші інструкції, або викликати підмогу, тимчасом як всі ці заходи могли звести до мінімуму будь-який ризик для життя.

b) Уряд

374. Уряд апелював до результатів розгляду справи в Амстердамському апеляційному суді. Зазначений суд дійшов висновку, що Моравія Рамсахай загрожував офіцерові Бронсу смертоносною зброєю — пістолетом зі зведеним курком і з патроном у патроннику — і таким чином сам створив ситуацію, в якій застосування сили — навіть такої, що здатна в разі необхідності заподіяти смерть, — стало виключно необхідним.

375. Уряд також заявив, що офіцери поліції, про яких ідеться, подбали належним чином про те, щоб звести до мінімуму будь-який ризик для життя, і не виявили недбалості у своїх діях. Було б некоректно оцінювати переваги альтернативної тактики в ретроспективі.

2. Оцінка Суду

376. Суд нагадує, що винятки, зазначені в пункті 2 статті 2 Конвенції, свідчать про те, що це положення поширюється на випадки навмисного вбивства, але не виключно на них. Текст статті 2, взятий у цілому, показує, що головною метою пункту 2 є не визначення випадків, коли дозволяється навмисно вбити особу, а опис ситуацій, коли дозволяється «застосування сили», яке може призвести до позбавлення життя за відсутності такого наміру. Однак застосування сили повинно бути «виключно необхідним» для досягнення однієї з цілей, зазначених у підпунктах а), b) або c) (див. «Огур проти Туреччини» (*Oğur v. Turkey*) [GC], № 21594/93, п. 78, ECHR 1999 III).

377. У цьому відношенні вживання терміну «виключно необхідне» у пункті 2 статті 2 вказує, що тут має бути застосовано більш суворе й більш вимогливе тестування щодо необхідності, ніж у звичайному випадку, коли потрібно визначити, чи дії держави «необхідні в демократичному суспільстві», відповідно до другого пункту статей 8–11 Конвенції. Зокрема, застосована сила повинна бути чітко співрозмірною досягненню цілей, зазначених у підпунктах а), b) і c) пункту 2 статті 2 (там само).

378. У даній справі Суд не може погодитися з головною посилкою аргументації заявників, а саме, що було застосовано смертоносну і, отже, надмірну силу для арешту особи, яку підозрювали не у вчиненні тяжкого злочину, а всього лише у викраденні моторолера. Зі встановлених вище фактів очевидно, що фактична спроба заарештувати Моравія Рамсахай призвела лише до короткої сутички між ним і офіцером Бульгстрою, а не до чогось більш серйозного; вогнепальна зброя при цьому не застосовувалась.

379. Так само Суд не може погодитися з альтернативною посилкою заявників, яка полягає в тому, що офіцери Бронс і Бульгстра не спланували свої дії

належним чином, оскільки вони не дістали інформації та не викликали підмогу, що було необхідно для мінімізації ризику. Встановлені вище факти свідчать, що Деккер і Боонстра — неозброєні офіцери, які під час свого чергування переслідували Моравіа Рамсахаї пішки разом з паном Гоесені, дізналися про те, що Моравіа Рамсахаї мав при собі вогнепальну зброю, лише після того, як припинили своє безуспішне переслідування. А тому необхідно визнати, що офіцери Бронс і Бульстра також зовсім не знали про цей факт, коли зіштовхнулися з Моравіа Рамсахаї. Таким чином, вони не мали жодної підстави вважати, що їм доведеться робити щось більше, ніж проведення рутинного арешту. За таких обставин не можна стверджувати, що офіцери Бронс і Бульстра повинні були просити надати їм додаткову інформацію або викликати підмогу.

380. Офіцер Бульстра витягнув свою табельну зброю лише після того, як Моравіа Рамсахаї дістав свій пістолет. Офіцер Бронс витягнув свою табельну зброю і зробив постріл лише після того, як Моравіа Рамсахаї, не підкорившись однозначним вимогам кинути свою зброю, почав піднімати на нього свій пістолет. Суд вважає, що офіцер Бронс мав право врахувати в той момент існування загрози для свого життя; з огляду на те, що пістолет Моравіа Рамсахаї був заряджений і готовий до стрільби, таку оцінку ситуації не можна критикувати навіть ретроспективно.

381. Більше того, слід визнати, що офіцери Бронс і Бульстра діяли у відповідності до інструкцій, які мають на меті мінімізувати загрозу використання вогнепальної зброї офіцерами поліції, що видані їм зброю та патрони були спеціально розроблені для відвернення необов'язкових смертельних випадків, і що офіцер Бронс мав адекватну підготовку щодо застосування своєї табельної зброї для самозахисту.

382. Суд постановив, що застосування сили представниками держави з метою досягнення однієї з цілей, зазначених у пункті 2 статті 2 Конвенції, може бути виправдане, згідно з цим положенням, коли воно ґрунтується на чесному переконанні, яке з вагомих підстав сприймається як правильне у відповідний момент, але згодом виявляється помилковим. Інший висновок означав би покласти на плечі держави та її правоохоронців надто великий тягар при виконанні їхнього обов'язку, що, можливо, створювало б загрозу для їхнього життя та життя інших людей (див. «Макканн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), рішення від 27 вересня 1995 року, серія А, № 324, с. 58–59, п. 200; більш недавно, «Баббінс проти Сполученого Королівства» (*Bubbins v. the United Kingdom*), № 50196/99, п. 138, ECHR 2005-II (витяги)). З цього випливає, *a fortiori*, що випадкове застосування смертоносної сили в операції, яка проводиться з метою досягнення однієї з зазначених цілей, не становить порушення статті 2 Конвенції, якщо висновок про існування загрози для життя насправді виявляється правильним (див. «Ромійн проти Нідерландів» (*Romijn v. the Netherlands*) (ріш.), № 62006/00, 3 березня 2005 року).

383. Тому Суд вважає, що застосування смертоносної сили не вийшло за межі «виключної необхідності» для цілей здійснення арешту Моравіа Рамсахаї і

захисту життя офіцерів Бронса і Бульстри; коли це так, то застрелення Моравія Рамсахі офіцером Бронсом не становить порушення статті 2 Конвенції.

В. Розслідування після застрелення

1. Аргументи у Суді

а) Заявники

384. У поданні заявників зазначалося, що відмова апеляційного суду взяти до уваги свідчення інших осіб крім офіцерів Бронса і Бульстри та пана ван ден Хойвеля становить порушення процедурних вимог статті 2. Пан ван ден Хойвель навіть не бачив сам постріл. Не було враховано свідчення інших свідків, зокрема пані Лієвельд, пані Рійссель, пана Чітаньє і пана ван Рія, попри клопотання заявників про те, щоб апеляційний суд вислухав цих свідків; їхніми твердженнями було знехтувано.

385. Не було вжито деяких слідчих заходів, яких зазвичай слід очікувати у таких справах, як ця; зокрема, не було виконано тестування з метою виявлення слідів пороху на руках офіцерів поліції, а можливо, і деінде, не було проведено реконструкції подій і не з'ясовано траєкторію кулі. Також виявилися відсутніми замальовки або фотографії, зроблені під час розтину тіла, на яких було б видно вхідну та вихідну рани від кулі.

386. Значну частину розслідування, у тому числі деякі слідчі заходи, які пізніше було б важко повторити, провели офіцери поліції, які працюють не лише в тому самому поліційному підрозділі, що й офіцери Бронс і Бульстра, — поліції Амстердама/Амстелланда, — але навіть у тому самому поліційному відділенні — флієрбосдреефському відділенні міста Амстердам, а тому вочевидь підпорядковані тому самому командуванню. Це, як стверджують заявники, було тим більше гідне жалю з огляду на той факт, що офіцери, які з'явилися на місці інциденту, відвернулися від важливих свідків, пані Рійссель і пані Лієвельд, а можливо й від інших, чиї імена не були записані. Розшукувати їх згодом довелося заявникам та їхньому адвокату. Неадекватність розслідування на його початкових стадіях засвідчує також і роздратованість комісара поліції Амстердама/Амстелланда ван Ріссена, відображена в його цитованій вище заяві, що її було опубліковано в газеті «Де Телеграаф».

387. Що стосується Державного департаменту кримінальних розслідувань, то заявники визнали, що він підпорядковувався вищим прокурорським інстанціям. Однак розслідування, яке проводив Державний департамент кримінальних розслідувань, не проводилося під керівництвом прокурорської інстанції, не пов'язаної з поліцією Амстердама/Амстелланда. Воно проводилося під керівництвом прокурора де Врієс, чия позиція по відношенню до поліції Амстердама/Амстелланда навряд чи можна вважати незалежною.

388. Державний департамент кримінальних розслідувань справді допитав офіцерів Бронса і Бультстру. Однак це було зроблено тоді, коли після інциденту вже пройшло багато часу, і після того, як офіцери Бронс і Бульстра дістали змогу обговорити справу з іншими, у тому числі з комісаром поліції ван Рієс-сеном. Крім того, офіцерам Бронсу і Бульстрі було дозволено повернутися до виконання своїх посадових обов'язків, хоча розслідування все ще тривало, і важлива інформація все ще фіксувалася на папері офіцерами з їхнього власного — флієрбосдреефського — поліцейного відділення.

389. Поки проходило розслідування, заявникам не дозволялося ні подати свої зауваження, ні ознайомитися з матеріалами справи, попри прохання, які від їхнього імені подавав адвокат. Така ситуація тривала доти, доки прокурор не ухвалила рішення про непритягнення до відповідальності. При цьому прокурор погодилася зустрітися з заявниками лише після того, як поінформувала їх про це своє рішення.

390. Участь заявників у провадженні в апеляційному суді не була достатньою для належного захисту їхніх інтересів. Їхні резонні клопотання, в тому числі прохання надати їм копії певних документів, що фігурували у справі, і вжити певних слідчих заходів, були відхилені. Далі, згідно з твердженням заявників, було зовсім незрозуміло, чому це провадження не могло бути публічним.

391. Процедура оскарження в Поліційній колегії з розгляду скарг, за твердженням заявників, не має стосунку до заяви, що її розглядає Суд: метою зазначеної процедури є лише перевірка того, чи були дії поліції належними; будь-яку скаргу, пов'язану з підозрою вчинення кримінального правопорушення, слід подавати до головного прокурора. Крім того, у разі відкриття провадження відповідно до Кримінально-процесуального кодексу провадження щодо скарги призупинялось *ipso facto*, і навіть якщо Поліційна колегія з розгляду скарг зрештою представляла свої висновки, вони не були зобов'язуючими для бургомістра.

в) Уряд

392. На погляд Уряду, розслідування, проведене після смерті Моравія Рамсахаї, було добросовісним і ретельним. Місцева поліція одразу зафіксувала всі докази на місці інциденту і збрала всю необхідну інформацію. Зокрема з метою пошуку свідків поліцейські обійшли 138 квартир. Прокурора було поінформовано тієї самої ночі; розслідування справи перейшло у відання Державного департаменту кримінальних розслідувань, як тільки це стало можливим.

393. Посилаючись на рішення Амстердамського апеляційного суду, постановлене у провадженні за статтею 12 Кримінально-процесуального кодексу в іншій справі (рішення від 23 червня 2004 року, № R04/001/12Sv, див. пункт 352 вище), Уряд стверджував, що розслідування, проведене Державним департаментом кримінальних розслідувань, було достатньо незалежним, оскільки, на відміну від місцевої поліції, цей департамент підпорядкований вищим інстанціям прокурорської служби, а не керівникові місцевої поліції. У згаданій справі

апеляційний суд зазначив також, що прокурора можна вважати достатньо незалежним і компетентним для того, щоб на підставі результатів кримінального розслідування він міг прийняти рішення щодо того, чи порушувати судове переслідування. Це стосується і даної справи, незважаючи на становище прокурора по відношенню до поліції Амстердама/Амстелланда.

394. Державний департамент кримінальних розслідувань справді скористався рапортами про хід розслідування, підготовленими місцевою поліцією, в якій працював офіцер Бронс. Проте Державний департамент кримінальних розслідувань самостійно здійснив значну кількість додаткових слідчих заходів і вочевидь не мав претензій до роботи місцевої поліції.

395. Заявники були достатньою мірою залучені до процедури: по-перше, прокурор, відповідальний за розслідування даної справи, погодилася зустрітися з ними; по-друге, вони висловили свою точку зору під час провадження за статтею 12 Кримінально-процесуального кодексу; і по-третє, вони також звернулися із скаргою до Поліційної колегії з розгляду скарг.

396. Провадження, пов'язане зі скаргою за статтею 12 Кримінально-процесуального кодексу, справді не було відкритим. Уряд пояснив, що це було зроблено з метою захистити осіб, яких прокурорські інстанції не мали наміру піддавати судовому переслідуванню — і які, дуже ймовірно, не заслуговували на таке переслідування, — від *strepitus fori* — обурення в залі суду, яке в противному разі міг за власною примхою спровокувати будь-який скаржник. Якби було прийнято рішення про притягнення офіцера Бронса до відповідальності, то провадження і матеріали справи, звичайно ж, були б відкритими для публіки.

397. Також правдою було те, що не проводилися ні реконструкція подій, ні балістична експертиза, — але в них не було потреби. Встановлено, що куля, від якої загинув Моравіа Рамсахаї, була випущена з табельного пістолета офіцера Бронса; офіцер Бронс ніколи не заперечував, що саме він зробив фатальний постріл. Відсутність реконструкції подій та балістичної експертизи не завадила апеляційному суду дійти висновку, що офіцер Бронс зробив постріл з метою самозахисту.

398. Після інциденту допит офіцерів Бронса і Бульстри справді відбувся з затримкою у два дні. Це сталося внаслідок того, що було вирішено допитати їх лише після отримання результатів криміналістичних досліджень і свідчень безпосередніх свідків інциденту. Якби було необхідно, потім офіцерів можна було б поставити перед фактом невідповідності їхніх тверджень зазначеним результатам і свідченням і тим самим допитати їх більш ефективно. Так чи інакше, для припущення, що офіцери Бронс і Бульстра спробують уникнути допиту або переховуватимуться від правосуддя, не було підстав.

2. Оцінка Суду

399. Суд виклав застосовні до даного випадку принципи таким чином (див. нещодавнє джерело — рішення у справі «Макараціс проти Греції» (*Makaratzis v.*

Greece) [GC], № 50385/99, пп. 73–74, ECHR 2004-XI, посилання на практику пропущені):

«Обов'язок захищати право на життя, закріплене в статті 2 Конвенції, у поєднанні з загальним обов'язком держави, відповідно до статті 1 Конвенції, "гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в Конвенції", непрямым чином вимагає, щоб існувала певна форма ефективного офіційного розслідування випадків, коли особи загинули в результаті застосування сили (...). Суттєва мета такого розслідування полягає в тому, щоб забезпечити ефективне виконання національних законів, покликаних захищати право на життя, і у випадках, пов'язаних з державними службовцями або органами, гарантувати, що вони нестимуть відповідальність за смерть, яка сталася з їхньої вини (...). Оскільки на практиці часто справжні обставини смерті в таких випадках відомі головним чином державним посадовцям або органам влади, відкриття належних національних проваджень, таких, як кримінальне судове переслідування, дисциплінарні провадження та провадження, пов'язані з використанням засобів правового захисту, передбачених для постраждалих та членів їхніх сімей, має обумовлюватися проведенням адекватного офіційного розслідування, яке повинно бути незалежним і безстороннім. ...

Розслідування повинно бути таким, щоб можна було, по-перше, встановити обставини, за яких стався інцидент, і по-друге, визначити й покарати винних. Це — зобов'язання щодо засобів, а не щодо результатів. Органи влади повинні були вжити розумних заходів у межах їхньої компетенції, щоб зафіксувати пов'язані з інцидентом докази, зокрема, *inter alia*, свідчення очевидців та криміналістичні докази. У цьому контексті імпліцитно висувається вимога оперативності та розумної терміновості. Будь-які прогалини в розслідуванні, які підривають його здатність встановити обставини справи і визначити винного, мають розглядатися як такі, що суперечать необхідному стандарту ефективності (...).

І ще (див. «Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства» (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*), № 24746/94, п. 109, 4 травня 2001 року):

«... необхідна наявність достатнього елементу громадського контролю за ходом розслідування та його результатами, з тим щоб відповідальність було гарантовано на практиці, а не лише в теорії. У різних справах може бути необхідною різна міра громадського контролю. Проте у всіх випадках найближчий родич постраждалого повинен бути залучений тією мірою, яка необхідна для гарантування його чи її законних інтересів (...).

а) Ефективність розслідування

400. Заявники стверджували, що після першого поквартирного пошуку свідків у самому будинку «Гуйгенбос» більше не робилося спроб виявити цивільних свідків, більше того, від деяких з них просто відвернулися. Зі свого боку, Суд не вважає встановленим фактом те, що національні органи влади відштовхнули

або не намагалися розшукати свідків, котрі могли б представити точну і суттєву інформацію, яку необхідно було б долучити до матеріалів розслідування.

401. Заявники цілком слушно зауважили, що кілька криміналістичних досліджень, проведення яких зазвичай варто було б очікувати в такому випадку, як цей, не було виконано: зокрема не було зроблено спроби встановити точну траєкторію кулі (що, як стверджували заявники, було можливо); на руках офіцерів Бронса і Бульстри не шукали слідів пороху; у матеріалах розслідування відсутній протокол огляду табельної зброї та амуніції офіцера Бронса, а також використаного патрона; не проведено реконструкцію інциденту. Насамкінець, офіцерів Бронса і Бульстру було допитано лише через кілька днів після фатального пострілу, а за той час вони мали можливість обговорити інцидент з іншими, а також один з одним.

402. Суд може погодитися з заявниками, що згадані криміналістичні дослідження часто бувають корисними, коли йдеться про застосування зброї, і зазвичай вони повинні проводитися в рамках розслідування випадків смерті від вогнепальних поранень. Проте в даній справі ніколи не існувало сумніву щодо особи підозрюваного, і обставини інциденту можна було адекватно встановити без таких досліджень; отже, їхня відсутність не зашкодила ефективності розслідування в цілому. Крім того, на підставі наявної інформації Суд не бачить, яким чином можна було визначити траєкторію кулі: потрапивши в тіло Моравія Рамсахі, вона не залишила інших слідів крім розбитого віконного скла.

403. Залишається ще той факт, що офіцери Бронс і Бульстра не були розділені після інциденту, а допит їх було проведено лише майже через три доби. Хоча Суд погоджується з Урядом, що офіцери Бронс і Бульстра навряд чи спробували б уникнути відповідальності, однак він не бачить причин, чому їхні свідчення не можна було записати раніше і порівняти їх між собою, а пізніше, в разі необхідності, зіставити з результатами криміналістичної експертизи. І все одно Суд не має підстав для висновку, що офіцери Бульстра і Бронс змовилися між собою або з іншими офіцерами поліції з метою перешкоджання належному ходу розслідування (пор. «Маккерр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), № 28883/95, п. 126, ECHR 2001-III, і «Келлі та інші проти Сполученого Королівства» (*Kelly and Others v. the United Kingdom*), № 30054/96, п. 113, 4 травня 2001 року).

б) Незалежність розслідування

404. Дуже скоро після фатального пострілу офіцери поліції Амстердама/Амстелланда розпочали криміналістичні дослідження. Розслідування перебувало в руках поліції Амстердама/Амстелланда впродовж перших п'ятнадцяти з половиною годин; після цього вона приймала в ньому участь лише під керівництвом головного суперінтенданта-детектива ван Дуїйвенворде з Державного департаменту кримінальних розслідувань.

405. Державний департамент кримінальних розслідувань — національна служба з власною командною вертикаллю, підпорядкована вищій прокурор-

ській інстанції в країні — групі генеральних прокурорів (див. пункт 343 вище). Суд вважає, що департамент достатньо незалежний для цілей статті 2 Конвенції. Нижче Суд аналізує питання про те, що департамент звітував перед головним прокурором.

406. Слід також взяти до уваги, що суттєві частини розслідування проводилися виключно тим самим відділенням поліції, в якому працювали офіцери Бронс і Бульстра і яке підпорядковувалося поліції Амстердама/Амстелланда: а саме, криміналістичне дослідження місця інциденту, поквартирний пошук свідків та початковий допит свідків, у тому числі офіцерів поліції, які також працювали в поліції Амстердама/Амстелланда. Суд також зауважив, що деякі інші дослідження були проведені поліцією Амстердама/Амстелланда за наказом Державного департаменту кримінальних розслідувань.

407. Суд свого часу визнав наявність порушення статті 2 в її процедурному аспекті у зв'язку з тим, що розслідування обставин смерті, пов'язаної з відповідальністю державної інстанції, проводилося безпосередніми колегами тих осіб, які, як стверджувалося, були причетні до неї (див. згадану вище справу «Акташ проти Туреччини», п. 301). Суд дійшов висновку, що нагляд з боку іншого органу, хоч би яким незалежним він був, не є достатньою гарантією незалежності розслідування (див. згадані вище справи Г'ю Джордана, п. 120, і Маккерра, п. 128).

408. Ті самі міркування застосовні і тут. Отже, Суд дійшов висновку про відсутність необхідної незалежності.

409. Немає потреби аналізувати повідомлення про відмову комісара поліції ван Ріссена співробітничати з будь-яким іншим розслідуванням. Ніщо не вказує на те, що це будь-яким чином вплинуло на справу.

с) Участь заявників

410. Заявники бажали, щоб було проведено деякі додаткові дослідження і щоб їх інформували про перебіг розслідування.

411. Розголошення або публікація поліційних рапортів та матеріалів розслідування можуть зачіпати чутливі питання і сприяти виникненню упередженості стосовно окремих осіб або необ'єктивності інших розслідувань, а тому це не можна вважати автоматичною вимогою на підставі статті 2. Необхідний доступ громадськості або родичів постраждалого можна забезпечити на інших стадіях наявних процедур (див., серед інших джерел, згадану вище справу Маккерра, п. 129).

412. Так само не можна вимагати, щоб слідчі інстанції задовольняли кожне бажання родича загиблого стосовно пов'язаних з розслідуванням заходів. Так чи інакше, Суд визнав, що розслідування смерті Моравія Рамсахі було достатньо ефективним.

413. Заявники стверджували, що їм було повністю відмовлено у доступі до деяких документів, зокрема до офіційного рапорту, поданого прокурором де

Врієс головному прокуророві і пересланого виконувачеві обов'язків генерального прокурора, тимчасом як цей рапорт був у розпорядженні апеляційного суду.

414. Суд не визнав доведеною точність цієї заяви. Він взяв до уваги лист виконувача обов'язків генерального прокурора від 25 лютого 1999 року (див. пункт 322 вище) і рішення апеляційного суду (див. пункт 325 вище) — в обох стверджується, що заявники принаймні мали можливість ознайомитися з усіма документами з числа матеріалів справи.

415. Тому в даній справі Суд дійшов висновку, що заявники мали доступ до інформації, одержаної в ході розслідування, достатній для того, щоб мати змогу брати ефективну участь у провадженні, предметом якого було оскарження рішення про непритягнення офіцера Бронса до відповідальності. Про саме провадження йтиметься нижче.

416. Уряд додатково послався на Правила розгляду скарг на дії поліції Амстердама/Амстелланда і передбачену ними процедуру (див. пункт 350 вище), якою скористався і третій заявник. Однак, як правильно вказали заявники, кримінальне провадження має пріоритет над процедурою оскарження (правила 5 і 13); тому остання не є суттєвою з точки зору справи, що її розглядає Суд.

d) Процедура в апеляційному суді

417. Як видно з рішення (№ R04/001/12Sv, див. пункт 352 вище), постановленого Амстердамським апеляційним судом 23 червня 2004 року — через великий проміжок часу після подій, з якими пов'язано скаргу, — сам апеляційний суд не міг віддати розпорядження про виконання слідчих заходів, хоча й міг наказати прокуророві подати клопотання про проведення початкового судового розслідування з метою отримання конкретної інформації.

418. У даній справі апеляційний суд не видав наказу, який свідчив би, що він дійшов висновку про недостатність інформації. Він послався на матеріали справи, зібрані поліцією Амстердама/Амстелланда і Державним департаментом кримінальних розслідувань. Однак Суд вважає, що апеляційний суд мав підстави вважати наявну інформацію достатньою для прийняття того рішення, яке він постановив. У цьому відношенні дана справа відрізняється від деяких попередніх справ, таких як «Кайя проти Туреччини» (*Kaya v. Turkey*) (рішення від 19 лютого 1998 року, *Reports* 1998-I) і «Файнукен проти Сполученого Королівства» (*Finucane v. the United Kingdom*) (№ 29178/95, ECHR 2003-VIII).

419. Провадження за статтею 12 Кримінально-процесуального кодексу Нідерландів не можна прирівняти до судового переслідування. Його єдиною метою є перевірка рішення прокурора про непритягнення до відповідальності. Апеляційний суд може скасувати рішення прокурора і віддати наказ розпочати судове переслідування.

420. Суд дійшов висновку, що ознайомлювати заявників з послужним списком офіцера Бронса не було необхідно. Існують вагомі причини не розкривати

інформацію про кар'єру офіцера поліції перед представниками громадськості, коли вирішується питання лише про те, чи його поведінка в одному конкретному випадку дає підстави порушити проти нього судове переслідування (пор., *mutatis mutandis*, цитовану вище справу Г'ю Джордана, п. 121).

421. Слухання в апеляційному суді не було відкритим. На думку Суду, воно й не повинно було бути таким. Суд погоджується з Урядом, що особу, проти якої немає підстав порушувати судове переслідування, можна позбавити також і неприємних відчуттів, пов'язаних з публічним інтересом до неї.

422. Інша справа — непублічність проголошення рішення апеляційного суду. Коли постановляється рішення про те, що наділена повноваженнями державного службовця особа, від руки якої загинула людина, не повинна постати перед судом, стаття 2 вимагає, щоб рішення було відкритим для контролю з боку громадськості (пор. цитовану вище справу Файнукена, п. 79).

423. Скарги заявників щодо того, що слухання проводив один суддя, тимчасом як рішення вочевидь було ухвалено трьома суддями, і що не збереглося офіційного протоколу слухання в апеляційному суді, містилися в їхній початковій заяві. Заявники не повторили цих скарг після того, як уряд-відповідач був поінформований про їхню заяву, згідно з пунктом 2 (b) правила 54 Регламенту Суду. Оскільки в будь-якому випадку ці скарги відсутні в основній заяві заявників, у якій ідеться про те, що процедура [розслідування] не була достатньо ефективною та незалежною, а також недостатньо доступною для них, Суд не вважає за доцільне ухвалювати рішення щодо цих моментів.

е) Роль прокурора

424. Рішення про непритягнення офіцера Бронса до відповідальності було прийнято прокурором міста Амстердам, котра безпосередньо відповідала за професійну діяльність флієрбосдреефського поліцейного відділення і, за твердженнями заявників, залежала від офіцерів, які там працювали, в тому плані, що вони надавали їй допомогу та інформацію.

425. Суд зауважив, що, хоча прокурорська служба в Нідерландах і не має повної юридичної незалежності (див. пункт 336 вище), однак вона має власну ієрархію, відокремлену від поліції, а в оперативних питаннях, пов'язаних з кримінальним правом і здійсненням правосуддя, поліція виконує її накази (див. пункти 337 і 338 вище).

426. Прокурори неминуче залежать від поліції в плані надання інформації та підтримки. Самої лише цієї обставини не досить для висновку, що їм бракує незалежності по відношенню до поліції. Проте можуть виникнути проблеми тоді, коли прокурор тісно співпрацює з конкретним підрозділом поліції.

427. У час, про який ідеться, Державний департамент кримінальних розслідувань мав звітувати про свої результати місцевому головному прокуророві, котрий доручив прокуророві де Врієс здійснювати нагляд за ходом розслідування і прийняти рішення щодо того, чи притягати офіцера Бронса до відповідальності.

428. Було б набагато краще, якби це було доручено прокуророві, не пов'язаному з поліцією Амстердама/Амстелланда, особливо з огляду на участь зазначеного підрозділу поліції в самому розслідуванні (див. пункти 408–409 вище; див. цитовану вище справу Келлі та інших, п. 117). І все ж міра незалежності прокурора, якщо розглядати її у поєднанні з можливістю перевірки рішення прокурора незалежним судовим органом, відповідає вимогам статті 2 (див. «Макшейн проти Сполученого Королівства» (*McShane v. the United Kingdom*), № 43290/98, п. 118, 28 травня 2002 року).

f) Висновок

429. Взявши до уваги встановлені вище факти даної справи, Суд дійшов висновку, що рішення прокурора та апеляційного суду не відкривати провадження проти офіцера Бронса не було нерозумним.

430. У цій справі було доведено, що провадження щодо розслідування обставин смерті Моравія Рамсахі не відповідало застосовним стандартам у тому плані, що частину розслідування проводив підрозділ поліції, в якому працювали офіцери Бронс і Бульстра і що рішення апеляційного суду від 26 квітня 1999 року не було проголошено на публіці.

431. Таким чином, Суд дійшов висновку, що було допущено порушення процедурних зобов'язань, передбачених статтею 2 Конвенції, і, отже, у цій частині мало місце порушення зазначеного положення.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

432. У відповідній частині статті 6 Конвенції сказано:

«1. Кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть не допускатися в зал засідань протягом усього судового розгляду або якоїсь його частини в інтересах збереження моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін чи в разі крайньої необхідності, якщо, на думку суду, в особливих випадках публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

...»

Заявники повторили у зв'язку з цією статтею процедурні скарги, викладені вище. Уряд стверджував, що стаття 6 незастосовна, або, альтернативно, що її не було порушено.

433. Суд мав вирішити, чи є стаття 6 Конвенції застосовною до провадження за статтею 12 Кримінально-процесуального кодексу Нідерландів.

434. Провадження, ініційоване однією особою з метою оскарження рішення про непритягнення до судової відповідальності іншої особи, саме по собі не веде до визначення «цивільних прав та обов'язків». Так само в нідерландській процедурі воно не може вплинути на право сторони, яка його ініціювала, надалі виступити як цивільна сторона в будь-якому відповідному судовому процесі або подати цивільний позов. А тому стаття 6 не є застосовною до цивільного провадження (пор. «Перес проти Франції» (*Perez v. France*) [GC], № 47287/99, п. 67, ECHR 2004-I).

435. Залишається визначити, чи застосовна стаття 6 до кримінального провадження. Суд дійшов висновку, що ні. Саме формулювання статті 6 («проти нього») чітко вказує, що в кримінальних справах її гарантії захищають особу, проти якої висунуто кримінальне обвинувачення (див. «АГОСІ проти Сполученого Королівства» (*AGOSI v. the United Kingdom*), рішення від 24 жовтня 1986 року, серія А, № 108, с. 22, п. 65).

436. Загалом, стаття 6 незастосовна.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

437. У статті 13 Конвенції сказано:

«Кожен, чиї права і свободи, викладені в цій Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи».

Заявники повторили і в зв'язку з цією статтею свої скарги щодо процедури. Уряд заперечував, що статтю 13 було порушено.

438. Суд вирішив обмежитися висновками за статтею 2 Конвенції щодо процедури, про яку йдеться. На його думку, окремого питання за статтею 13 не постає.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

439. У статті 41 Конвенції сказано:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову сатисфакцію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

440. Заявники не домагалися відшкодування ні моральної, ні матеріальної шкоди, безпосередньо пов'язаної зі смертю Моравія Рамсахай.

441. Вони вимагали 30 000 євро на відшкодування стресу, пов'язаного з провадженням, яке, як стверджувалося в їхньому поданні, характеризувалося несерйозним ставленням до них та їхніх скарг з боку національних органів влади і неналежним проведенням розслідування.

442. Уряд з цього приводу зауважив таке:

«Якщо Суд визнає, що було допущено порушення статей 2, 6 і 13 Конвенції, Уряд підкориться рішенням Суду стосовно визначення розміру компенсації за заподіяну шкоду. Він вважає, що при визначенні розміру компенсації Суд повинен також взяти до уваги той факт, що на підставі статті 6:162 Цивільного кодексу Нідерландів заявники мають право подати цивільний позов про відшкодування».

443. Якщо посилання Уряду на національне цивільне право слід сприйняти як вказівку на те, що заявники повинні домагатися відшкодування в національних цивільних судах, перш ніж Суд може постановити рішення з даного питання, тоді слід зауважити, що правило щодо необхідності вичерпання національних засобів правового захисту не поширюється на вимоги щодо справедливої сатисфакції, подані до Суду за статтею 41 (колишня стаття 50) Конвенції (див. «Де Вільде, Оомс і Версіп проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*) (Стаття 50), рішення від 10 березня 1972 року, серія A, № 14, с. 8–9, пп. 15–16).

444. Проте якщо Уряд мав на увазі звернути увагу Суду на можливість того, що національний суд присудить компенсацію на додачу до будь-яких сум, які може присудити Суд, або замість них, то слід вказати на те, що за статтею 41 Суд присуджує такі суми, які, на його думку, становлять «справедливу сатисфакцію» за встановлені ним порушення, а тому можливість присудження додаткової компенсації на національному рівні його не стосується.

445. Керуючись принципом справедливості і беручи до уваги суми, що їх було присуджено в схожих справах, а також виявлені порушення, Суд присуджує заявникам колективно 20 000 євро плюс будь-який податок, що може стягуватися з зазначеної суми, на відшкодування моральної шкоди.

В. Судові витрати

446. Заявники домагалися 1 818,18 євро, враховуючи податок на додану вартість (ПДВ), у зв'язку з національним провадженням, оскільки саме таку суму їм довелося сплатити за рішенням апеляційного суду. Стосовно провадження у Суді вони домагалися 11 872,10 євро, враховуючи ПДВ, з вирахуванням 701 євро, які вони одержали за рішенням Суду на правову допомогу. Отже, загальна сума вимоги становила 12 989,28 євро.

447. Уряд не висловив жодних зауважень.

448. Суд вважає за доцільне присудити суму, якої заявники домагаються у зв'язку з національним провадженням. Що стосується цього провадження, Суд

повинен вказати не те, що він встановив порушення лише стосовно окремих скарг, пов'язаних з процедурою розслідування застрелення Моравія Рамсахаї.

449. Зробивши власний підрахунок, Суд визнав за доцільне присудити заявникам 8 000 євро з вирахуванням суми, яку вони одержали за рішенням Суду на правову допомогу, тобто 701 євро. До підсумкової суми має бути доданий будь-який податок, який може бути нарахований на неї.

С. Відсотки у разі несвоєчасної сплати

450. Суд вважає, що в разі несвоєчасної сплати має нараховуватися простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД

1. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох, що було допущено порушення статті 2 Конвенції у частині недоліків процедур, пов'язаних з розслідуванням обставин смерті Моравія Рамсахаї.

2. *Постановляє* *одноголосно*, що не було допущено порушення статті 2 Конвенції в інших відношеннях.

3. *Постановляє* *одноголосно*, що стаття 6 Конвенції незастосовна.

4. *Постановляє* *одноголосно*, що не постає окремого питання за статтею 13 Конвенції.

5. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох,

a) що держава-відповідач повинна сплатити заявникам упродовж трьох місяців з дня, коли рішення Суду стане остаточним згідно з пунктом 2 статті 44 Конвенції, такі суми:

I) 20 000 (двадцять тисяч) євро за моральну шкоду;

II) 8 000 (вісім тисяч) євро, з вирахуванням 701 (семисот одного) євро, за судові витрати;

III) будь-який податок, що може стягуватися із зазначених сум;

b) що зі спливом згаданих вище трьох місяців до остаточного розрахунку на названі суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

6. *Відхиляє* *одноголосно* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 10 листопада 2005 року, відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Підпис: Бостян М. Жупанчик
Голова Суду

Підпис: Венсан Берже
Секретар Суду

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду, до цього рішення додано думку пані Томассен і пана Загребельського, яка частково не збігається з позицією більшості суддів.

Парафовано: Б. М. Ж.

Парафовано: В. Б.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІВ ТОМАССЕН І ЗАГРЕБЕЛЬСЬКОГО, ЯКА ЧАСТКОВО НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

На жаль, ми не можемо погодитися з міркуванням і висновком більшості суддів стосовно процедурного порушення статті 2 Конвенції.

Суд визнав у своєму рішенні, що органи влади провели ретельне і гідне довіри розслідування подій, про які йдеться. Якість і детальний виклад зазначеного розслідування дозволили Суду обґрунтувати своє рішення фактичною інформацією, що містилася в документах розслідування (див. пункт 358 рішення). Далі, Суд визнав, що Амстердамський апеляційний суд мав право вважати наявну інформацію достатньою для того, щоб постановити рішення не порушувати судового переслідування (див. пункт 418 рішення). Так само на підставі результатів розслідування Суд дійшов висновку, що «застосування смертоносної сили не вийшло за межі "виключної необхідності" для цілей здійснення арешту Моравія Рамсахая і захисту життя офіцерів Бронса і Бульстри» і що, «коли це так, то застрелення Моравія Рамсахая офіцером Бронсом не становить порушення статті 2 Конвенції» (див. пункт 383).

Ми хотіли б підкреслити, що Суд дійшов цього висновку одностайно. Не стоїть питання про брак доказів. Навпаки, детально й чітко встановлені факти вказують, що не було допущено порушення права на життя.

І все ж більшість визнала наявність порушення статті 2 Конвенції. Цей висновок ґрунтується на таких фактах: 1) першу частину розслідування виконували офіцери з того самого поліційного відділення, в якому працювали також і офіцери Бронс і Бульстра, а значить, необхідна незалежність не була забезпечена (див. пункти 404–408); 2) рішення апеляційного суду про непритягнення до відповідальності не було проголошено публічно і, отже, залишилося поза контролем з боку громадськості (див. пункт 422).

Відповідно до практики Суду, процедурні зобов'язання держав-членів за статтею 2 є наслідком очевидної необхідності того, щоб національні системи гарантували ефективний захист права на життя шляхом роз'яснення фактів і покарання винних у порушенні зазначеного права. З цією метою необхідна певна форма ефективного офіційного розслідування. Суттєвою метою такого розслідування має бути забезпечення ефективного виконання національних законів, які гарантують право на життя, а у випадках, пов'язаних з представниками або органами держави, забезпечення їхньої відповідальності за смерті, які сталися з їхньої вини (див. «Макканн проти Сполученого Королівства», рішення від 27 вересня 1995 року, серія А, № 324, с. 49, п. 161, і «Макараціс проти Греції» [GC], № 50385/99, пп. 73–74, ECHR 2004-XI).

Визнавши, що форми розслідування, здатні досягти зазначених цілей, можуть бути різними за різних обставин і що Суд не повинен вказувати, яким чином треба проводити розслідування в конкретних випадках, Суд все ж вказав на певні критерії та характеристики, необхідні для такого розслідування. Органи влади повинні діяти за власною ініціативою. Розслідування повинно бути проведене оперативно, достатньо швидко, незалежно і об'єктивно.

Суд додав, що важливо підтримувати переконаність громадськості у тому, що органи влади дотримуються принципу верховенства права, і не допускати, щоб створювалося враження існування закулісних домовленостей або потурання незаконним вчинкам. З цією метою необхідна певна форма ознайомлення громадськості з ходом розслідування та його результатами, а також з підставами рішення про непритягнення до відповідальності у спірних справах (див. «Файнукен проти Сполученого Королівства», № 29178/95, пп. 67–71, 82, ECHR 2003-VIII, і «Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства», № 24746/94, п. 123, ECHR 2001-III (витяги)).

На наш погляд, важливо не випускати з уваги фактичні підстави та мету розслідування й процедурних зобов'язань. Іншими словами, слід зробити все можливе, з тим щоб переконатися, що було допущено порушення, і покарати його виконавців, або щоб встановити, що порушення права на життя не було. Нещодавно в рішенні у справі «Макараціс проти Греції» (цитовано вище, п. 74) Суд справедливо заявив, що «будь-які прогалини в розслідуванні, які підривають його здатність встановити обставини справи і визначити винного, мають розглядатись як такі, що суперечать необхідному стандарту ефективності». У практиці Суду процедурне порушення статті 2 було встановлено в багатьох справах, у яких також було виявлено субстантивне порушення тієї самої статті, а також у випадках, коли Суд не міг вирішити, чи було допущено субстантивне порушення, оскільки розслідування або не проводилося національними органами, або виявилось неадекватним (див., наприклад, «Кайя проти Туреччини», рішення від 19 лютого 1998 року, *Reports* 1998-I; «Яша проти Туреччини», рішення від 2 вересня 1998 року, *Reports* 1998-VI; і «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrıku v. Turkey*) [GC], № 23763/94, ECHR 1999-IV. Див. також справу «Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства» (цитовано вище), в якій було вияв-

лено лише процедурне порушення, оскільки національні судові процедури все ще продовжувалися, а також особливу справу «Трубніков проти Росії» (*Trubnikov v. Russia*), № 49790/99, 5 липня 2005 року, в якій також було виявлено порушення статті 38, оскільки Уряд відмовився представити на розгляд Суду оригінальні медичні документи).

На наш погляд, процедурні зобов'язання і можливість порушення статті 2 у цій частині слід розглядати зовсім під іншим кутом зору тоді, коли Суд з впевненістю виключає наявність субстантивного порушення. У таких випадках відповідність розслідування і національних процедур тому, що практика Суду вважає належним і бажаним, видається нам несуттєвою. Це дуже добре видно на прикладі даної справи. Жодне з критичних зауважень щодо розслідування, зроблених більшістю суддів, не має ніякого стосунку до ефективності національного слідства чи до висновку Суду про те, що субстантивного порушення статті 2 не було допущено. Недостатня незалежність, на яку вказано у рішенні у зв'язку з першою частиною розслідування, не ставить під сумнів коректність висновків. Можна додати, що принаймні деякі зі слідчих заходів були вочевидь терміновими, і будь-яка затримка, потрібна для прибуття представників іншого підрозділу поліції, могла б зашкодити розслідуванню. Вочевидь було необхідно діяти негайно, — і саме так діяла поліція тієї ночі, — щоб зафіксувати речові докази, запросити експертів-криміналістів, вилучити пістолети, встановити особи свідків, записати їхні свідчення тощо. Згодом на сцену вийшов інший, незалежний підрозділ поліції (див. пункт 405 рішення), взявши в свої руки керівництво проведенням розслідування. Такі дії органів влади свідчать, що вони змогли провести всебічне й гідне довіри розслідування обставин справи.

Так само неpubлічність проголошення рішення апеляційного суду не має жодного стосунку до якості та вагомості доказів, які необхідно взяти до уваги. У своїй практиці Суд враховує відсутність контролю з боку громадськості тоді, коли найближчі родичі не були допущені до участі у розгляді справи або коли їхня участь була строго обмеженою. Так чи інакше, певні обмеження громадського контролю допускаються (див. справу «Баббінс проти Сполученого Королівства», № 50196/99, пп. 157–158, 17 березня 2005 року, в якій Суд визнав, що на ефективність розслідування не справив негативного впливу наданий офіцерам А, В, С і D дозвіл залишитись анонімними). Далі, необхідність впевненості громадськості в коректності дій органів влади має загальний характер, і у царині юстиції вона врахована зокрема в статті 6 Конвенції; однак ця стаття не була застосовною до провадження в апеляційному суді (див. пункт 419 рішення).

В усякому разі, там, де Суд детально обґрунтував потребу в громадському контролі за розслідуванням, а саме, в рішенні у справі «Файнукен проти Сполученого Королівства» (цитовано вище), йшлося про обставини, які дуже відрізнялися від обставин цієї справи. Перш за все, там правова система докорінно відрізнялася від тієї, яка описана в цій справі, а обставини були ще менш

схожими. У справі Файнукена обставини вбивства пана Файнукена давали підстави підозрювати, що служби безпеки змовилися з убивцями, і не було ясно, чи слідчі дії органів влади насправді мали на меті проведення розслідування обставин смерті Патріка Файнукена (*Patrick Finucane*) таким чином, щоб забезпечити належне судове переслідування. Там брак незалежності розслідування був таким, що це давало підстави для серйозних сумнівів щодо того, чи було ретельно й ефективно досліджено можливість змови. Так чи інакше, рапорти не були оприлюднені, і заявник залишився непоінформованим про висновки слідства. Тому були відсутніми необхідні елементи громадського контролю та доступу членів сім'ї.

Натомість у даній справі заявники мали змогу брати ефективну участь у провадженні, предметом якого було оскарження рішення про непритягнення офіцера Бронса до відповідальності (див. пункт 415 рішення), і після розгляду справи в апеляційному суді заявникам було вручено вмотивоване рішення.

Ми хотіли б додати, що визнання факту порушення статті 2 в цьому рішенні, як видається, ґрунтується на несподіванно формалістичному підході, коли досліджуються гадані недоліки розслідування, незважаючи на те, що вони не мають жодного стосунку до його цілі. Нам здається, що це суперечить логічно послідовній практиці Суду стосовно процедурних вад за статтею 6, яка не виключає загальної справедливості провадження в цілому, навіть коли певні процедурні вимоги й не були виконані.